عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة

الانوار الاحمديه

في

حالات المشائخ النقشبنديه

حصو پهريون

حالات حضرت سرورِ كائنات فخرِ موجودات صلي الله عليه وسلم

وحالات حضرات خلفاء الراشدين رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين

وحالات حضرات مشائخ نقشبنديه تا حضرت خواجه باقي بالله قدس سرهم

از تاليفات

حافظ القرآن فخرِ عاشقانِ حضرت مجدد الحاج جناب حضرت واعظ الاسلام

مولانا مولوي نظر محمد رحمة الله عليه سومرو نسبًا نقشبندي مشربًا

ناشر

نور احمد سومرو

عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة

الانوارُ الاحمدیّہ

فی

حالاتِ المشائخ النّقشبندیّہ

حصو پهريون

حالات حضرت سرورِ کائنات فخر موجودات صلی اللہ علیہ وسلم

وحالات حضرات خلفاء الراشدین رضوان اللہ تعالیٰ علیهم اجمعین

وحالات حضرات مشائخ نقشبنديہ تا حضرت خواجہ باقی باللہ قدس سرهم

از تاليفات

حافظ القرآن فخر عاشقانِ حضرت مجدّد الحاج جناب حضرت واعظ الاسلام

مولانا مولوی نظر محمد رحمۃ اللہ علیہ سومرو ونسبا نقشبندی مشربا

ناشر

نور احمد سومرو

سائيز — ٢٠ × ٣٠ / ٨

سال طباعت — سنه ١٤٠٧هه / ١٩٨٦ع

تعداد — هڪ هزار

دفعو — پهريون

ڪتابت — نور احمد سومرو نسبًا نقشبندي مشربًا

ڇپائيندڙ — ”

مقام طباعت

قيمت

ملڻ جو هنڌ

نور احمد سومرو مدرسه مجدديه شهر ديهات شريف
تعلقه ڪنڊيارو ضلع نواب شاه سنڌ

پيش لفظ

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِيۡ خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ وَعَلَّمَهُ الۡبَيَانَ وَفَضَّلَهٗ عَلَى الۡمَلٰٓئِكَةِ وَالۡجَانِّ فَصَارَ بَعۡضُهُمۡ بِاِطَاعَتِهٖ مِنۡ حِزۡبِ اللّٰهِ وَبَعۡضُهُمۡ بِالۡعِصۡيَانِ مِنۡ حِزۡبِ الشَّيۡطَانِ وَوَعَدَ الۡاَوَّلَ مِنَ الرَّوۡحِ وَالرَّيۡحَانِ وَاَفَاضَ عَلَيۡهِ مِنَ الۡمَعۡرِفَةِ وَالۡعِرۡفَانِ وَنَطَقَ فِيۡ شَانِهِ الۡقُرۡاٰنُ بِاَنَّهُمۡ رِجَالُ اللّٰهِ وَبِاَنَّهُمۡ عِبَادُ الرَّحۡمٰنِ - اَلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَلَمۡ يَلۡبِسُوۡا اِيۡمَانَهُمۡ بِظُلۡمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الۡاَمۡنُ وَهُمۡ مُّهۡتَدُوۡنَ ۝ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى سَيِّدِنَا وَمَوۡلَانَا وَمَلۡجَاۡنَا وَمَاۡوٰنَا الَّذِيۡ بُعِثَ فِيۡ اٰخِرِ الزَّمَانِ وَشَفِيۡعِنَا فِيۡ يَوۡمِ الۡمِيۡزَانِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهِ الَّذِيۡنَ قَلَعُوا الشِّرۡكَ وَالطُّغۡيَانَ اَمَّا بَعۡدُ معلوم هجي ته الله تعاليٰ جي فضل ۽ ڪرم سان هي ڪتاب سڳورو "اَلۡاَنۡوَارُ الۡاَحۡمَدِيَه فِيۡ حَالَاتِ الۡمَشَائِخِ النَّقۡشَبۡنَدِيَه" جو ٻهرين حصو گمنامي جي گوشه کان ظاهر ٿي منظر عام تي آيو آهي جنهن جي شڪرانن کان زبان عاجز آهي ـ

اگر بر روید از تن صد زبانم ادائے شکر لطفش کے توانم [1]

سنڌي زبان ۾ حالات مشائخ نقشبنديه ۾ اڄ تائين ڪو به ڪتاب اهڙو مفصل ۽ محبت جي موتين سان مڙهيل، سچائي ۽ صفائي جو سرچشمه شايع نه ٿيو آهي - هي حضرت والد بزرگوار مرحوم جي روحاني قوت جو فيض آهي جو ان ڪتاب جا ٽي حصا لکيا آهن - پهرئين حصه ۾ حالات حضرت سرور ڪائنات فخر موجودات صلي الله عليه وسلم ۽ حالات سندن اولاد اطهار ۽ اصحاب اخيار ۽ حالات خلفاءِ الراشدين جي تفصيل سان ذڪر ٿيل آهي - ۽ حالات حضرات مشائخ نقشبنديه جي سلسلوار حضرت امير المؤمنين خليفه اوّل رفيق غار سيدنا ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کان حضرت خواجه باقي بالله قُدِّسَ سِرُّهٗ تائين آهي - ٻئي حصه ۾ فقط حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُ الۡاَقۡدَسُ جي آهي - ٽئين حصه ۾ حالات حضرت خواجه محمد معصوم عروة الوثقيٰ فرزند ثالث (ٽيون) حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قُدِّسَ سِرُّهُمَا کان ٿيڻي

[1] يعني منهنجي جسم ۾ جيڪڏهن سؤ زبانون ڄمن تڏهن به الله تعاليٰ جي شڪرانن جي ادائي نه ٿو ڪري سگهان -

شيخ مرشد حضرت سراج الاولياء خواجه عبدالرحمٰن قدس سره هم تائين لکي آهي.

هن ڪتاب جو ٻيو حصو حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره
جي ڇپجي ويو آهي. باقي ٽئين حصي جي ڇپائڻ جو پڪو ارادو آهي. انشاءالله تعاليٰ ڪلمبا
فرمائي. يرحم الله عبدا قال آمينا[1]

هن ڪتاب جي مصنف جو مختصر تعارف

جيتوڻيڪ ته هن ڪتاب جو مصنف راقم الحروف جو والد بزرگوار آهي. سندن تفصيلي
تعارف "الانوار الاحمديه في حالات المشائخ النقشبنديه" جي ٽئين حصي ۾ ذڪر ڪيل آهي،
ڪجهه بيان مجموعه نظم ديهاتي جي شروع ۾ ڪيل آهي. تنهن ڪري زياده تفصيل سان بيان
هت نه ڪرڻ ضروري نه ٿو سمجهان. "فمن شاء التفصيل فليرجع ثمه"[2]

نالو ۽ نسب سندن نالو مبارڪ نظر محمد هو. پاڻ شهر ديهات تعلقه ڪنڊياري
ضلع نواب شاهه جي سومرا خاندان جا فرد فريد ۽ مشهور شخصيت قاضي عبدالرحمٰن
مرحوم جا خلف رشيد هوا.

ولادت باسعادت ۽ تعليم ۽ تربيت سندن ولادت باسعادت ۲۵ ربيع الاول سنه ۱۳۰۴ع جمعه جي رات اسرجي
وقت ٿي. پهريائين تعليم قرآن شريف جي پنهنجي آباڻي شهر ديهات ۾
آخوند عبدالخالق بابيا في لڳ ديهات واري وٽ حاصل فرمايائون. پوءِ ٿوري وقت سينا رجه
بالا ۾ تعليم لاءِ رهيا. فارسي درسي ڪتاب سڀ محبت ديرو سيال ۾ حضرت مولانا مير محمد
صاحب سيال رحمة الله عليه وٽ پڙهيائون. محبت ديري سيال ۾ پنهنجي شاگردي جي
وقت جي تڪليف جو ذڪر هن طرح نظم ۾ ڪيو آهي.

مَحَبتَ دَيرِ وِچِ تڪڙيو آهي تيرو		جِتي بڪ مَري وبُوڪيو جِتي بڪن ڪيو ڪيرو

مَحَبتَ ديري سيال کان پوءِ درگاهه شريف دارالارشاد ٽنڊي سائينداد ۾ عربي جي تعليم
حاصل ڪرڻ لاءِ سندن والد بزرگوار حضرت قاضي عبدالرحمٰن رحمة الله عليه، حضرت
رأس المحققين رئيس المدققين زيب زينت مجددين تاج الاوليا حافظ القرآن حضرت
خواجه محمد حسن جان سرهندي مجددي فاروقي قدس سره جي مدرسه مجدديه ۾
داخل فرمايائون. پاڻ انهيءَ مدرسه مان فارغ التحصيل ٿيا. پوءِ دهلي شريف ڏانهن روانا ٿيا

---

[1] رحمت ڪري الله تعاليٰ ان هر ڪنهن تي جنهن آمين چئي. [2] پوءِ جنهن کي خواهش زياده تفصيل
جي ڪئي پوءِ پهرين حصي کي مطالعو ڪري. ۱۲

تقريبًا ۵ - ۶ مهينا مولوي صاحب عبدالرّب جي مدرسه مان علم طب وغيره جي تعليم ورتي. سندن ڏاڍهن موڪ آيا ۽ دستار فضيلت جي، صاحب مدرس حضرت صاحب جي وڏي صاحبزاده سجاده نشين، قطب العارفين، فخر الاولياء حضرت خواجه عبدالله جان المعروف به حضرت شاه آغا قُدِّسَ سِرُّهٗ سان گڏ ٻڌائون پوءِ پنهنجي ڳوٺ ديهات ۾ تصنيف تأليف، تدريس ۽ دين جي تبليغ، ترقي ۽ ترويج ۾ مصروف رهيا. حڪمت جو ڪم به ڪندا رهيا. گويا ڪ طبيب روحاني ۽ حڪيم جسماني هوا. ڪيترو ئي خلق خدا جي سندن صحبت جي برڪت سان هدايت تي پهتي ۽ گهڻي خلق خدا جي ظاهري ۽ باطني مرض کان آزادي ـــــه

هر ڪجا چشمه بود شيرين　　　مردم و مور و مرغ گرد آيند

سندن تصنيف ۽ تاليف

سندن تصنيفات مان هڪ ڪتاب مجموعه نظم ديهاتي آهي جنهن ۾ ٻن عيدن جا خطبا ۽ جمعن جا خطبا منظوم ۽ قصيدا ۽ مناجاتون آهن. ٻيو "اَلْاَنْوَارُ الْاَحْمَدِيَه فِيْ حَالَاتِ الْمَشَائِخِ النَّقْشْبَنْدِيَه" جا ٣ حصا جنهن جو بيان گذري ويو. ٽيون "اَلدُّرُّ الْمَنْظُوْمُ فِيْ تَذْكِرَةِ الْمَخْدُوْمِ قُدِّسَ سِرُّهُ الْمَكْتُوْمُ" هي ڪتاب حضرت مخدوم نوح رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ جي سوانح حيات ۽ مناقبات ۾ وڏي تفصيل سان لکيل آهي. چوٿون "اَحْسَنُ التَّقْرِيْرِ فِيْ جَوَابِ التَّحْرِيْرِ" مولوي صاحب محمد عثمان صاحب تفسير تنوير الْاِيْمَان جي تعصّب آميز اعتراضن جي جواب ۾ هي رسالو لکيو اٿن. مولوي صاحب محمد عثمان انوار احمديه جي ٻئي حصي تي اعتراض ڪيو هو انهن اعتراضن جي جواب ۾ هي رسالو لکيل آهي. پنجون قاديانن جو رد. شاگرد ۽ استاد جي سوال جواب جي نموني ۾ وڏي تحقيق سان لکيل آهي. هي رسالو ڇهاٺ ي عمر ۾ تحرير فرمايائون جو پوري دنيا ۾ سگهيو. ڇهون رسالو ابتدا اسلوڪ فارسي جو سنڌي ۾ ترجمه ڪيو اٿن هي رسالو والاشان حافظ القرآن حضرت قبله خواجه محمد حسن جان قُدِّسَ سِرُّهٗ جو لکيل آهي. ٻيا به مختلف رسالا گمراه فرقن جي جواب ۾ لکيا اٿن.

محنت ۽ رياضت

پاڻ چاليهه ورهين جي عمر ۾ وڏو ڪمال حاصل فرمايائون، سلوڪ ۽ طريقت جون سڀ منزلون طي فرمايائون، پنهنجي طريقي تي پوري طرح پابند هوا، پنهنجي زماني ۾ وڏا عامل ۽ ڪامل هوا.

اسانجي ڳوٺ ديهات جي ڀرسان جيئڻ جي ڳوٺ ۾ سرائي گاٻرخان جيئڻ مرحوم گاڏهه ڪندو هو ته هڪ پيري حضرت خواجه صاحب جن پنهنجي حضرت صاحب قبله خواجه

محمد حسن جان قُدِّسَ سِرُّهٗ ديهات ۾ تشريف فرما ٿيا - جڏهن ديهات مان روانا ٿيا ته آخون
حضرت صاحب جي بستري تي حضرت مولانا مولوي نظر محمد صاحب مرحوم جا دستخط اکر
ڪاغذ تي لکيل ڏٺا - لکيل هو ته ”قبلا آخون روزانه بلاناغه رات جو هڪ سو پيرو سورة يٰسٓ
پڙهندو آهيان جيڪڏهن حڪم هجي ته ڇا زياده پڙهان“ هن مان سندن محنت
جو اندازو لڳائڻ گهرجي - پاڻ حافظ القرآن هوا - تهجد جي نماز ۽ فجر جي نماز کان بعد
سج اُڀري تائين مراقبه ۽ نماز اشراق کان پوءِ مسجد کان ٻاهر نڪرڻ معمول هوندو هين
ڏينهن جو وعظ، نصيحت ۽ ظاهري طب جو شغل به هوندو هين، پري پري کان ماڻهو
ڪائون علاج ڪرائڻ لاءِ ايندا هوا- باوجود ان گوناگون مصروفيت جي هوندي به تصنيف
۽ تاليفات جي ڪم کي نه ڇڏيائون - بلڪ جنهن ڪتاب جي مسوده لکڻ ۾ هٿ وڌائون
انکي تڪميل تي پهچايائون -

وفات حسرت آيات

عين جواني ۾ ڪين دق جي بيماري لاحق ٿي گهڻيون دوائون ۽ علاج
ڪرايا ويا- مگر ڪنهن علاج ۽ دوا مان فائدو نه ٿيو - نه

هرچه کردند از علاج واز دوا — گشت رنج افزون و حاجت ناروا
از قضا سرکنگبين صفرا فزود — روغنِ بادام خشکی می نمود

تدبير کان تقدير خداوندي غالب هئي جو سومر ڏينهن پيپهري ۽ ٽيپهري جي
درميان ۹ جمادی الاخریٰ ۱۳۴۵ھ مطابق ۱۴ ڊسمبر ۱۹۲۶ع سندن روح مبارڪ
قفس عنصري مان پرواز ڪري پنهنجي اعلیٰ مکان تي پهتو - اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ

قطعهٔ تاريخ وفات

از حضرت خواجه محمد اسماعيل جان سرهندي مجددي فاروقي قُدِّسَ سِرُّهٗ

(سندن تخلص روشن آهي).

آه کين حاجی حافظ مولوی محترم — رفت از ملک وجود الآن باقليم عدم
آنچنان زاهد که باشد شهره از زهاد — تا ابد گر من بتقوايش بفرسايم قلم
گر کنم حسرت بسايد از پيش عالم بجاست — زانکه در گيتي وجودش بود از بس مغتنم
حور و غلمان از قدومش در ارم فرحان و خوش — مردمان از فقدانش اندر جهان در درد و غم
سال تاريخ وفاتش جستم از روشن ز غيب — گفت هاتف ده وصالش جانب فيض اتم

راقم الحروف احقر نور احمد عفی عنه تاريخ ۱۶ جمادی الاولیٰ ۱۳۴۶ھ مدرسه مجدديه شهر ديهات شريف

فهرست مضامين ڪتاب مستطاب الانوار الاحمديه (حصو پهريون)

مضمون	صفحو
حالات حضرت سيد المرسلين صلی الله عليه وسلم	١
طائف ڏاهن تشريف آوري	٧
شق صدر	٧
معراج جو بيان	٧
انصارن جو اسلام قبول ڪرڻ	٨
مديني شريف ڏاهن هجرت جو بيان	٩
حضور جن جي وصال جو بيان	١٤
سندن حليو شريف	١٦
معجزن جو بيان	١٩
صفات معنويه ۽ اخلاق عاليه	٢٢
ان صلی الله عليه وسلم جا وفا	٢٦
شجاعت ۽ بهادري	٢٧
علم ۽ حڪمت	٢٧
عقل	٢٧
عصمت ۽ پاڪائي	٢٨
حضرت جن صلی الله عليه وسلم جا اصحابي فقراء عليهم الرضوان جن کي اهل صفه جو ڪري چئجي ٿو تن جا نالا مبارڪ	٣٤
ذڪر بعض اصحاب ڪبار احمد مختار صلی الله عليه وسلم اُهي نالا مبارڪ جن جي اول ۾ الف آهي	٣٥

مضمون	صفحو
جن جي اول ۾ ب آهي	٣٥
〃 ت 〃	٣٥
〃 ث 〃	٣٥
〃 ج 〃	٣٥
〃 ح 〃	٣٦
〃 خ 〃	٣٦
〃 د 〃	٣٦
〃 ذ 〃	٣٦
〃 ر 〃	٣٦
〃 ز 〃	٣٦
〃 س 〃	٣٦
〃 ش 〃	٣٦
〃 ص 〃	٣٧
〃 ض 〃	٣٧
〃 ط 〃	٣٧
〃 ظ 〃	٣٧
〃 ع 〃	٣٧
〃 ف 〃	٣٨
〃 ق 〃	٣٨
〃 ڪ 〃	٣٨
〃 ل 〃	٣٨
〃 م 〃	٣٨

مضمون	صفحه
جن جي اول ۾ ن آهي	٣٨
〃 〃 و 〃 〃	٣٨
〃 〃 ه 〃 〃	٣٨
〃 〃 ي 〃 〃	٣٨
حضور جن جا غلام	٤٤
حضور اقدس صلى الله عليه وسلم جون ٻانهيون ٻاڪ	٤٤
حضور اقدس صلى الله عليه وسلم جا خدمتگار	٤٤
حضور اقدس صلى الله عليه وسلم جا منشي ۽ وزير	٤٥
حضور اقدس صلى الله عليه وسلم جا مقرر ڪيل نائب ۽ امير	٤٧
حضور اقدس صلى الله عليه وسلم جي دربار جا شاعر جيڪي سندن شان ۾ ۽ اسلام ۽ مسلمانن جي تعريف ڪندا هوا ۽ ڪافرن جي هجو ڪندا هوا	٤٧
نظم در حضور حضرات اصحاب ڪرام عاشقان سيد الانام عليه الصلوات والسلام	٤٨
منقبات بدرگاه سيد السادات صلى الله عليه وسلم	٤٨
حالات امير المؤمنين حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه	٥٠
حالات حضرت سيدنا عمر ابن الخطاب رضي الله تعالیٰ عنه	٧٠
حالات حضرت سيدنا عثمان ابن عفان رضي الله تعالیٰ عنه	٧٥
حالات حضرت مشڪل ڪشا سيدنا علي ڪرم الله وجهه الڪريم	٨٢
حالات مجمل ازدومناقب حضرت سلمان فارسي رضي الله تعالیٰ عنه	٩٧
حالات حضرت امام قاسم بن محمد بن ابي بڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنهم	١٠١
حالات امام الخلائق امام جعفر صادق بن محمد بن علي بن امام حسين بن علي المرتضیٰ رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين	١٠٣
حالات حضرت امام محمد باقر رضي الله تعالیٰ عنه	١٠٩
حالات حضرت امام زين العابدين رضي الله تعالیٰ عنه	١١١
حالات قرة العينين امير الثقلين حضرت امام حسين رضي الله عنه	١١٢
بيان ۾ دائرهٔ ولايت حضرت امير المؤمنين علي ابن ابي طالب رضي الله تعالیٰ عنه	١١٣
حالات حضرت سيدة النساء فاطمة الزهراء رضي الله تعالیٰ عنها	١١٦
حالات حضرت سلطان العارفين بايزيد بسطامي قدس سره الاقدس	١١٧
حالات حضرت سلطان المشائخ خواجه ابوالحسن خرقاني قدس سره	١٢٧
حالات حضرت شيخ ابو علي فارمدي طوسي قدس سره	١٣٧
حالات حضرت غوث صمداني خواجه ابو يوسف همداني قدس سره	١٤٠
حالات حضرت خواجه واقف اسرار رباني عبدالخالق غجدواني قدس سره	١٤٦
حالات حضرت خواجه محمود انجير فغنوي قدس سره	١٥٩
حالات حضرت خواجه علي راميتني قدس سره	١٦٢
حالات حضرت خواجه محمد بابا سماسي قدس سره	١٧٠
حالات مجمل از ذو الجلال مقبول بارگاه لايزال حضرت سيد امير ڪلال قدس سره	١٧٣
حالات حضرت خواجگان پير پيران خواجه بهاء الدين نقشبند بلاگردان قدس سره	١٧٦
حالات حضرت يعقوب چرخي قدس الله تعالیٰ سره الاقدس	١٩٧
حالات حضرت خواجه عبيدالله احرار قدس الله تعالیٰ سره الاقدس	٢٠٢
حالات حضرت خواجه محمد زاهد وخشي قدس سره	٢١٧
حالات حضرت خواجه درويش محمد قدس سره	٢١٩
حالات حضرت خواجه محمد امڪنگي سمرقندي قدس سره	٢٢٢
حالات حضرت خواجه محي الدين محمد باقي ملقب بخواجه بيرنگ رضي الله تعالیٰ عنه	٢٢٦

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

نَحۡمَدُهٗ وَنُصَلِّيۡ وَنُسَلِّمُ عَلٰى رَسُوۡلِهِ الۡكَرِيۡمِ

حالات

حضرت سيد المرسلين خاتم النبيين شفيع المذنبين انيس الغريبين رحمة العٰلمين سيدنا و شفيعنا و سيلتنا في الدارين حضرت مُحَمَّدُ مصطفيٰ اَحْمَدُ مجتبيٰ صلي الله عليه وسلم - منهنجي زبان ناپاڪ کي ڪٿي طاقت آهي، جو ان پاڪ کان پاڪ صاحب لولاڪ صلي الله عليه وسلم جي مدح ۾ ڪماحقه ڀرو دي - زبان لال قلم بي حال آهي -

مُحَمَّدُ جي خدا ٿو مدح چاهي — خدا جي مدح ٿو چاهي مُحَمَّدُ
رسول الله جو رتبو ثنا خوان — سدا رب کي واکاڻي مُحَمَّدُ
يَا صَاحِبَ الْجَمَالِ وَيَا سَيِّدَ الْبَشَرِ — مِنْ وَجْهِكَ الْمُنِيْرِ لَقَدْ نُوِّرَ الْقَمَرُ
لَا يُمْكِنُ الثَّنَاءُ كَمَا كَانَ حَقُّهٗ — بعد از خدا بزرگ توئي قصه مختصر

سڀ دنيا عالم، سڀني اولاد آدم جو نسب مبارڪ "عمدة المقامات" ۽ "انيس المريدين" وغيرهما ۾ حضرت آدم صفي الله عليٰ نبينا وعليه الصلوٰة والسلام تائين هن طرح آندل آهي - حضرت رسول[ع١] اڪرم سيدنا محمد مصطفيٰ شفيع روز جزا خير الوريٰ صلي الله عليه وسلم ابن عبد الله[ع٢] ابن عبد المطلب[ع٣] ابن هاشم[ع٤] ابن عبد مناف[ع٥] ابن قصي[ع٦] ابن ڪلاب[ع٧] ابن مره[ع٨] ابن ڪعب[ع٩] ابن لوي[ع١٠] ابن غالب[ع١١] ابن فهر[ع١٢] ابن مالڪ[ع١٣] ابن نضر[ع١٤] ابن ڪنانه[ع١٥] ابن خزيمه[ع١٦] ابن مدرڪه[ع١٧] ابن الياس[ع١٨] ابن مضر[ع١٩] ابن نزار[ع٢٠] ابن معد[ع٢١] ابن عدنان[ع٢٢] ابن اد[ع٢٣] ابن اود[ع٢٤] ابن حمل[ع٢٥] ابن قيذان[ع٢٦] ابن سيدنا اسماعيل[ع٢٧] عليه الصلوٰة والسلام ابن سيدنا ابراهيم[ع٢٨] الخليل عليه الصلوٰة والسلام ابن تارخ[ع٢٩] ابن ناخور[ع٣٠] ابن اشرع[ع٣١] ابن ارعو[ع٣٢] ابن عامر[ع٣٣] ابن شالخ[ع٣٤] ابن ارفخشد[ع٣٥] ابن سام[ع٣٦] ابن سيدنا نوح[ع٣٧] عليه الصلوٰة والسلام ابن ملڪ[ع٣٨] ابن متوشلخ[ع٣٩] ابن اخنوخ[ع٤٠] وهو سيدنا ادريس عليه السلام ابن برد[ع٤١] ابن مهلائيل[ع٤٢] ابن قينان[ع٤٣] ابن انوش[ع٤٤] ابن شيث[ع٤٥] عليه السلام ابن سيدنا ابو البشر آدم[ع٤٦] عليه الصلوٰة والسلام اگرچه عدنان کان

بعد نالن جي تعين ۾ اختلاف آهي- "اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُوْرِيْ" سڀني کان اڳي الله جلّ جلالہٗ منهنجو نور پيدا ڪيو آهي - "كُنْتُ نَبِيًّا وَّ آدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ" آدم عليه السلام پاڻي ۽ مٽي ۾ هو ته آئون پيغمبر هوس-

هن کان سواءِ جي حديثون پاڻ حضرت سرور ڪائنات مفخر موجودات جناب صلي الله عليه وسلم کان مروي آهن تن مان ثابت آهي ته سندن نور، الله جلّ جلالہٗ سڀني کان اڳ پيدا ڪيو هو- پر سندن ظهور هن جهان ۾ راجح روايت موافق سومر جي ڏينهن تاريخ ١٢ ربيع الاول سال فيل موافق سنه ٤٠ حڪومت ڪسريٰ جي واقع ٿيو - حمل جي ڏينهن ۾ سندن والده ماجده رضي الله تعاليٰ عنها خواب ۾ ڏٺو ته هڪ شخص ٿو چوي ته تنهنجي شڪم مبارڪ ۾ اهڙي شخص جي روح افروزي ٿي آهي - جو اهو ساري عالم جو سردار آهي - جڏهن پيدا ٿئي ان جو نالو مُحَمَّد (صلي الله عليه وسلم) رکج - وري ولادت جي وقت سندن والده شريفه رضي الله تعاليٰ عنها ڏٺو ته کانئن نور جو ظهور اهڙي قدر ٿيو جو شام ولايت جون جايون ڏسڻ ۾ آيون - فاطمه ڌيءُ عبد الله والده عثمان ابي العاص کان روايت آهي ته رات مثابه برات ولادت سيد السادات عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهِ الصَّلوٰة والتحيات جي آئون والده ماجده آنحضرت صلي الله عليه وسلم وٽ حاضر هيس، مون ڏٺو ته آسمان کان تارا پيا لڙڪن ۽ حرم جي زمين کي ايتري قدر ويجها ٿيا جو معلوم پيو ٿي ته جڻ زمين تي ڪري پيا آهن، ستن ڏينهن تائين پنهنجي والده ماجده صاحبه جو کير پيتائون، تنهن کان پوءِ ابولهب جي ٻانهي ثوبيه کين کير پياريو-

قريش جو دستور هو ته ٻارن کي ٻهراڙيءَ وارن کير پيارڻ لاءِ عورتن جي حوالي ڪندا هوا، اُهي ٻارن کي پنهنجي گهرن ۾ وٺي ويندي يون هيون، جڏهن سندن کير پيئڻ جي مُدّت پوري ٿيندي هئي تڏهن ٻار کڻي ايندي يون هيون - ٻارن جا والدين کين نقد ۽ جنس ڏئي خوش ڪندا هوا پر جڏهن ته اجا حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم رڳو ٻن مهينن جا هوا جو سندن والد حضرت عبد الله بن عبد المطلب وفات ڪئي، اصح روايت موجب ان مبارڪ سندن تولد کان اڳ وفات ڪئي انهيءَ ڪري کين يتيم سمجهي ڪا به عورت کين گهر وٺي وڃڻ لاءِ راضي نٿي سمجهيو اهو شرف حضرت حليمه جي قسمت ۾ هو - اها صاحب اقبال ان محبوب ذي الجلال

کي پنھنجي وطن طائف ۾ کير پيارڻ لاءِ ڏني ويئي. جنھن ڏينھن کان حضرت رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جن سندس گھر ۾ تشريف فرمائي، برڪت ۽ فراخي اچي گھر ۾ گھڙي سامائي. حضرت جن پستان سڄي جو کير پي کٻو پاسو پنھنجي ڀاءُ رضاعيءَ واسطي ڇڏيندا هوا ۽ اھا گويا جبلي عدالت ھئي. ٻاراڻيءَ حالت ۾ ڪڏھن به ڪپڙي کي پيتي لڳڻ منظور ڪين فرمايائون. انھي پاڪن جي پاڪ شاھ لولاڪ صلي الله عليه وسلم ڪمال حيا سببان ڪڏھن به پنھنجي بدن مبارڪ کان ڪپڙو پري نہ ڪيو. جي اتفاقاً ڪنھن به وجه سان ڪپڙو بدن مبارڪ کان پري ٿيندو ھو تہ ملائڪ سگھو اچي سرورِ ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي خدمتگاري لاءِ مقرر ھوا ڪپڙو ڍڪي ڇڏيندا ھوا. جڏھن اھو شاھ جھانءِ عالم جي پناھ صلي الله عليه وسلم گھمڻ لڳو ۽ ٻن ورھن جي عمر جو ٿيو حضرت حليمه جا ٻار جي جھنگل ۾ مال چاريندا ھوا. انھن سان جھنگل کي پنھنجي تشريف سان نوازيائون. اھڙيءَ طرح ڪيترا ڏينھن انھن نينگرن سان پاڪ پيشاني حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جن تشريف ٿي فرمايائون. ھڪ ڏينھن وقت به ملائڪ سگھو آيا انھن ڪين سمھاري سيني مبارڪ کان ناف نوراني تائين چاڪ ڪيائون ۽ دل مبارڪ کي ادب ۽ نياز سان ڌوتائون ۽ ان کي سڪينه (جو عالم قدس جي چيز ٻيل دوا جي نموني ھئي) کان ڀريائون وري انھي جاءِ تي رکي اھو شگاف سبيائون ۽ ڪين ڪنھن به قسم جي تڪليف ڪانہ ڏنائون. اھو احوال حضرت حليمه جي پٽ ڏسي پنھنجي والده کي ڳالھ ڪئي تہ اسانجي مڪه شريف واري ڀاءُ کي ٻن آدمن اچي شڪم مبارڪ چاڪ ڪيو. حضرت حليمه اھا ڳالھ ٻڌي جلد اچي پھتي ڏٺائين تہ ڀاڻ وينا آھن ۽ رنگ مبارڪ متغير ٿي ويو اٿن. بي بي صاحبه کانئن حال پڇيو ڀاڻ سارو احوال ڪيائون. حليمه سعديه کي اھا ڳالھ ٻڌي ڏاڍو ڊپ ٿيو ۽ ڪين مڪه شريف ۾ آڻي عزيزن جي حوالي ڪيائين.

ڇھن ورھن جي عمر ۾ سندن والده شريفه انتقال فرمايو. سندن ڏاڏي عبدالمطلب ڪين نيپاج لاءِ ورتو ان پٺ ٻن ورھن کان پوءِ انتقال ڪيو وري ڪين سندن چاچو ابوطالب نپائڻ لڳو نھايت تعظيم ۽ محبت سان حضرت جن جي خدمت ڪيائين. جڏھن سندن عمر مبارڪ ٢٥ ورھن جي ٿي تڏھن سندن

وصفون واکاڻيل ۽ ديانت، امانت سان سينگاريل سٺي ماڻهوءَ کين محمد امين (صلي الله عليه وسلم) چوندا هوا- حضرت خديجة الڪبرىٰ رضي الله تعاليٰ عنها جو ان وقت تمام مالدار هئي، تنهن حضرت جن کي پنهنجي سوداگري سامان ساڻ شام ڏانهن روانو ڪيو- جڏهن پاڻ واپس آيا تڏهن حضرت خديجة الڪبرىٰ، حضرت جن کي نهايت سچائي ۽ صفائي وارو ڏٺو- خصوصاً ميسره حضرت خديجة الڪبرىٰ جو نوڪر جو حضرت جن صلي الله عليه وسلم سان گڏ هو انهيءَ حضرت صلي الله عليه وسلم جا گهڻا معجزا سفر ۾ ڏٺا هوا بي بي صاحبه سان بيان ڪيائين- اهو احوال ٻڌي حضرت خديجة الڪبرىٰ رضي الله تعاليٰ عنها پنهنجي آپ سان حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي نڪاح ۾ داخل ٿي-

جڏهن حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي عمر چاليهن (۴۰) ورهن کي پهتي ۽ زمانو نبوت جو اوڏو ٿيو ته اڳي پهتو کين خواب سچا نظر اچڻ لڳا ۽ پاڻ غار حراء ۾ خلوت اختيار ڪيائون- انهن ربيع الاول سومر جي ڏينهن حضرت جبرئيل عليه السلام وٽن آيو ۽ وحي آندائين ۽ کين چيائين ته "اِقْرَءْ" يعني پڙهه پاڻ فرمايائون ته آءٌ پڙهيل نه آهيان. وري حضرت جبرئيل عليه السلام کين ڀاڪر پائي چڱي طرح زور ڏنو، جنهن وري چيائين ته هاڻي پڙهه- پاڻ فرمايائون ته آئون پڙهيل نه آهيان وري به جبرئيل عليه السلام اڳي وانگر معاملو ڪيو اهڙيءَ طرح ٽي ڀيرا ٿيو پوءِ "اِقْرَءْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِىْ خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اِقْرَءْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ۝ الَّذِىْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَالَمْ يَعْلَمْ ۝" تائين پڙهيائين- وحي جي نازل ٿيڻ سبب بدن مبارڪ کي تڪليف ٿي ۽ فرمايائون ته مونکي ڍڪيو، مونکي ڍڪيو، انهن چوندي حضرت بي بي خديجة الڪبرىٰ رضي الله تعاليٰ عنها وٽ تشريف آندائون ۽ فرمايائون ته مونکي جان جو خوف آهي- حضرت خديجة الڪبرىٰ حضرت جن صلي الله عليه وسلم کي ڪپڙي سان ڍڪيو کين گهڻي فرحت ۽ تسڪين ٿي حضرت بي بي صاحبه رضي الله تعاليٰ عنها جن حضرت جن جون وصفون بيان ڪري فرمائڻ لڳي ته اوهان کي الله تعاليٰ جَلَّ جَلَالُهٗ ضايع نه ڪندو-

ابتدا ۾ پاڻ دعوت اسلام جي لڪائيندا هوا- سين ۾ پهريائين جوان ماڻ

حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنه ايمان آندو ۽ عورتن ۾ حضرت
خديجة الڪبريٰ رضي الله تعالیٰ عنها ۽ ننڍن ۾ حضرت علي ڪرم الله وجهه
تنهن کان پوءِ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه جي ترغيب سان حضرت
عثمان بن عفان ۽ عبدالرحمٰن بن عوف ۽ سعد بن ابي وقاص ۽ زبير ۽ طلحه
رضي الله تعالیٰ عنهم جن اسلام قبول ڪيو. جڏهن آيت "فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ"
نازل ٿي. يعني تو کي حڪم آهي ان کي صاف صاف چٽائي سان بيان ڪر، تڏهن پاڻ
ڪريمن اسلام جي دعوت ۽ بتن جي مذمت ظاهر شروع ڪرڻ لڳا. ڪافر انهيءَ
سبب حضرت جن جا دشمن ٿيا ۽ ڪيئن قسمين قسمين ايذاءِ پهچائڻ لڳا. ڪڏهن
مٿن ٺٺوليون ڪندا هوا. ڪڏهن سندن درواري مبارڪ تي ڪنڊا ۽ پليتون
اڇلائيندا هوا. ۽ جڏهن پاڻ واعظ فرمائيندا هوا ڪين العياذ بالله ڪوڙو
چوندا هوا. ڪڏهن حضرت جن صلي الله عليه وسلم ڏانهن پٿر اڇلائيندا هوا
۽ شور ۽ گوڙ مچائيندا هوا. هيڪر نماز پڙهڻ وقت مٿن اٺ جي اوجهري اڇي
رکيائون ۽ جهڙي طرح حضرت جن کي تڪليف ڏيندا هوا اهڙي طرح جيڪي اسلام قبول
ڪندا هوا انهن کي پڻ ايذائيندا هوا ته من اسلام کان ڦرن ۽ اسان سان ملن
ڪن کي پنهنجي زره پهرائي اُس ۾ بهاري ڇڏيندا هوا. ڪن جي ڳچيءَ ۾ رسا
وجهي بازارن جي هٿن ۾ ڏيندا هوا ۽ اُهي بار انهن اسلام جي عاشقن، نبي ڪريم
صلي الله عليه وسلم جي پيارن کي گهليندا هوا ۽ ڪن کي گرم واريءَ ۾ اگهاڙو ڪري
سمهاريندا هوا ۽ گرم پاڻ انهن جي سينن تي رکندا هوا. حضرت بلال رضي الله تعالیٰ عنه
هڪ سردار قريش اميه بن خلف جو غلام هوا. هو انکي نهايت تڪليف ڏيندو هو. گرم واريءَ
پٿرن ۾ بڌي ڇڏيندو هو، چوندو هو ته سن ته وحدانيت يعني الله جل جلاله جي
هيڪڙائي ڇڏي لات ۽ عزيٰ جي بتن جا نالا آهن؟ انهن کي الله ڪري مڃ. اهو
سخت تڪليف کان بي هوش ٿي ويندو هو مگر جڏهن هوش ايندو هوس احدٌ احدٌ
چوندو هو يعني هڪ خدا جل جلاله کي ٿو مڃيان. حضرت ابوبڪر الصديق
رضي الله تعالیٰ عنه جن اميه بن خلف کي پنهنجو هڪ غلام ۽ پيو مال ڏئي حضرت بلال
رضي الله تعالیٰ عنه کي خريد ڪري آجو ڪيو. لبينه کي حضرت عمر رضي الله تعالیٰ عنه

ايام جاهليت ۾ ايتري قدر مار ٻڌندا هوا جو پاڻهي ٿڪجي ان کي ڇڏي ڏيندا هوا
۽ فرمائيندا هوا ته هي خيال نه ڪر ته مون توتي رحم ڪيو آهي بلڪ ٿڪو آهيان
اهڙي طرح ڪيس ورهين مار ڏيندا هوا. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ
عنه ان کي پئسا خرچ ڪري آجو ڪيو. زِنِّيرَةِ کي ابوجهل ايتري قدر تڪليف ڏني
هُئي جو اها انڌي ٿي پيئي ان تي ابوجهل چيو ته لات ۽ عزیٰ تنهجيون اکيون انڌيون
ڪيون آهن مگر هوءَ جواب ۾ چوندي هئي ته نه الله تعالیٰ جَلَّ جَلَالُهٗ منهنجيون
اکيون انڌيون ڪيون آهن.

عَمَّار بن ياسر ۽ انهيءَ والدين کي به نهايت ايذاءَ پهچائيندا هوا. هڪ ڏينهن
اُسَ ۾ ان کي عذاب پئي ڏنائون جو حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم جن
جو اتان هون لنگهڻ ٿيو. حضرت جن صلی الله عليه وسلم اهو حال ڏسي فرمايو ته
”آل ياسر صبر ڪر جو توهانجي واسطي جنت آهي“. حضرت جن مسلمانن کي
ايتري قدر تڪليف ۽ ايذاءَ ۾ ڏسي فرمايائون ته هت امن ڪونهي. حبش ڏانهن وڃو
ڪنهن جي جواڻي جو بادشاهه ڪنهن تي ظلم ۽ ايذاءَ نٿو ڪري. جڏهن الله تعالیٰ جَلَّ جَلَالُهٗ
اسانکي قوت عطا فرمائيندو تڏهن موٽي ايندا اسون. جيئن ته رجب مهيني ۾ سنه ٥
نبوي، ڏهن يارهن آدمين هجرت ڪئي. من جمله انهن ۾ حضرت عثمان بن عفان رض
پنهنجي اهليه سان جا پڻ رقيه حضرت رسول انور صلی الله عليه وسلم جي نياڻي هُئي
۽ حضرت زبير ابن العوام ۽ ٻيا پڻ هوا. اها پهرين هجرت اسلام ۾ واقع ٿي. پوءِ
حضرت جعفر بن ابي طالب وغيره ويو. غرض ته ٽياسي ڄڻن هوريان هوريان هجرت
ڪئي. ڪفار قريش جي جڏهن ڏٺو ته مسلمانن کي حبش ۾ پناهه ۽ آرام مليو آهي
تڏهن سڙي خاڪ ٿي ويا ۽ عمر ابن العاص کي تحفا ڏئي نجاشي ڏانهن موڪليائون
مهاجر يعني جي هجرت ڪري ويا آهن انهي حوالي ڪري مگر نجاشي اها ڳالهه منظور نه ڪئي
بلڪ ڪفار قريش کي خوار ڪري پنهنجي دربار کان تڙائي ڪڍيائين ۽ مسلمانن کي
نهايت تسلي ڏنائين. (مواهب الدنيه صراح ج ١)

هڪ ڀيري ڪافرن پاڻ ۾ ٺهراءُ ڪيو ته بني هاشم ۽ بني عبد المطلب يعني اولاد
هاشم ۽ عبد المطلب سان نڪاح ۽ خريد فروخت نه ڪجي انهيءَ مضمون جو هڪ اقرارنامو

لڪي خانه ڪعبه ۾ لٽڪائي ڇڏيائون ته جنهن تي ٽن سالن تائين عمل ڪيائون - آخرڪار آنحضرت صلي الله عليه وسلم کي وحي سان معلوم ٿيو ته اقرار نامي کي سُري ڪائي ڇڏيو آهي ۽ الله جَلّ جَلَالُهٗ جي نالي کان سواءِ باقي نه رهيو آهي - پاڻ اهو ذڪر ابوطالب سان ڪيائون - ابوطالب ڪنهن قريش کي چيو ته جي هي سچ آهي ته پوءِ ايترو ٿئي جو انهيءَ مٿي مائٽي کي جني ڇڏڻ ۽ بدسلوڪي ڪرڻ کان بس ڪرڻ گهرجي - جڏهن اقرار نامو ڏٺائون ته في الواقع ان کي سُري ڪائي ڇڏيو هو، جنهن ڪري ڪيس رد ڪري ظلمن کان بس ڪيائون

نبوّت جي ڏهين سال ابوطالب حضرت جن جي چاچي ۽ حضرت خديجة الڪبريٰ رضي الله تعاليٰ عنها وفات ڪئي پاڻ تمام غمگين ٿيا - جيئن ته انهي ورهه جو نالو "عام الحزن" يعني ڏک جو ورهه رکيائون - هن کان پوءِ ڪافرن زياده شوخي اختيار ڪئي ۽ پيغمبر خدا صلي الله عليه وسلم کي قسمين قسمين جون تڪليفون پهچائڻ لڳا -

طائف ڏانهن تشريف آوري

آخرڪار آنحضرت صلي الله عليه جن زيد بن حارثه کي پاڻ سان همراه ڪري طائف شريف ڏانهن دعوت اسلام جي لاءِ تشريف فرما ٿيا مگر انهن بد دعوت قبول نه ڪئي پاڻ اتان واپس تشريف فرمايائون

معراج جو بيان ۽ شق صدر

ٻارهين سال نبوّت ۾ ڪين معراج ٿيو - ٢٧ رجب ام هاني ڌي ابي طالب جي گهر تشريف فرما هوا جو جاءِ جي ڇت ڦاٽي پئي - حضرت جبرئيل عليه السلام آيو ۽ ڪين اتاري مسجد حرام ڏانهن وٺي ويو ۽ اُتي سيني مبارڪ ۽ شڪم مبارڪ کي شق ڪري ۽ زمزم شريف جي پاڻي سان دل مبارڪ ۽ جيڪي سيني جي اندر آهي ۽ شڪم مبارڪ کي ڌوتائين ۽ سون جو ٿالهه ايمان ۽ حڪمت سان ڀري آندو هوائين ان سان سندن دل مبارڪ ڀريائين تنهن کان پوءِ براق کي جنّت کان آندو هوائين، سندن سواري واسطي پيش ڪيائين - پاڻ ان تي چڙهي مسجد اقصيٰ ڏانهن تشريف فرما ٿيا حضرت جبرئيل عليه السلام ساڻن همراه هوا، نبيّن سڳورن عليهم السلام جا ارواح حاضر هوا پاڻ خدا تعاليٰ جَلّ جَلَالُهٗ جي حڪم موجب امام ٿي ٢ رڪعتون نماز پڙهايائون تنهن کان پوءِ آسمان ڏانهن روانا ٿيا - پهرين، ٻئي، ٽئين، چوٿين، پنجين ۽ ڇهين آسمان جو سير ڪري ستين آسمان تائين پهتا - اتي براق کي ڇڏيائون ۽ رفرف

تيز رفتار ۾ سوار ٿيا جا نهايت روشن هئي - رفرف لعنت ۾ وڃائي کي چونڊ آهن راها تخت روان واگر نوراني سبز مسند هئي ۽ ڪرسي وغيره سڀ مڪان طئي ڪري اهڙو قرب خاص حاصل ڪيائون جو نه ڪنهن نبي مرسل ۽ نه ڪنهن مَلَڪ مقرب کي مليو هو.

ساڻن الله جَلَّ جَلَالُهُ ڪلام ڪيو ۽ ديدار ڪرايو. اتي اهڙا علم ۽ فيض عطا ٿين جنهن جي ڪنهن کي خبر نه آهي، جئين قرآن شريف ۾ آيو آهي. فَاَوْحٰىٓ اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى (يعني وحي موڪليو الله جَلَّ جَلَالُهٗ پنهنجي ٻانهي ڏي جو ڪجهه وحي موڪليائين) قرب تمام ۽ حصولِ شرف ڪلام ۽ ديدار ۽ ٻين نعمتن وٺڻ کان پوءِ موٽي آيا، مشهور آهي ته بسترو مبارڪ اڃا ڪو سو هو ۽ حجره جي در جو ڪڙو اڃا پئي لڏيو. صبح جو جڏهن ياٽ هوءَ حال بيان فرمايائون جنهن تي ڪافر هيڪاري ٺٺوليون ڪرڻ لڳا. ڪن ورڻي حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنه کي وڃي چيو ته ڇا اڃا به تون محمد صلي الله عليه وسلم کي سچو چوندين جو اهو چوي ٿو ته اڄ رات مسجد اقصیٰ ۽ سين آسمانن جو سير ڪري آيو آهيان. حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنه چيو ته جي اهو ياٽ اها ڳالهه ٿو چوي ته ٻي شڪ ائين هوندو. انهي وقت حضور ۾ حاضر ٿيو ۽ معراج جو حال ٻڌي اعتبار ڪيائين ۽ تصديق ڪيائين، انهي سبب حضرت ابوبڪر جو لقب صديق ٿيو.

حضرت پيغمبر صلي الله عليه وسلم جو دستور هو ته حج جي ڏينهن ۾ جڏهن عرب جا قبيلا ايندا هوا ته هن ياٽ انهن سان تشريف فرما ٿيندا هوا ۽ اسلام جي دعوت ڏيندا هوا پر ڪو به قبول نه ڪندو هو ۽ چوندا هوا ته جيسين تائين انجا قريب ۽ پاڙي وارا، جي اڃي حال کان زياده واقف آهن اسلام قبول نه ڪن تيستائين ٻاهر وارن جي واسطي مطيع ٿيڻ مصلحت نه آهي.

انصارن جو اسلام قبول ڪرڻ

آخر يارهين سال نبوت ۾ ياٽ قوم انصار قبيله خزرج رهندڙ مدينه منوره جي لڳ رواج موافق تشريف فرمائي ۽ دعوت اسلام جي فرمايائون، انهن ڇهه آدمي مسلمان ٿيا ۽ اقرار ڪيائون ته ايندڙ سال ٻيا وڌيڪ ماڻهو ايندا اسون اهي آدمي جڏهن مدينه منوره ۾ موٽي پهتا ۽ اسلام جو حال ظاهر ڪيائون

(صڪ جو حاشيه) له في المواهب ص ۵۲/۱ ج ۱ وعلقوا الصحيفة في جوف الكعبة المكة هلال المحرم سنه سبع من النبوة له في المواهب ص ۲۰ ج ۱ فقال ابن سعد سنتين ۱۲ -

تڏهن مديني شريف جي گهٽيءَ گهٽيءَ ۽ گهر گهر ۾ سندن ثناخواني جو هُگسان ٿيو. ٻئي سال ٻارهن آدمي آيا انهن ۾ پنج پهريان ۽ ست نوان هوا. جن اسلام قبول ڪيو حضرت جن صلي الله عليه وسلم انهن جي عرض ڪرڻ تي مصعب بن عمير رضي الله تعاليٰ عنه کي قرآن شريف ۽ اسلام جي احڪام سيکارڻ لاءِ انهن سان موڪليو هو. حضرت مصعب رضي الله تعاليٰ عنه اتي تعليم قرآن جي ۽ دعوت اسلام جي پٺيان ڪئي ۽ اڪثر آدمي انصارن مان اسلام کان مشرف ٿيا.

مديني شريف ڏانهن هجرت جو بيان

تيرهين سال ستر انصارن جي شخص مان مسلمان ٿيا ۽ حضرت جن کي عرض ڪيائون ته اوهين جي مدينه منوره هلو ته اسين خدمت ڪرڻ ۾ ڪنهن به قسم جي ڪوتاهي ڪا نه ڪندا سون ۽ جان مال سان حاضر رهندا سون ۽ جو به اوهان سان مدينه شريف ۾ جهيڙو ڪرڻ لاءِ ايندو ان سان لڙڻ ۾ ڪجهه به قصور نه ڪندا سون. آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن اصحابن سڳورن رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين کي اجازت ڏني ته مدينه طيبه ڏانهن هجرت ڪري هر جي تنهن تي اصحابي سڳورا لِڪَ ۾ روانه ٿيڻ لڳا. مگر حضرت امير المؤمنين عمر ابن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه تراره ڪڍي پڌرائين ڪعبه سڳوري ۾ آيو ۽ طواف ڪيائين تنهن کان پوءِ ڪافرن کي سامهون ٿي فرمايائين ته شال اُهي خراب ٿين جو پٽڻن جي پيدا ٿا ڪن ۽ جنهن کي پنهنجي زال رن ڪرڻو هجي يا پنهنجي اولاد کي يتيم ڪرڻو هجي سو منهنجي سامهون اچي. ائين چئي مدينه شريف روانو ٿيو قريشن مان ڪنهن کي به طاقت نه ٿي جو ان شير دل امير عادل کي روڪي سگهي غرض ته سڀ اصحاب سڳورا رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين سواءِ حضرت ابو بڪر الصديق ۽ حضرت علي رضي الله تعاليٰ عنهما جي هجرت ڪري ويا. حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعاليٰ عنه کي حضرت جن صلي الله عليه وسلم فرمايو ته تون منهنجي رفاقت ۾ هلندين حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه اها بشارت ٻڌڻ کان نهايت خوش ٿيو رات جي وقت حضرت جن صلي الله عليه وسلم حويلي مبارڪ ۾ تشريف فرما هوا ته ڪافرن اچي دروازه مبارڪ کي گهيرو ڪيو. پاڻ حضرت علي ڪرم الله وجهه کي پنهنجي جاءِ تي سمهاريائون ۽ فرمايائون ته ڪافر تو کي ايذاءُ پهچائي نه سگهندا. وٽن جيڪي امانتون هيون اهي پڻ حضرت علي ڪرم الله وجهه جي حوالي ڪيائون

۽ فرمايائون ته "هي امانتون انهن جي مالڪن کي ڏئي پوءِ مدينه شريف اچ" - پاڻ حضرت جن
صلي الله عليه وسلم دروازي وٽ سوره يٰس "فَاَغْشَيْنٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ" تائين
پڙهي خاڪ جي هڪ مُٺ ڪافرن ڏانهن اُڇلائي ۽ پاڻ اهڙيطرح ٻاهر نڪري آيا جو ڪنهن کي خبر
نه پئي ۽ حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالیٰ عنه کي انجي گهر کان همراه ڪري پيادا روانا ٿيا پاڻ
جُتي مبارڪ لاهي ڇڏي پائون ۾ آڱرين تي هلڻ لڳا، جيئن پير جو نشان معلوم نه ٿئي - سندن
پير مبارڪ زخمي ٿي پيا - تڏهن حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنه حضرت جن
کي پنهنجي ڪلهي تي سوار ڪري غار ثور تائين پهچايو - قربان ان ڪلهي تان جنهن تي
رسول الله صلي الله عليه وسلم سوار ٿيو - ٽي ڏينهن اتي رهيا - حضرت ابوبڪر الصديق
رضي الله تعالیٰ عنه جي نياڻي حضرت اسماءَ ڏهاڙيون پنهين واسطي طعام نيندي هئي
صبح جو ڪافر تلاش ڪندي ڪندي غار جي ڪناري تائين پهتا ان وقت حضرت ابوبڪر
صديق رضي الله تعالیٰ عنه کي آنحضرت صلي الله عليه وسلم لاءِ نهايت فڪر ۽ ترڏد ٿيو
حضرت جن صلي الله عليه وسلم کيس فرمايو ته "غمگين نه ٿيءُ، اَللهُ جَلَّ جَلَالُهٗ اسان
ساڻ آهي - ٽن ڏينهن کان پوءِ اتان روانا ٿيا ۽ تاريخ ١٢ ربيع الاول مدينه منوره پهتا
پهريائين قبا جي محلي ۾ قيام فرمايائون ۽ اتي خميس جي ڏينهن تائين رهيا
تنهن کان پوءِ شهر ۾ رهڻ جو ارادو فرمايائون - شهر جي هر شخص آرزو
ڪئي ته اوهين منهنجي پاڙي ۾ رهو - حضرت جن صلي الله عليه وسلم ڏاچي
تي سوار ٿيا هر ڪنهن پاڙي جا ماڻهو همراه هوا پاڻ فرمايائون ته ڏاچي
الله جَلَّ جَلَالُهٗ جي امر تي هلندڙ آهي، جتي وهندي اتي رهندس - غرض ته
ڏاچي سڳوري جنهن جاءِ تي هن وقت مسجد نبوي صلي الله عليه وسلم آهي
اتي ويهي رهي پاڻ انهي جاءِ تي لٿا - ابو ايوب انصاري سندن اسباب پنهنجي
گهر کڻي ويو پاڻ ان جي گهر رهيا، جيستائين مسجد نبوي صلي الله عليه وسلم ۽ سندن
جاءِ تيار ٿي - اها زمين جنهن تي ڏاچي ويٺي هئي، سا ٻن يتيمن جي هئي - حضرت
ابو بڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه جي مال مان ڏهن دينارن تي خريد ڪئي وئي
حديثن جي ڪتابن مان ثابت آهي ته مسجد شريف جي اڏاوت وقت پاڻ هڪ پٿر
پنهنجي دست حق پرست سان رکي، حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله تعالیٰ عنه
کي فرمايائون ته انجي پر سان تون پٿر رک، پوءِ حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعالیٰ عنه
۽ حضرت عثمان رضي الله تعالیٰ عنه کان پٿر رکايائون ۽ فرمايائون "هٰؤُلَاءِ الْخُلَفَاءُ مِنْ بَعْدِيْ" - يعني

مونکان پوءِ اهي خليفا ٿيندا، ٿيو بہ اهڙيءَ طرح جيئن پاڻ ارشاد فرمايائون.

هجرت جي ٻئي سال قبلهہ جو ڦرڻ ٿيو ۽ انهيءَ سال رمضان شريف جا روزا فرض ٿيا ۽ انهيءَ سال کان جهاد جو حڪم ٿيو. جيئن تہ هن کان پوءِ ڪافرن سان جنگيون، جنگ بدر، جنگ احد، جنگ حمراء الاسد، جنگ رجيع، جنگ بير معونہ، جنگ بدر ثانيہ، جنگ خندق، جنگ بني قريظه، جنگ بني المصطلق، جنگ خيبر، جنگ موته، جنگ حنين، جنگ تبوڪ ۽ ٻيون وڏيون سخت لڙائيون ٿيون، جن جو احوال تفصيل وار وڏن ڪتابن ۾ ثابت آهي.

هجرت جي ٽئين سال ۾ جنگ سويق ۽ جنگ نجد جي ٿي ۽ حضرت ام ڪلثوم رضي الله تعاليٰ عنها جو نڪاح حضرت عثمان بن عفان رضي الله تعاليٰ عنہ سان ٿيو ۽ حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنہ جي نياڻي حفصه جو نڪاح حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم سان ٿيو ۽ حضرت امام حسن فرزند ارجمند حضرت علي ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهٗ تولد ٿيو ۽ شوال ۾ جنگ احد جي ٿي جنهن ۾ حضور جن جو ڏند مبارڪ شهيد ٿيو ۽ سيد الشهداء حضرت حمزه رضي الله تعاليٰ عنہ جن جهڙا ۽ انصار جي ستر اصحابن سڳورن سميت شهيد ٿيا.

هجرت جي چوٿين سال جنگ بير معونہ ٿي، جنهن ۾ انصارن مان ستر جوان جن کي قاري ٿي چيائون، شهيد ٿيا ۽ حضرت جن صلي الله عليه وسلم چاليهه ڏينهن صبح جو فجر جي نماز ۾ دعاءِ قنوت پڙهي ۽ جن قبيلن وارن انصارن سڳورن کي شهيد ڪيو هو تن کي بد دعا ٿي فرمايائون. پهرين ذي القعده جي جنگ بدر صغريٰ ٿي. جنگ رجيع پڻ انهي سال ۾ ٿي، جنگ بني نضير بہ پڻ ربيع الاول مهيني ۾ ٿي انهيءَ سال شراب حرام ٿيڻ جي آيت نازل ٿي. انهي سال ۾ ام المؤمنين زينب ڌيءَ خزيمة ۽ فاطمه ڌيءَ اسد ماءُ حضرت علي ابن طالب رضي الله تعاليٰ عنہ وفات ڪئي.

هجرت جي پنجين سال، مهيني محرم ۾ جنگ ذات الرقاع ٿي ۽ صلوٰة الخوف شروع ٿي ۽ ربيع الاول ۾ جنگ دومة الجندل ٿي جو هڪ جاءِ جو نالو آهي ۽ شعبان ۾ جنگ مريسيع جي ٿي جو نالو پاڻي جو آهي. جنگ بني المصطلق پڻ انهي کي چوندا آهن جويريہ ڌيءَ حارث جي انهي جنگ جي قيدين مان هئي آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن ان کي آجو ڪري نڪاح ۾ آندو ۽ آيت تيمم جي انهيءَ سال ۾ نازل ٿي ۽ ذي قعده ۾ جنگ خندق جي ٿي جنهن کي جنگ احزاب بہ چوندا آهن ۽ انهي جنگ ۾ حضرت سيد الابرار صلي الله عليه وسلم

ذوالفقار ترار کڻي حضرت علي حيدر ڪرار ڪَرَّمَ اللهُ وَجهَهٗ جي ڇيلهه ۾ ٻن ٽڪرن ۾ ڪري ڇڏي

جنهن شهسوار معرڪه ڪار ترار عمرو بن عبدِ ودّ کي هزار پهلوانن سميت جن

مان هڪ هڪ سٺن پهلوانن جي مٽ هو ڪُنو ٿي، ۽ آنحضرت صلي الله عليه وسلم سندن

حق ۾ ارشاد فرمايو "لَمُبَارَزَةُ عَلِيِّ ابْنِ اَبِيْ طَالِبٍ يَوْمَ الْخَنْدَقِ اَفْضَلُ مِنْ اَعْمَالِ

اُمَّتِيْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ"۔ يعني خندق جي ڏينهن حضرت علي ابن ابي طالب ڪَرَّمَ اللهُ

وَجْهَهٗ جي جنگ زور ڀري آهي منهنجي اُمَّت جي عملن کان ڏينهن قيامت تائين.

انهيءَ سال ۾ جنگ بني قريظه ۽ صلوٰة خسوف جو حڪم ٿيو ۽ حج فرض ٿيو.

سال ڇهين هجرت ۾ جنگ بني لحيان جي ربيع الاول جي مهيني ۾ ٿي ۽ استسقا

جي نماز جو حڪم صادر ٿيو. افڪ جو واقعو پڻ انهيءَ سال ۾ ٿيو. جناب ام المؤمنين

عائشه صديقه رضي الله تعالىٰ عنها جي پاڪ هجڻ ۾ قراني آيتون لٿيون. انهيءَ

سال ۾ مُنبري مبارڪ ٺاهيو ويو ۽ ٻين ملڪن جي بادشاهن ڏانهن خط موڪليا ويا

ڪسوف سج جو ٿيو ۽ نماز ڪسوف جي شروع ٿي.

سال ستين هجرت ۾ خيبر جي فتح ٿي. جيڪا هن حضرت علي ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهٗ

در وارا ڪر پٽيو هو ته فتح ٿيڻ جي ٻي صورت نه ٿي سگهي ها. مسلمانن جي لشڪر مان

پندرهن ڄڻا شهيد ٿيا ۽ يهودين مان ۹۳ قتل ٿيا ۽ بي بي صفيه ڌي حيي جي، جيڪا حضرت

هارون عليه السلام جي اولاد مان هئي، حضرت جن صلي الله عليه وسلم ان کي

آجو ڪري سانس نڪاح فرمايو. انهي سال ۾ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن

کي هڪ يهودياڻي زهر ڏنو هو. سج لهڻ کان پوءِ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن

جي معجزه سان سج اڀريو ۽ متعه، جو اوائل اسلام ۾ حلال هو سو انهي سال حرام ٿيو

سال اٺين هجرت ۾ ذوالحج جي مهيني ۾ حضرت ماريه قبطيه رضي الله تعالىٰ عنها

مان حضرت ابراهيم ابن رسول الله صلي الله عليه وسلم تولد ٿيو. پاڻ مبارڪ

ڏينهن ٻارهين جي پانهون عطا ڪيائون ۽ انهيءَ سال ۾ مسجد شريف نبوي ۾ ميمبر ٺاهيو ويو

۽ انهيءَ سال ۾ مڪه معظمه جي فتح ٿي، جنهن بعد ابو سفيان، حضرت امير معاويه

رضي الله تعالىٰ عنه، هند، عڪرمه ابن ابو جهل ۽ ابو قحافه (والد حضرت

امير المؤمنين ابو بڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جو) اسلام قبول ڪيو ۽ جنگ حنين جي

پڻ انهيءَ سال ۾ ٿي، انهيءَ جنگ ۾ گهڻيون غنيمتون هٿ آيون جيڪي مؤلفة القلوب ۽ ٻين عربن کي

ورهائي ڏنائون. تنهن کان پوءِ جنگ طائف ۽ عمره جعرانه جي ٿي ۽ ڪعب بن زهير قصيدہ

بَانَتْ سُعَاد جو حصو پڻ پيش ڪيو.

سال نائين هجرت ۾ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کي حج تي موڪليو ۽ ڪين ڏهه آيتون سورة براءة جي اول واريون پڻ ڏنائون ته خلق کي پڙهي ٻڌاءِ. حضرت علي ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ کي به ساڻن موڪليائون انهيءَ سال ۾ نجاشي حبش ۾ وفات ڪئي. آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن مدينه منوره ۾ انجي نماز پڙهي. شافعي مذهب وارن جو غائب تي نماز جنازه جي جواز لاءِ اهو دليل آهي ۽ حنفي ٿا چون ته اهو مخصوص حضرت پيغمبر عليه الصلوٰة والسلام سان آهي جو ته نجاشي جي جنازه کي سندن اڳيان ظاهر فرمايو ويو. پوءِ در حقيقت اها نماز حاضر جي ٿي. انهيءَ سال امُّ ڪلثوم حرم پاڪ حضرت عثمان رضي الله تعاليٰ عنهما جو انتقال ٿيو

سال ڏهين ۾ جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن پاڻ حج لاءِ تشريف فرمائيا انهيءَ حج ۾ پاڻ اهڙيون ڳالهيون ڪيائون جئين ڪو موڪلائي ٿو، انهيءَ سبب انهيءَ حج کي حجة الوداع چوندا آهن. پاڻ حج ادا فرمايائون ۽ خطبن ۾ احڪام ۽ نصيحتون فرمايائون ۽ هن طرح پڻ فرمايائون ته شايد ايندڙ سال ۾ توهان ۾ نه رهان. مسلمانن جي مال ۽ جان جي حفاظت ۽ خونريزي جي منع ۾ گهڻو تاڪيد فرمايائون ۽ فرمايائون ته مرد پنهنجي زال جا حق سڃاڻي ۽ عورتن سان سلوڪ ۽ احسان ڪيو وڃي ۽ خدا تعاليٰ کان سندن معاملي ۾ ڊڄو، يعني انهن کي بيجا تڪليف ۽ رنج نه ڏيو ۽ مردن جي لاءِ عورتن کي تاڪيد ڪيائون ته مردن جي تابعداري ڪن ۽ ڌاريا مرد گهر اچڻ نه ڏين ۽ قرآن شريف جي موافق عمل ڪرڻ جو تاڪيد ڪيائون فرمايائون ته جي الله جَلَّ جَلَالُهُ جي ڪتاب يعني قرآن جي احڪامن کي چڱيءَ طرح مضبوط جهليندا ته گمراه نه ٿيندو. انهيءَ سال ذي الحج جي نائين تاريخ جمعي جي ڏينهن آيت "اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا" نازل ٿي (يعني اڄ مون ڪامل ڪيو توهان جي لاءِ دين توهان جو ۽ پوري ڪئي مون توهان تي نعمت پنهنجي ۽ پسند ڪيو مون توهان جي واسطي دين اسلام جو)

حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه انهيءَ آيت مان حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي وفات جو اشارو معلوم فرمايو ۽ انهيءَ قريب سورة "اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللهِ" نازل ٿي انهيءَ مان دانا اصحابن سڀني رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي وفات جو اشارو معلوم ڪيو اگرچه ظاهري طرح اهن

آيتن ۾ خوشي جي خبر پئي ٿي، مگر في الحقيقت وڏي رنج جو سبب هيون. هڪ ڀيري پاڻ خطبي ۾ ارشاد فرمايائون ته هڪ ٻانهي کي اختيار ڏنو ويو آهي، گهري ته ناز ۽ نعمت دنيا جا اختيار ڪري، گهري ته انهي چيز کي اختيار ڪري، جا الله جَلَّ جَلَالُهٗ وٽ آهي ان ٻانهي ارشاد فرمايائون ته انهيءَ دنيا کي اختيار نه ڪيو، بلڪ آخرت کي قبول ڪيو. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جن انهي رمز کي صحيح ڪري ورتو ۽ زار زار روئڻ لڳا ٻيا انهيءَ روئڻ تي حيران ٿيا ته آنحضرت جن صلي الله عليه وسلم هڪ ٻئي شخص جي ڳالهه ڪئي ان تي روئڻ جو ڇا سبب آهي؟ تنهن کان پوءِ معلوم ٿيو ته انهيءَ ٻانهي کان مراد خود آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن آهن.

حضور جن جي وصال جو بيان

حضرت عائشه رضي الله تعالىٰ عنها کي فرمايائون ته جو مون خيبر ۾ گرهه کاڌو هو انجي تڪليف هميشه رهندي هئي ۽ ساهه جي رڳ ٽٽڻ جي سبب ڪنهي وئي آهي. گرهه کان اهو لقمو مراد آهي جو يهودياڻي ٻڪري جي گوشت ۾ ڪين زهر ڏنو هو عرض ڪين مٿي جو سور ۽ بخار جي تڪليف ايتري قدر وڌي وئي جو پاڻ نماز لاءِ مسجد ۾ نه وڃي سگهيا ۽ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه کي ارشاد فرمايائون ته امامت ڪرائي تنهن کان پوءِ حڪم موجب حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جن امامت شروع ڪئي. پر پيرا آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن نماز پڙهڻ لاءِ مسجد شريف ۾ انهيءَ حالت سان تشريف فرما ٿيا. هڪ ڀيري حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ عنه جي پٺيان نماز پڙهيائون ۽ هڪ ڀيرو انجي برابر ويٺا هوا. مشهور قول موافق ١٢ ربيع الاول ڏينهن سومر جي ٻن پهرن لڙڻ بعد حضرت عائشه رضي الله تعالىٰ عنها جي سينه مبارڪ تي وفات فرمايائون. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ سندن عمر مبارڪ ٦٣ ورهه هئي. سندن وصال يارهين هجري ۾ ٿيو. ڪنهن بزرگ تاريخ وفات هن ربت لکي آهي ؎

هو بود هميشه بر زبانش تاريخ شده ست هوازين

سندن وفات تي گويا قيامت برپا ٿي وئي. اصحابن ۽ اهل بيتن سڀني کي اهڙو صدمو پهتو جنهن جو بيان ڪري نٿو سگهجي. حضرت عمر رضي الله تعالىٰ عنه بي هوش ٿي ويو ۽ سندن عقل مبارڪ فراق ۾ ڪونه رهيو اهڙي حد تائين، جو چوڻ لڳو ته جو رسول الله صلي الله عليه وسلم بابت چوندو ته وفات فرمائي اٿن ته انکي قتل ڪري

جڏهن بندرس مگر حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالى عنه جن جو الله جل جلاله کين هوش سالم رکيو، جنهن ۾ ڪيترين اونهيون حڪمتون هيون. حضرت عمر ابن الخطاب رَضِيَ اللّٰهُ تعالى عنه کي انهي چوڻ کان روڪيائون ۽ هي خطبو پڙهيائون

مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّدًا فَاِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ حَيٌّ لَا يَمُوْتُ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ اَفَاِنْ مَّاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ؕ وَمَنْ يَّنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَّضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشّٰكِرِيْنَ ۝ [1]

انهيءَ خطبي جي ٻڌڻ سان سڀني کي جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم جي وفات جو يقين ٿيو ۽ سڀني جا حواس جاءِ تي آيا. حضرت علي ۽ عباس، فضل، قثم ۽ اسامة بن زيد جن آنحضرت صلى الله عليه وسلم کي غسل ڏنو ۽ ٽن ڪپڙن ۾ ڪفن ڏنائون. نماز جي واسطي هڪ ٻئي مقرر ڪيائون نه سيڪهن جتي جا ماڻهو نماز پڙهندا ويندا رهيا ۽ حضرت عائشه رضي الله تعالى عنها جي حجري ۾ جتي انتقال ٿيو هو اتي ئي خزانو سپرد ڪيائون - دفن ڪرڻ کان پوءِ سندن فراق ۾ اهل بيت ۽ اصحابن رضوان الله تعالى عليهم اجمعين جي بي قراري ۽ گريه زاري جو بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي - سڀ حضرت خاتون جنت بي بي فاطمه رضي الله تعالى عنها وٽ حاضر ٿيا - حضرت بي بي صاحبه رضي الله تعالى عنها جن فرمايو ته توهان جي دلين کي ڪيئن پسند آيو جو پنهنجي پيغمبر جي بدن مبارڪ کي مٽي ۾ وجهي آيا آهيو. اصحابن سڀني فراق جي مجبوري عرض ڪيو ته اي نبي رسول الله صلى الله عليه وسلم جي، خدا جي حڪم کان مجبور آهيون - حضرت فاطمه رضي الله تعالى عنها کي اهڙي قدر صدمو پهتو جو جيستائين حيات هئي تيستائين ڪڏهن به نه کلي ۽ دفن کان پوءِ مزار پر انوار سيد المقربين والابرار صلى الله عليه وسلم جي تي اچي تڙي خاڪ خوشبوءِ ناڪ کي اکين مبارڪن تي لڳائي زار زار روئندي هي شعر پڙهيائين

مَاذَا عَلٰى مَنْ شَمَّ تُرْبَةَ اَحْمَدَ : اَنْ لَّا يَشَمَّ مَدَى الزَّمَانِ غَوَالِيَا
صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ اَنَّهَا : صُبَّتْ عَلَى الْاَيَّامِ صِرْنَ لَيَالِيَا

يعني جنهن جي ڳالهه اڪي جو سنگهي خاڪ قبر احمد صلى الله عليه وسلم جي، ته ڪهڙو ڏک جي جو نه سنگهي ساري عمر ڪا خوشبو - مون تي مصيبتون اهڙيون پيون آهن جي جيڪڏهن ڏينهن تي پون ها ته هو ند راتيون ٿي پون ها

[1] جيڪو شخص تو عبادت ڪري محمد (صلى الله عليه وسلم) جي پوءِ تحقيق محمد (صلى الله عليه وسلم) وصال ڪيائين ۽ جيڪو تو عبادت ڪري الله (تعالى) جي پوءِ تحقيق الله (تعالى) جيئرو آهي نه مرندو ناهي ۽ ناهي محمد (صلى الله عليه وسلم) مگر رسول تحقيق گذري ويا اڳي ان کان رسول پوءِ جيڪڏهن وفات ڪئي يا قتل ڪيو ويو ته ڦري ويندو توهان پنهنجي ڪڙين تي ۽ جيڪو شخص ڦري پنهنجي ڪڙين تي ته هرگز نه نقصان ڏيندو الله (تعالى) کي ڪجهه ۽ جلد بدلو ڏيندو الله (تعالى) شڪر ڪندڙن کي

حديث شريف ۾ آيو آهي، آنحضرت صلي الله عليه وسلم فرمايو ته "جنهن حج ڪا ن پوءِ منهنجي قبر مبارڪ جي زيارت ڪئي تنهن ڄڻ گويا منهنجي ظاهري حالت ۾ زيارت ڪئي ۽ فرمايائون ته جنهن مونکي ڏٺو سو دوزخ ۾ نه ويندو - ارشاد فرمايائون ته جيڪو منهنجي زيارت ڪري ان لاءِ منهنجي شفاعت واجب آهي.

سندن وفات کان پوءِ حضرت بلال رضي الله تعالیٰ عنه شام جي طرف هليو ويو جهن مهينن کان پوءِ خواب ۾ ڏٺائين ته حضرت جن صلي الله عليه وسلم فرمايئن ته " اي بلال ڪهڙو ظلم ڪئي جو مون وٽ زيارت لاءِ به نٿو اچين ". جنهن حضرت بلال رضي الله تعالیٰ عنه خواب مان جاڳيو ته هن مدينه مطهره ڏانهن متوجه ٿيو - الله تعالیٰ تمامي مسلمانن کي ۽ سڀني جي طفيل هن راقم الحروف (نظر محمد) کي آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي زيارت ۽ شفاعت نصيب ڪري بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ وَآلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْاَمْجَادِ يَرْحَمُ اللهُ عَبْدًا قَالَ اٰمِيْنَا

سندن حليو شريف

آنحضرت صلي الله عليه وسلم جو قد وچولو، پر ڏکڻائي ڏانهن مائل هو جنهن مجلس ۾ پاڻ ويٺا هوندا هوا ان ۾ حضرت جن صلي الله عليه وسلم سڀني کان بلند محلو ٿيندا هوا - رنگ مبارڪ سرخ سفيد ملاحت سان هو. سر مبارڪ ان سرور عالم جو وڏو هو، وار مبارڪ ان وحدانيت جي درياءَ جا سهڻا ڪارا، نرمي وارا ڪجهه گهنڊي دار هوا - پيشاني مبارڪ ان پرين جي ڪشادي ۽ روشن هئي - ڀروان ڀلا ريون ڪاريون ڪماني شڪل سان معلوم ٿينديون هيون پر درحقيقت مليل نه هيون - ٻنهي جي وچ ڪجهه فرق هو ۽ ٻنهي جي وچ هڪ رڳ هئي جا غصي جي وقت گل گلاب کان زياده ڀڪڻدي هئي ۽ وڏي ٻيهندي هئي - اکيون مبارڪ ان انور جون وڏيون ۽ سفيدي ۾ سرخي آميزيون ڏيون نهايت ڪاريون، سرمي جي پائڻ کان سواءِ به ائين معلوم ٿينديون هيون گوياءِ سرمو پيل آهي - پنبڙيون ان پاڪ پيشاني جون وڏيون ۽ خوب صورت هيون - رخسار مبارڪ ان رهنماءِ دو عالم جا گوشت ۾ پر يل ۽ نرم هوا، نه زياده نه گهٽ نڪ مبارڪ نوراني محبوب سبحاني جو نه ننڍو هو نه وڏو بلڪ خوب صورت هو - ڏند ان مبارڪ سفيد ۽ چمڪندڙ موتي جا هئا اگيا ٿي شرمسار، مرڪڻ وقت ڏج جي مثل چمڪندڙ معلوم ٿيندا هوا - اکيان

ڪنهن شيءِ جو نقصان نه لائين ۽ الله (تعاليٰ) شاڪر (احنا مجيد ٿي) کي سنت ثواب ڏيندو - ١٢

ڏندن وچ ٿوري ٿي سان ڏسڻ ۾ ايندا هوا - چهري مبارڪ ان چوڏهين جي چنڊ جو نه
ڊگهو نه گول بلڪ ڪجهه قدر مدور ۽ منور هو - چوڏهين رات جي چنڊ وانگر چمڪندو هو
ڏاڙهي مبارڪ گهاٽي سيني تائين پهچندي هئي - پاڪ حضرت صلي الله عليه وسلم ڪترا
نه هوا ۽ چپن مبارڪن جا وار ڪترائيندا هوا ۽ سندن سر مبارڪ ۽ ڏاڙهي شريف
۾ سترهن وار مبارڪ اڇا هوا - گردن مبارڪ صاف شفاف خوب صورت گويا
قدرت الاهي جو مشاهدو هو - ڪلها مبارڪ ان ڪاملن جي ڪامل جا گوشت ۾
ڀريل ۽ خوبصورت - هٿ مبارڪ ان هيڻن جي هٿيا صلي الله عليه وسلم جا
ڊگها ۽ سهڻائي وارا هوا - ترين مبارڪ ڪشاديون گوشت ۾ ڀريل ۽ تمام
نرم هيون - بغل مبارڪ ان محبوب پروردگار صلي الله عليه جا سفيد ۽
خوشبودار جن ۾ وار نه هوا - ان الاهي اسرار نبي مختيار صلي الله عليه وسلم
جي هٿن جون آڱريون جوڊ گهيون ۽ خوشنما هيون - سينو مبارڪ ان سرور عالم
صلي الله عليه وسلم جو سهڻو موچارو هو، ان تي هڪ سنهون خط وارن ڀريدار
جو ناف تائين يعني دن مبارڪ تائين هو - پٺ مبارڪ شڪم مبارڪ سان لڳل هئي
ٻن ڪلهن جي وچ ۾ مهر نبوت جي هئي ۽ اهو گوشت جو ٽڪرو ڪبوتر جي آني وانگر ڊڊل
هو، جنهن جي چوڌاري تر ۽ وار هوا - رنگ ڪارو زردي ڏانهن مائل قد ۾ ديناً
کان گهٽ هو، ان مان مشڪ جي بوءِ ايندي هئي ۽ هيءُ جو مشهور آهي ته ان تي
ڪڏهن نه ويٺل هو، سو محدثن وٽ ثابت نه آهي - هٿن مبارڪن ۽ ڪلهن ۽ سيني
۽ پيٽ کان سواءِ ٻئي ڪنهن عضوي تي وار نه هوا - شڪم مبارڪ ان شاهه عالم جو تمام
اڇو، صاف ۽ شفاف هو، سينو شڪم سان برابر هو - پنيون مبارڪ صاف ۽ گول
هيون انهن ۾ باريڪي موجود هئي - قدمن مبارڪن جي ترين تي گوشت هيو مگر
وچ کان خالي هيون - آڱريون مبارڪ پيرن مبارڪن جون قوي ۽ خوشنما هيون ۽
ابهام يعني آڱوٺي جي پيرسان جا آڱر هئي سا آڱوٺي کان وڏي هئي غرض ته -

خوبي و شکل و شمائل حرکات و سکنات — آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری [1]

حضور جن صلي الله عليه وسلم جيئن سامهون ڏسندا هوا اهڙي طرح پٺيءَ ويٺ

[1] (ديباچا) محبوب جيڪي سڀ سهڻين وصفن رکن ٿا اهي تو اڪيلي ۾ موجود آهن -۱۲

سڀ چيزن کي روشن ڪري ڇڏيو هو. جو سڀ ڪجهه مبارڪ نور هو، جيئن شمع جي روشني هڪ جاءِ تي آهي ۽ سڀ ڪنهن طرف جي شيءِ معلوم پئي ٿئي ۽ انهيءَ سبب ڪري سندن پاڇو زمين تي نه پوندو هو. پاڻ هلڻ جي وقت گردن مبارڪ هيٺ جهڪائي بي تڪليف تڪڙ سان ۽ قوت سان ايتري قدر هلندا هوا جو ائين معلوم ٿيندو هو ته جڻ پيرن جي بجاءِ ٽاڪڻ ۽ متاهين کان هيٺاهين تي تشريف ٿا آڻن.

حضرت ابوهريره رضي الله تعالىٰ عنه جو فرمان آهي ته ”مون رسول الله صلي الله عليه وسلم جهڙو وڌيڪ تکو ڪونه ڏٺو. پاڻ سواءِ تڪليف جي هلندا هوا ۽ اسين نهايت تڪليف سان هلندا هئاسين مگر پهچي نه سگهندا هئاسين“.

پاڻ قدم مبارڪ هڪ ٻئي جي ڀرسان رکي هلندا هوا. جسم مبارڪ کان اهڙي خوشبوءِ ايندي هئي جو جيڪو حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي هٿ ڏيڻ کان مشرف ٿيندو هو سارو ڏينهن انهي هٿ مان خوشبوءِ نه وڃي ۽ جنهن گهٽي مان حضرت جن صلي الله عليه وسلم لنگهندا هوا، انهي گهٽي مبارڪ خوشبوءِ سڀڪا ٻڇي ويندي هئي ۽ ماڻهو يقين سان ڄاڻندا هوا ته هن گهٽي مان حضرت جن صلي الله عليه وسلم جن جي تشريف آڻڻ جي آهي. ان پريڻ جي پگهر مبارڪ ۾ اهڙي خوش بوءِ هئي جو اهو ڪنوارن کي لائيندا هوا ۽ ان جي خوشبوءِ سڀني سرهاڻن تي غالب هئي. حضرت صلي الله عليه وسلم جي قضا حاجت لاءِ وڃڻ فرمائيندا هوا ته اتان خوشبوءِ ايندي هئي ۽ زمين سندن فضلي (پاخاني) کي ڇپائي ڇڏيندي هئي. پيشاب فيض مآب ۾ گندگي ۽ بدبوءِ نه هوندي هئي. دنيا جي شين ۾ ڪين خوشبوءِ ۽ چڱو کاڌو ۽ حرمن مبارڪن رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين سان محبت رکڻ گهڻي پسند هئي. ٻن شين کان پاڻ حظ وٺندا هوا ۽ ٽين شيءِ يعني طعام کان فائدو وٺندا هوا. پاڻ ڪيترا ڏينهن بک اختياري ڪري پاڻ بکيا رهندا هوا اهڙي حد تائين جو شڪم مبارڪ کي پٿر ٻڌندا هوا ۽ باوجود ايتري بک جي مباشرت نساءِ تي ايتري قدر قادر هوندا هوا جو هڪ رات ۾ سڀني حرمن پاڪن وٽان ٿي ايندا هوا. اها ڳالهه معجزه جي قسم مان آهي. سندن ٿڪڻي مبارڪ کان ڪارا ڪوه مٿا ٿيندا هوا بدن تي مک نه ويهندي هئي. سندن ڪپڙن مبارڪن ۾ جوءِ نه پوندي هئي ڪين پاڪيزگي ۽ صفائي پسند هوندي هئي. ميرائي گدلائي ۾ رهڻ جي صورت ڪين

پسند ڪانه هئي وارن ڏوڙڻ ۽ تيل لائڻ جو پاڻ حڪم فرمايو اٿن - سندن معجزا مبارڪ ڪيترائي ٿيا اگرچه جو شخص آنحضرت صلي الله عليه وسلم جا اخلاق، افعال، اقوال، عادات ۽ عجائبات جوابات جي ڪائڻ صادر ٿيا آهن - حالانڪ پاڻ اڻ پڙهيل هوا نه علم جي تعليم ورتائون نه ڪتابن کي مطالعه فرمايائون نه علم جي طلب ۾ سفر فرمايائون - هميشه جاهلن عربن ۾ رهيا باوجود انهن مڙني ڳالهين جي پاڻ يتيم ۽ بي ڪس هوا اهو احوال مشاهده ڪري ڪنهن کي ڪو شبهو نه رهي سگهندو ته اهي ٻئي ڳالهيون قوت بشري کان ٻاهر آهن ۽ سواءِ تائيد غيبي ۽ توفيق لاريبي جي ممڪن ناهي اهي ٻن ڳالهين جي باوجود (جن جو بيان اڳتي ايندو) نه ڪنهن معجزه جي ضرورت آهي نه ڪنهن نشاني جي تنهن هن به مختصر معجزا خلاصي طرح لکجن ٿا.

معجزن جو بيان

اَللهُ جَلَّ جَلَالُهُ ڪين مڙني پيغمبرن جو سردار فرمايو عليه وعليهم السلام ۽ مڙني پيغمبر اُن جي جهنڊي هيٺان هوندا - حضرت جن صلي الله عليه وسلم والده ماجده رضي الله تعالى عنها جي شڪم مبارڪ مان توهڻي ۽ ڪُڇَّ وڍيل تولد ٿيا - جڏهن والده شريفه کان جدا ٿيا تڏهن سر مبارڪ مسجده ۾ رکيائون ۽ آڱر مبارڪ مٿي ڪئيائون ۽ ڪلمون شهادة جو زبان فيض ترجمان تي آندائون - جڏهن دائي پنهنجي ڪم ۾ مشغول هوندي هئي تڏهن پينگهو پاڻهي لڏندو هو ۽ آڱر مبارڪ پنهنجي چوسندا هوا ان مان کير ۽ ماکي جي لذت ايندي هين - سندن بول ۽ غائط ڪنهن نه ڏٺو - حضرت جن صلي الله عليه وسلم کي ڪنهن به ننڊ نه پيو - اکيون مبارڪ ان صلي الله عليه وسلم جون ننڊ ۾ ۽ دل بيدار رهندي هئي - جڏهن وهٽ ڀي چڙهندا هوا اگرچه ڪيترو ئي هيڻو هوندو هوا جي شتابي پير وهٽ کان ڪنڌ ڪٽي ويندي هئي - ڏاڍي شخص ناڪشتي ڪيائون تي انکي اُڇلايائون تي - اڳيائن پٿرن تسبيحون پڙهيون تي ۽ مٿن پهڻ ۽ پٿرن سلام مو ڪيا تي - جتي ٿيڻ ستيائون تي ان جاءِ کي خوشبوءِ ناڪ ڪيائون تي - مسجد جو ٿنڀ سندن جدائي ۾ روئي ان کي ڀاڪر ۾ وٺي ماٺ ڪرايائون تي - وڻ سندن فرمان موجب پاڙان پٽجي واڪائڻ آيا تي ۽ اذن سان پنهنجي جاءِ تي موٽي ويا تي - ڪکرن مٿن پاڇو ڪيو تي ۽ ٻڪرين سائن ڪلام ڪيو تي - ۽ ايمان آندو تي - سندن آڱرين مبارڪن مان پاڻي نڪتو تي جنهن مان سارو لشڪر ڍاول ٿيو تي - ڪافرن جي لشڪر کي هڪ مٺ خاڪ جي سان

ٻڌايا ٿون ۽ ڪيترن ڳجهن ڳالهين جون خبرون ٻڌايون - ڳوهه ۽ ڍهڻ سان ڳالهه ڪيو
پئي - سندن (صلي الله عليه وسلم) معراج وقت براق تي چڙهڻ، ستن آسمانن، زمينن
۽ ملڪوت، عرش، ڪرسي، حجاب، سدرة المنتهيٰ، طوبيٰ جي وڻ، قاب قوسين او ادنيٰ
۽ ظاهري اکين سان جناب قدس خداوندي جل جلاله جو ديدار، گفتگو کان مشرف ٿيڻ
۽ ٻيا اثرات موٽڻ جو واقعو مشهور آهي - ڪعبي جي بتن ان صلي الله عليه وسلم کي سجدو
ڪيو ٿي - پٿر ۽ ڍيل ٻڪري سان ڳالهايو - الله جل جلاله سندن سينو مبارڪ چيرايو ۽
ايمان ۽ حڪمت سان ڀرايو، جنهن جو بيان اڳي گذري آيو آهي - سندن ولادت وقت ڪنگرا
ڪسريٰ جي ماڙين جا ڪري پيا ۽ بحيره ساوه (ساوه جي ندي) سڪي ويو ۽ فارس جي باه
هزار ورهين جي ٻرندڙ سا وسامي ويئي - سندن پيغمبر هجڻ لاءِ ٻار پينگهي ۾ شاهدي
ڏني - هڪ ڀيري حضرت جابر رضي الله تعاليٰ عنه جي جاءِ تي خندق جي ڏينهن جون
جي سير مان، ڪيترن ماڻهن کي کارايائون ۽ اهڙيءَ طرح حضرت ابو طلحة رضي الله تعاليٰ
عنه جي جاءِ تي ٿوري غذا مان گهڻن کي ڍؤ ڪرايائون - حضرت انس رضي الله تعاليٰ عنه
جون جون ٻه ٽي مانيون حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي حضور ۾ ڪٺي ويو اهي
اسي کان زياده ماڻهن کي کارايائون - هڪ ڀيري بشر جي پٽ ٿورين کارڪون تازيون
حضور ۾ آنديون پاڻ انهن مان معجزي طور ساري لشڪر کي ڍايائون ۽ تهن هوندي
به ڪيتريون بچي پيون - هڪ ندي ويا لوجنهن ۾ سندن هٿ مبارڪ نئي گهڻو سگهيو ان
۾ پنهنجو هٿ مبارڪ وڌائون ته ڏهن سندن آڱرين مان پاڻي وهڻ لڳو جنهن مان ساري
لشڪر کي وضو ڪرايائون ۽ اڃايلن کي پاڻي پيارايائون، جن مان سپ اڄ ۾ هوا هڪ ڀيري
پنهنجي وضو جو ڏوپ تبوڪ جي تلاءَ ۾ وڌائون جنهن ۾ پاڻي ڪونه هو تنهن مان ايترو
پاڻي نڪتو جو هزار ها لشڪر وارن پاڻي پي ڍؤ ڪيو - هڪ ڀيري حديبيه جي کوه ۾
وضوء جو پاڻي وڌائون اگرچه کوه ۾ پاڻي ڪونه هو، ايترو پاڻي جوش ڪري نڪتو
جو پندرهن سو آدمين پاڻي پيتو - پاڻ حضرت جن صلي الله عليه وسلم کارڪن
جي اٺ جي توهي جي برابر هيون، حضرت عمر فاروق رضي الله تعاليٰ عنه کي فرمايو
ته چئن سون سوارن کي ٿمر لاءِ حوالي ڪري ڇڏ تي چنئي جا حضرت فاروق اعظم
رضي الله تعاليٰ عنه سيني سوارن کي انهن مان ٿمر ڏنو ري برابر تري قدر کارڪون بچي پيون - حضرت صلي الله عليه وسلم

هڪ مٺ خاڪ جي ڪافرن جي وڏي لشڪر ڏانهن اڇلي جي سڀ انڌا ٿي پيا - هڪ صحابي سڳوري جي اک نڪري پيئي هئي - پاڻ حضرت جن صلي الله عليه وسلم اها اک پنهنجي هٿن مبارڪن سان سندس اک جي جاءِ تي لڳائي ته اها نه رڳو صحيح ۽ خوبصورت ٿي وئي - خيبر ۾ حضرت علي المرتضيٰ ڪرم الله وجهه جون اکيون اٿي پيون هيون پاڻ انهن تي ٿڪ مبارڪ لڳايائون جي انهيءَ وقت چڱيون ڀليون ٿي ويون، ڪڏهن به انهن ۾ پيڙا نه ٿي - پاڻ الله تعاليٰ کيس جهنڊو ڏئي روانو فرمايائون - حضرت عثمان رضي الله تعاليٰ عنه کي خبر ڏنائون ته توسان بلوو ٿيندو جنهن ڪان پوءِ جنت آهي، جيئن حضرت عثمان رضي الله تعاليٰ عنه بلوي ۾ شهيد ٿيو - حضرت امام حسن رضي الله تعاليٰ عنه جي باب ۾ فرمايائون ته الله تعاليٰ ان جي سبب مسلمانن جي وڏين جماعتن ۾ صلح ڪندو - جيئن ته حضرت امام حسن رضي الله تعاليٰ عنه حضرت معاويه رضي الله تعاليٰ عنه سان صلح ڪيو ۽ هڪ شخص جنهن الله جل جلاله جي واٽ ۾ جهاد ڪيو هو پاڻ فرمايائون ته اهو دوزخي ٿيندو ۽ ٿيو به اهڙي طرح، يعني انهيءَ شخص پاڻهي پاڻ کي هلاڪ ڪيو - هڪ صحابيءَ کي جنگ ۾ ڌڪ لڳو هو حضرت جن صلي الله عليه وسلم ان تي پنهنجو هٿ ڦيريو، گهڙيءَ ۾ چڱو ڀلو ٿي پيو - حڪم بن العاص خبيث، حضرت جن صلي الله عليه وسلم جي رفتار جي نقل مسخري طرح ٿي ڪئي - آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن ان کي فرمايو ته ”تون اهڙو ٿي رهه“ پوءِ اهو هميشه خبيث اهڙي طرح ٿاٻا کائيندو هو ۽ انهيءَ حال سان مري ويو - حضرت جن صلي الله عليه وسلم هڪ ڦٻڻيءَ ٻڪريءَ جي ٿڻن کي هٿ مبارڪ لاتو، جنهن کي ڪڏهن ڪير نه ڏنو هو، سا کير ڏيڻ لڳي - حضرت امام حسين رضي الله تعاليٰ عنه جي لاءِ پاڻ خبر ڏني هوائون ته ”ڪربلا ۾ شهيد ٿيندا“ - اهو ان موافق ٿي چڪو - بيت المقدس جي فتح لاءِ خبر ڏني هوائون، جا حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جي وقت ۾ فتح ٿي - پاڻ خبر ڏني هوائون ته ”سڀئي محل ڪسريٰ ۾ جو خزانو آهي اهو مسلمانن ۾ تقسيم ٿيندو“ موافق ان جي اها فتح حضرت امير عمر ابن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه جي وقت ۾ واقع ٿي - حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جي نسبت ۾ خبر ڏني هوائون ته ”فتنو ۽ فساد ان جي سبب کان بند رهندو“ - موافق اِنهي حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه جي وقت ۾ انتظام خلافت جو چڱي طرح رهيو - پاڻ حضرت جن صلي الله عليه وسلم خبر ڏني هئي ته ازواج

مطهر، انهن مان سائين پهريائين اها ملحق ٿيندي جا سخيا ٿي آهي" موافق انهي حضرت زينب رضي الله تعاليٰ عنها جو سڀني کان اڳي انتقال ٿيو. اها اُمّ المؤمنين رضي الله تعاليٰ عنها سڀني حرمن مبارڪن کان سخيا ٿي هُئي. حضرت علي رضي الله تعاليٰ عنه کي دعا فرمايائون ته "سردي ۽ گرمي جو اثر توکي نه ٿيندو". وري ان مشڪل ڪشاءِ شيرِ خدا، محبوبِ خير الوريٰ کي ڪڏهن نه سيءُ ٿيو نه گرمي ٿي. حضرت ابن عباس رضي الله تعاليٰ عنه کي علم دين ۽ علم تاويل جي سمجهڻ لاءِ دعا فرمايائون. هو ان موافق علم ۾ درياءَ ٿي پيو. حضرت انس رضي الله تعاليٰ عنه کي گهڻي مال ۽ گهڻي اولاد ۽ وڏي عمر لاءِ دعا فرمايائون. سندن دعا جي تاثير سان سئو اولاد ۽ سئو ورهيه عمر ٿيس ۽ سندس ڪچي ورهه ۾ ٻه ڀيرا ڦر ڏيندي هُئي. عتبة بن ابي لهب لاءِ هيءَ جا الفاظ فرمايائون: "اَللّٰهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِمْ كَلْبًا مِنْ كِلَابٍ" يعني اي ڏڻي منهنجا هنهن ڪُتن مان ان تي ڪتو ڇڏ. سندن بد دُعا تاثير ڪيو جو عتبة بن ابي لهب کي شينهن ڪاٽي ڇڏيو. زور وڏو معجزو معجزن مان قرآن ڪريم آهي. جو ڪنهن فصيح عربن جي فصيحن مان، ان مان تمام ننڍي سورة تن آيتن جي قدر جيتري نه ٺاهي سگهي ۽ اهو معجزو هميشه زماني جي ورق تي باقي رهندو. متجڻ ۽ تبديل جي اثر ان ۾ هرگز نه ٿيندو. معجزات زاکيات ان سرور ڪائنات عليه افضل الصلواة واڪمل التحيات ايجاز ۽ اختصار سان نکي اڪتفا ڪيم.

صفات معنويه ۽ اخلاق قدسيه ان (صلي الله عليه وسلم) جا

سندن خلقن عادتن سڳورن جو اندازو قرآن شريف جي آيتن مان ڪرڻ گهرجي جو سندن خلق کي رب عزّ نواله عظيم فرمايو آهي. اِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ۝ قياس ڪن زگلستان من بهار مرا. پڻ پاڻ حضرت جن صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي: اِنَّمَا بُعِثْتُ لِاُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْاَخْلَاقِ. يعني مان انهيءَ واسطي مبعوث ٿيو آهيان جو اڳين مرتبي پيغمبرن جي بزرگي ۽ چڱاين کي تمام ۽ پورو ڪريان. جهڙو صفوت حضرت آدم عليه السلام جي ۽ تهمد حضرت ادريس عليه السلام جي ۽ شڪر حضرت نوح عليه السلام جو ۽ جود حضرت هود عليه السلام جو ۽ عبادت حضرت صالح عليه السلام جي ۽ خلت حضرت ابراهيم عليه السلام جي ۽ عزم حضرت موسيٰ عليه السلام جو ۽ صبر حضرت ايوب

عليه السلام جو ۽ عدل حضرت داؤد عليه السلام جو ۽ تمڪين حضرت سليمان
عليه السلام جي ۽ چڱن ڪمن جي آڇ ڪرڻ ۽ بڇڙن ڪمن کان روڪڻ جي صفت
جا حضرت يحيٰ عليه السلام رکندو هو ۽ زهد حضرت عيسيٰ عليه السلام جو ۽
اهو ئي سبب آهي جو حق تعاليٰ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي وصف خلق عظيم
ڪري فرمايا آهن، انهي واسطي اهي مڙئي نبين سڳورن جو وصفون الله جل جلاله
منجهن موجود ڪيون هيون. آنچه خوبان همه دارند تو تنها داري

جناب حضرت عائشه صديقه رضي الله تعاليٰ عنها وعن ابيها کان مروي آهي
ته آنحضرت صلي الله عليه وسلم جو خُلق قرآن شريف هو. يعني جو حڪم ڪرڻ جو ۽ منع
جو ۽ ادب اخلاق جيڪي قرآن شريف مان معلوم ٿي ٿيا. ان تي عمل ٿي فرمايائون ۽ خُلق
ان سرور عالم صلي الله عليه وسلم کي اهڙي قدر هو جو هرگز ڪنهن کي يارن جي توقي
مان نه هو. پر حضرت بي بي صاحبه رضي الله تعاليٰ عنها کان منقول آهي ته پنهنجي گهر ۾ اهڙو سلوڪ ٿي ڪيائون
جيئن ٻيا عام ماڻهو ٿا ڪن، پنهنجي گهر جو ڪم ٿي فرمايائون ۽ جاءِ کي ٻهاري ٿي ڏنائون
پنهنجا ڪپڙا ٿي سبيائون ۽ جُتي مبارڪ کي ٿي ڳنڍيائون. اٺ کي پاڻي ٿي پيارايائون ۽
ڍڳن کي ٿي ڏڏائون ۽ نوڪرن کي ڪمن ۾ مدد ٿي ڏنائون ۽ انهن سان گڏ طعام ٿي کاڌائون
۽ پنهنجو سامان بازار کان ٿي کنيائون ۽ حويلي مبارڪ ۾ ٿي آڻيائون صلي الله عليه وسلم

زهد: - آنحضرت صلي الله عليه وسلم جو اهڙي قدر زهد هو جو دنيا کي ان جي نظر
مبارڪ اڳيان ظاهر ڪيائون، ان ڏانهن ڪو التفات نه فرمايائون، زره پنهنجي
يهودي وٽ گهر رکيائون. ٿي ڏينهن پاڻ ڏينهن ڪو ٻڪ جون جي ماني ڍؤ ڪري نه
کاڌائون. ڪڏهن گهر ۾ هڪ مهينو سانده باهه نه ٻاريائون. پاڻي ۽ کارڪ تي گذر ڪيائون
ٿي فرمايائون، رات جو ڪڏهن بکايل ٿي آرام فرمايائون ۽ ڏينهن جو روزو ٿي رکيائون

تواضع: - آنحضرت صلي الله عليه وسلم جو تواضع بيحد ۽ بيشمار هو. جيڪي
ٿي مليا ان کي سلام ٿي ڏيائون ۽ ابتدا مصافحه يعني هٿ ڏيڻ سان ٿي ڪيائون
اصحابن سڳورن جي مجلس ۾ پير مبارڪ ڪڏهن نه ڊگها ڪيائون. ڪنهن
تي سوڙهه نه ڪيائون ۽ جيڪو به وٽن آيو ٿي انجي تعظيم ۽ تڪريم ٿي فرمايائون
۽ جنهن جو ڪو ڪم هو ان وٽ وڃي انجي حاجت روائي ٿي ڪيائون ۽ نماز پڙهندي

کو کم وار و آبو ٿي. نماز تخفيف سان ٿي پڙهيائون، انجي حاجت پوري ڪري نماز ۾ مشغول ٿي فرمايائون ۽ زمين تي ٽيڪ ٿي ڏنائون ۽ آرام ٿي فرمايائون ۽ ٻانهي زر خريد جي دعوت قبول ٿي فرمايائون.

سخاوت:- ان سرور عالم صلى الله عليه وسلم جي سخاوت ايتري قدر هئي جو سائل ڪي ڪڏهن به دروازي مبارڪ تان نمو ٽايائون. هڪ ڏينهن سوهزار درهم وتن آندائون مڙني کي توڙي هيئان هاريائون ۽ ماڻهن کي ورهائي ڏنائون جڏهن اٿيا تڏهن ڪجهه به ڪونه بچايائون.

حلم مبارڪ:- يعني بردباري آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي اهڙي نهايت تائين هئي جو اگرچه سندن عزيزن ۽ يارن پيرين کي گهڻو ايذاءُ ٿي ڏنو مگر انهن جا بارَ بُردباريءُ سان ٿي سنيائون ۽ انهن جو بدلو نه ٿي وٺائون، ڪڏهن نه انهن کي پٽيائون. ڪافرن سان به سندن اهوئي سلوڪ هيو.

جنگ احد ۾ آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي چاچي حضرت حمزه رضي الله تعالى عنه کي ڪافرن شهيد ڪري ۽ ان جي جگر کي ڪيڏي ٻوءِ چباڙي اڇلائي ڇڏيائون ۽ ٻين ستر ڄڻن وڏي عزت وارن اصحابن سڳورن کي شهيد ڪري ٻوءِ انهن جي ڪنن کي وڍي ڇڏيائون. پڻ انهيءَ جنگ ۾ آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي سر مبارڪ کي زخمي ڪيائون ۽ ڏند مبارڪ کي شهيد ڪيائون ايتري قدر جو رت ان سرور عالم جي سر مبارڪ ۽ ان محبوب رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ جي مُنهن مبارڪ تي جاري ٿيڻ لڳو، اصحابن سڳورن انهيءَ حالت کي ڏسي گهڻي پريشاني ۽ بي تابي ظاهر فرمائي ۽ آنحضرت صَلّى الله عليه وسلم جي خدمت ۾ عرض ڪيائون ته يا رَسُوْلَ الله صلى الله عليه وسلم هنن ڪافرن جو ظلم ۽ بي ادبي حد کان لنگهي وئي آهي. هاڻي هنن کي پِٽ فرمايو. پاڻ فرمايائون (صلى الله عليه وسلم) ته "حق تعالىٰ مونکي پِٽ جي واسطي نه موڪليو آهي، بلڪ خلق جي رحمت ۽ هدايت جي واسطي موڪليو آهي". ٻوءِ دُعا فرمايائون. "اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِيْ وَاهْدِ لِقَوْمِيْ فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ" يعني اي الله! بخش منهنجي قوم کي هدايت ڪر منهنجي قوم کي ٻوءِ بيشڪ هي ماڻهو نٿا ڄاڻن ۽ ناداني کان اهي گالهيون ڪري رهيا آهن. هن قصه کي ابن حبان پنهنجي ڪتاب صحيح ۾ معتبر

سنڌ سان ذڪر ڪيو آهي ۽ ٻين محدثن پڻ هن قصه کي روايت فرمايو آهي
۽ طبراني ۽ حاڪم ۽ ابن حبان ۽ بيهقي ۽ ٻين محدثن معتبرن هڪ
يهودي عالم جي زباني روايت ڪئي آهي جنهن جو نالو زيد هو ان چيو ته مون
اڳوڻن ڪتابن ۾ رسول آخر زمان صلي الله عليه وسلم جي تعريف ڏٺي هئي ۽ مٿرڀي وصفون
آنحضرت صلي الله عليه وسلم ۾ ڏٺم مگر ٻن وصفن جو حال مونکي معلوم نه هو، هڪ
هي ته ڪاوڙ تي بردباري غالب هئي، ٻيو هي ته سخت ڳالهين ٻڌڻ کان ڪاوڙ نه اچي بلڪ
هيڪاري نرمي زيادة ٿئي، سو مان هميشه هن خيال ۾ رهندو هوس ته انهن ٻن وصفن
کي ڪهڙي طرح آزمايان. گهڻو وقت انتظار ۾ هوندو هوس، اتفاق سان هڪ ڀيري
آنحضرت صلي الله عليه وسلم مونکان ڪجهه ڪون قرض طور خريد ڪيا ئون ۽ قيمت
ادا ڪرڻ لاءِ هڪ مُدّت مقرر فرمايا ئون. آئون ان مُدّت کان ٻه ٽي ڏينهن اڳي وٽن ويس
۽ قيمت گهرڻ لاءِ تنگ طلبي ڪرڻ شروع ڪيم پر ڏٺم ته حضور جن صلي الله عليه وسلم
ٻڌي مانُ ڪيو ويٺا آهن ۽ ائين به نه ٿي فرمايائون ته تنهن جو اجا وعدو پورو نه ٿيو آهي
تڪڙ ڇو ٿو ڪرين وري اڳئين کان وڌيڪ ڇڪتاڻ ڪرڻ لڳس وري جو ڏٺم ته وٽن گهڻا
اصحاب سڳورا ويٺل آهن انهيءَ ڪري ويتر ڪين گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳس، خيال ڪيم ته من ڪين
ماڻهن جي حياءَ کان ڪاوڙ اچي جنهن ڪري مونکي به گهٽ وڌ ڳالهائين پر ڪين ڪنهن به قسم
جي ڪاوڙ نه آئي آخر آءٌ هيتري قدر پهتس جو ڪين چوڻ لڳس ته توهان جي سموري خاندان
جا ماڻهو اوهان وانگي قرض ادا ڪرڻ ۾ ڍلا حوالا ڪندا آهن، ڪنهن به قرض خواه توهان
وٽان آسانيءَ سان قرض وصول نه ڪيو هوندو، انهيءَ ڳالهه ٻڌڻ سان حضرت امير
عمر رضي الله تعاليٰ عنه کي ڪاوڙ آئي ۽ آءٌ اٿيس، حضور جن صلي الله عليه وسلم
جي پهراڻ شريف ۽ چادر مبارڪ زور سان وٺي ڇڪڻ لڳس ۽ ڪاوڙ جي نموني اکيون
ڪري ڏانهن ڏسي چيم ته هاڻي اڄ منهنجو قرض ادا ڪر، آنحضرت صلي الله عليه وسلم
اڳي ويٺا ۽ حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جو مٿن عاشق جان نثار هو، بيقراري
ترل ڪئي منهنجي سر تي اچي پهتو ۽ چوڻ لڳو ته اي دشمن خدا جا توکي باز نه ٿو اچين، هڪ
تنهن جو سر توڙايان. رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم عمر کي پنهنجي عاشق انوَ
حضرت امير عمر رضي الله تعاليٰ عنه جي طرف ڏٺو ۽ فرمايائين ته مونکي تو ۾ هيءَ اميد

نه هئي، توکي گهرجي ها ته موٽي سمجهائين ها ته هن يهوديءَ جو قرض چڱيءَ طرح آسانيءَ سان ادا ڪرڻ ۾ ۽ هن يهوديءَ کي سمجهائين ها ته نرميءَ سان قرض وصول ڪر، سو انهيءَ ابتڙ تون هي چاڪيءَ ۾ رهيو آهين؟ - حضرت امير عمر رضي الله تعالیٰ عنه پنهنجي ڪيل حالت کان نادم ٿيو ۽ عرض ڪيائين ”يا رسول الله صلی الله عليه وسلم هن کان توڏ يکي مون ۾ سهڻ جي طاقت نه آهي - جيڪڏهن اوهين فرمايو ته مان هن جو قرض ادا ڪريان“ پاڻ فرمايائون ته وڃ ان جو جيترو قرض آهي ان کي ڏي ۽ ويهه ٽويا ڪاڻ کان جاڻا ڏه ڏيئيس، ڇو ته جا تو ان سان بدسلوڪي ۽ سخت گوئي ڪئي آهي انجو عوض ٿئي، اهو شخص يهودي ڇوڪرو ته مون انهيءَ ڳالهه ٻڌڻ شرط ايمان آندو ۽ سنن ۽ پيغمبري جو قائل ٿيس - ٻي صحيح روايت ۾ حضرت ابو هريرة رضي الله تعالیٰ عنه کان آيو آهي ته هڪ ڏينهن آنحضرت صلی الله عليه وسلم اسان سان گڏهن گفتگو ۾ ويٺا هيا پوءِ اتي حويلي ۾ مبارڪ ڏانهن تشريف فرمائڻ لڳا، آئون به ساڻن پٺيان هلڻ لڳس رستي ۾ هڪ بدوي جهنگل رهڻ وارو مليو ان چاڪيو جو حضور جن جي چادر مبارڪ کي ڇا سنڌ سر مبارڪ تي هئي زور سان وڃي پاڻ ڏانهن ڇڪڻ لڳو ايتري قدر جو سنڌ ڳردن مبارڪ ڳاڙهو ٿي ويو، قريب هو جو سنڌ سر مبارڪ سان وڃي لڳي تڏهن آنحضرت صلی الله عليه وسلم ان بدويءَ ڏانهن متوجه ٿي فرمايائون ته تنهن جو مطلب آهي سو چئو اُن چيو ته هيءُ ٻئي منهنجا اٺ موٽي اَنَ سان ڀري ڏي هن واسطي جيڪو تو وٽ مال آهي اهو مال خدا جو آهي - تنهنجو ۽ تنهنجي پيءُ جو نه آهي - پاڻ فرمايائون ته ”تون سچ ٿو چوين، هيءُ مال حق تعالیٰ جو آهي منهنجو ۽ منهنجي پيءُ جو نه آهي پر چادر ته منهنجو حق آهي، ان کي تو زور سان ڇڪيو ۽ موٽي ايذاءُ پهچايو - انهيءَ جو عوض ته آئون توکان وٺندس“ بدويءَ چيو ته آءٌ هرگز نه ڏيندس - پاڻ اهو جملو بار بار ٿي فرمايائون ۽ نهايت خوشيءَ سان مرڪندا ٿي وياءِ هو به جواب ڏيندو ٿي آيو - انهيءَ گفتگوءَ ۾ ٿوري دير گذري تڏهن آنحضرت صلی الله عليه وسلم جن هڪ شخص کي سڏي فرمايو ته هن جي هڪ اٺ تي ڪڻڪ، ٻئي اٺ تي کجور هن جي حوالي ڪر، هن حديث کي ابوداؤد پنهنجي سنن ۾ روايت ڪيو آهي - عزيزي -

وفاءِ - پنهنجو واعدو پورو ڪرڻ لازم ٿي ڄاڻائون ۽ هرگز واعدي کي ڀڃي نه ٿي ڏنائون

شجاعت:- شجاعت ۽ بهادريءَ ۾ ڪنهن کي ثاني نه ڪيائون. جڏهن دشمن
جي جنگ ۾ ٻئي آيا سڀني کي پنهنجو تابع ٿي ڪيائون اوّل سڀني کان سوڀ ٿي ڪيائون.

حياءُ:- حياءُ سندن ايتري قدر هو جو ڪنواريءَ ڌيءَ کان به زياده حياءُ ٿي
فرمايائون، جي ڪنهن کان ايذاءُ ٿي پهتن، جو ڪين ڏکيو ٿي لڳيو ته به روبرو انهيءَ کي
ڪجهه نه ٿي چيائون مگر الله جَلَّ جَلَالُهُ جي حقن ۽ ٻانهن جي حقن وٺڻ ۾ تاخير نه ٿي ڪيائون.

علم ۽ حڪمت:- حڪمت ۽ علم اهڙيءَ حد تائين هُيَنْ جو الله جَلَّ جَلَالُهُ
جي درگاه کان پهرِيَنْ ۽ پوين جا علم سکيائون.

عقل:- عقل حضور جن کي بالڪل حد کان وڌيڪ هو. حضرت وهب بن منبه
رضي الله تعاليٰ عنه جو فرمودو آهي ته مون ايڪهتر ڪتاب اڳوڻن نبين جا پڙهيا آهن
انهن سڀني ڪتابن ۾ هيءُ مضمون ڏٺو اٿم ته دنيا جي ابتدا پيدائش کان وٺي قيامت
تائين، حق تعاليٰ پنهنجي ڪارخاني ۾ انتها کان عقل جي جيڪا نعمت ٻين عاقلن کي
عطا ڪئي آهي. اها سموري حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي عقل جي
اڳيان هڪ ذري جي برابر آهي. سموريءَ دنيا جي ريگستان جي نسبت کان. جيئن
ته ابو نعيم حليه ۾ ۽ ابن عساڪر اها روايت حضرت وهب کان آندي آهي.

حضرت شيخ شهاب الدين سهروردي قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ پنهنجي ڪتاب عوارف المعارف
۾ فرمايو آهي. جنهن هڪ عارف روايت ڪئي آهي ته حق تعاليٰ عقل جا سَو حصا
ڪيا آهن، نوانوي حصا آنحضرت صلي الله عليه وسلم کي الله جَلَّ جَلَالُهُ عطا
فرمايا باقي رهيل، هڪ حصو عقل جو ساري مخلوقات کي عنايت ٿيو جنهن ۾
امير فقير، ولي ۽ نبي سڀ اچي ويا. حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جي
عقل جا ڪيترا نقل ڪتابن ۾ موجود آهن، هڪ نقل تبرڪًا لکجي ٿو.

هڪ شخص آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي حضور ۾ اچي عرض ڪيائين
ته يارسول الله صلي الله عليه وسلم مون ۾ چار عادتون تمام بڇڙيون آهن
هڪ زنا ٻي چوري ٽين شراب پيئڻ. چوٿين، ڪوڙ ڳالهائڻ، سو انهن چئن
عادتن کان يڪبارگي مونکي ڇڏڻ ممڪن نه آهي انهن چئن عادتن مان هڪ عادت
جا فرمايو ان کي ڇڏي ڏيان. رسول اڪرم صلي الله عليه فرمايو ته ڪوڙ ڳالهائڻ

ڇڏي ڏي“. هن ڳالهه سهنجي سمجهي قبول ڪري گهر ويو، رات جي وقت ان کي شراب پيئڻ ۽ زنا ڪرڻ جو ارادو ٿيو پر خيال ٿيس ته صبح جو آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي حضور ۾ حاضر ٿيندس، جي حضور جن مونکان پڇڻ ته تو اڄ رات شراب ته ڪونه پيتو؟ زنا ته ڪانه ڪئي؟ جي سچ ڳالهائيندس ته خوار ٿيندس ۽ حد زنا ۽ شراب جي مون تي جاري ٿيندي ۽ جي انڪار ڪندس ته ڪوڙ تي پوندو. حالانڪ ڪوڙ کان مون توبه ڪئي آهي - آخر انهن ٻن عادتن کي ڇڏيائين، پوءِ جڏهن ٽن گهڙي گذري ۽ ماڻهو سمهڻ لڳا ان وقت چوري جو ارادو ڪيو، پر خيال ڪري شرط ويچار ڪيائين ته جي انهيءَ چوري جو حضور جن صلي الله عليه وسلم مون کان پڇندا پوءِ جي مون اقرار ڪيو ته خوار ٿيندس ۽ هٿ ڪاٽيو ويندو (جو چوريءَ جي شرعي سزا آهي) ۽ جي ڪوڙ ڳالهايم ۽ انڪار ڪيم ته توبه جي خلاف ڪم ٿي پيو. حاصل ڪلام انهيءَ چوريءَ جي عادت کان بدبس ڪيائين ۽ صبح جو حضرت رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جي خدمت بابرڪت ۾ مشرف ٿيو ۽ عرض ڪيائين ته يارسول الله صلي الله عليه وسلم اوهان اهڙيءَ عادت کان مونکي توبه ڪرائي جو جيڪي بيون عادتون بڇڙيون هيم سي از خود مونکان ڇٽي ويون. آنحضرت صلي الله عليه وسلم بالڪل خوش ٿيا -

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدِنِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَطَاهِرِ الزَّكِيِّ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلِّمْ

عصمت ۽ پاڪائي

عصمت ۽ پاڪائي ايتري قدر هئين جو هرگز سواءِ مِلڪِ يمين ۽ نڪاح جي ڪنهن عورت تائين هٿ مبارڪ نه پهچايائون. سندن دل مبارڪ خلق تي مهربان ۽ سندن سينو مبارڪ منشرح ۽ خوف خدا جَلَّ وَعَلَا جي ۾ رهندا ۽ مهمان نواز هوا. خدا جَلَّ وَعَلَا جي حڪمن تي هلندا ۽ عبادت ۾ ڪوشان مولا جَلَّ جَلَالُهٗ جي طلب ۾ راضي رهندا ۽ ٻين رڳن کي تعظيم ڪندا ۽ ٻين کي پاڻ ڏانهن ڪونه ڏيندا ۽ نعمتن کي جو اگرچه ٿوريون هجن شڪر ڪندا. تمام ٿورو ڳالهائيندا ۽ گهٽ کلندا ۽ گهڻو مرڪندا ۽ ته بون ڪشاديون ۽ مني ڳالهه ۽ دير خشم ۽ سگهو صلح قبوليندا ۽ لطيف طبع ۽ حلم کان پاسو ڪندا ۽ متن تي چڱن صفتن سان پاڻ کي سينگاريندا ۽ بڇڙن اخلاقن کان نهندا

خوئي ۽ عيب ڳولهڻ ۽ سخت دل هئڻ ۽ گار ڏيڻ ۽ مال جي گڏ ڪرڻ احتڪار[1] ۽ طمع ۽ حرص ۽ بخل ۽ مڪاري ۽ خير جي روڪڻ ۽ سستي ۽ تڪبر ۽ حسد ۽ نقصان پهچائڻ ۽ هٺ ۽ بيوفائي کان آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن (جو سراسر پاڪائي ۾ مستغرق هوا) پري ۽ بچندڙ هوا - جي ڪي آن سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جا اخلاق هتي ارقام ٿيل آهن سي سيرت نبوي صلي الله عليه وسلم جي پر بيان ڪتابن جي اڳيان اهڙي طرح آهن جيئن پوڙهي زال قوري سُٽ جي آنٽي پاڻ کي يوسف صديق علي نبينا وعليه الصلواة والسلام جي خريدارن ۾ داخل ڪيو ۽ پنهنجي خوشي ورتائين سه نه مدحش مي توانم گفت امّا بمداحيش خودرا مي ستايم [2]

فائدهٔ عظيم:- حضرت خواجه امام رباني اويسي الرحماني محرم اسرار سبع مثاني واقف رموز مقطعات قرآني، ماهر معاني متشابهات فرقاني، محبوب سبحاني سيدي و مرشدي وسيلة يومي وغدي مُجدد منوّر الف ثاني قدس سره الروحاني مڪتوبات شريف جلد اول در المعرفت مڪتوب ع ٢٥١ ۾ سوا ڪونجاه ۾ گهڻي بيان بعد ارقام تا زمانئي ته جائڻ گهرجي ته اصحابي پيغمبر جا عليه وعليهم الصلواة والتسليمات مڙئي بزرگ (صاحب عزت جا، اَسرار آهن) مڙني کي بزرگيءَ سان يادڪرڻ گهرجي - خطيب بغدادي حضرت انس رضي الله تعالیٰ عنه کان روايت ڪئي ته حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم فرمايو آهي اِنَّ اللهَ اخْتَارَنِيْ وَ اخْتَارَلِيْ اَصْحَابًا وَ اخْتَارَلِيْ مِنْهُمْ اَصْهَارًا وَ اَنْصَارًا فَمَنْ حَفِظَنِيْ فِيْهِمْ حَفِظَهُ اللهُ وَمَنْ اٰذَانِيْ فِيْهِمْ اٰذَاهُ اللهُ - يعني تحقيق حق تعاليٰ برگزيده ڪيو مونکي ۽ برگزيده ڪيو منهنجي سبب ڪري يارن ۽ سهرن ۽ نيائين ۽ مددگارن منهنجن کي پوءِ جنهن سندن شان ۾ منهنجو خيال رکيو ان کي الله تعاليٰ محفوظ ۽ مامون رکي ۽ جيڪو رنجائي تو مونکي انهن جي حق ۾ رنجائيندو انکي الله تعاليٰ

مطلب ته جيڪو اصحابن سڳورن جي عزت رکندو ان جي الله تعاليٰ هر طرح نگهباني ڪندو ۽ جيڪو انهن کي رنجائيندو الله تعاليٰ ان تي قهر ڪندو -

[1] اِحْتِكَارُ الطَّعَامِ جَمْعُهُ وَحَبْسُهُ يَتَرَبَّصُ بِهِ الْغَلَاءَ كَذَا فِي مختار الصحاح - يعني طعام جو گڏ ڪرڻ ۽ ذخيره ڪرڻ مهانگي ٿيڻ جي انتظار لاءِ ١٢ -
[2] آءٌ ان جي مدح نه ڪري سگهان پر ان جي مداحي سان پاڻ کي پيو ساراهيان ١٢ -
[3] ارقام معنيٰ لکڻ ١٢ -

طبراني حضرت ابن عباس کان روايت نقل ڪري ٿو ته حضرت رسول مقبول فرمايو عليه وعلىٰ آله الصلوٰة والسلام مَنْ سَبَّ اَصْحَابِيْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ - يعني جيڪو گاريون ٿو ڏئي منهنجي اصحابن کي پوءِ ان تي لعنت آهي خدا تعالىٰ جي ملڪن جي ۽ ماڻهن مڙني جي - ابن عدي حضرت بي بي عائشه کان روايت ڪئي "رضي الله عنها وعن ابيها" ته حضرت رسول الله فرمايو عليه وعلىٰ آله الصلوٰة وَالسَّلَامُ اِنَّ شِرَارَ اُمَّتِيْ اَجْرَءُهُمْ عَلىٰ اَصْحَابِيْ - يعني منهنجي اُمّت جا بڇڙا ماڻهو اُهي آهن جي منهنجن اصحابن جي بي ادبي ڪرڻ ۾ جرأت ٿا ڪن - ڪي جهيڙا جهيڙا جي اصحابن سڳورن جي وچ ۾ واقع ٿيا آهن انهن کي چڱيءَ معنىٰ تي حمل ڪرڻ گهرجي ۽ اصحابن سڳورن کي نفساني خواهش کان پوري طرح پري سمجهڻ گهرجي، ڇو ته مخالفت جي بناء ٿيل اجتهاد ۽ تاويل تي هئي نه هوا ۽ هوس تي، مخالفت ڪندڙن لاءِ حضرت علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ جو فرمودو آهي اِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا لَيْسُوْا كَفَرَةً وَلَا فَسَقَةً لِمَا لَهُمْ مِنَ التَّاوِيْلِ - يعني فرمايو حضرت علي امير معاويه ۽ ان جي جماعت جي حق ۾ ته اُهي اسان جا ڀائر آهن، اسان تي سرڪشي ٿا ڪن نه اُهي ڪافر ٿيا نه اُهي فاسق ٿيا ڇو ته انهن وٽ تاويل موجود آهي - جيئن ته جمهور اهل سنت جماعت جا انهي عقيدي تي آهن پر ڄاڻڻ گهرجي ته جن حضرت امير علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ سان لڙائي ڪئي سي خطا تي هوا ۽ حضرت علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ حق جانب هئو پر جڏهن ته هي خطا، خطا اجتهادي آهي ملامت کان پري آهي ۽ مواخذي کان مرفوع - جيئن ته شارح مواقف جي آمدي کان نقل ڪيو آهي ته جمل ۽ صفين جا واقعا ان روءِ اجتهادي هوا - شيخ ابو شڪور سلمي تمهيد ۾ تصريح ڪئي آهي ته اهل سنة جماعة جو عقيدو هن طرح آهي ته حضرت امير معاويه پنهنجي جماعت سوڌو خطا تي هو مگر اها خطا اجتهادي هئي - شيخ شهاب الدين احمد بن حجر هيتمي پڻ انهيءَ طرح جو مضمون صواعق محرقه ۾ لکيو - حضرت امام غزالي رضي الله عنه تصريح ڪئي آهي ته اهو جهيڙو خلافت جي امر تي نه هو بلڪ حضرت سيّدنا عثمان رضي الله عنه جي قصاص ۾ تاخير سبب هو ۽ شيخ ابن حجر جو اهو ئي رايو آهي ۽ ابو شڪور سلمي جو حنفي مذهب جي اڪابر علمائن مان آهي لکي ٿو ته حضرت امير معاويه جو جهيڙو

خلافت جي باري ۾ هو جو ته پيغمبر عليه وعلیٰ آله الصلوٰة والتسليمات حضرت معاويه
کي فرمايو هو اِذَا مَلَكْتَ النَّاسَ فَارْفُقْ بِهِمْ يعني جڏهن تون ماڻهن جو حاڪم
ٿئين ته پوءِ انهن تي نرمي ڪج، انهي حديث کي امام مسلم ابن ابي شيبه کان مصنف
۾ روايت ڪيو آهي ۽ طبراني ڪبير ۾ انهن لفظن سان، ۽ احمد، ابي هريره کان
هن طرح روايت ڪئي آهي. "اِذَا وُلِّيْتَ اَمْرًا فَاتَّقِ اللّٰهَ وَعَادِلْ" يعني حضرت رسول
مقبول صلى الله عليه وسلم حضرت امير معاويه کي فرمايو ته جڏهن والي تون ٿئين
حڪمرانيءَ جو پوءِ الله جَلَّ وَعَلَا جو خوف ڪج ۽ خلق ۾ انصاف ڪج -

حضرت رسول مقبول صلى الله عليه وسلم جي انهيءَ فرمان مان امير معاويه
کي خلافت جي طمع پيدا ٿي هئي، پر معاويه انهيءَ اجتهاد ۾ خطاوار هو ۽ حضرت سيدنا
وهادينا علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ حق دار هو، جو ته امير معاويه جي خلافت جو حق رجئين ته
مٿئين فرمودي رسول مقبول جي مان معلوم پيش گوئي آهي، حضرت امير علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ
جي خلافت جي زماني کان پوءِ هو. هنن ٻن قولن (امام غزالي ۽ شيخ ابو شڪور سلمي)
۾ توفيق هن طرح ڏياري سگهجي ٿي ته، ٿي سگهي ٿو ته ابتدا ۾ لڙائي جو باعث تاخير قصاص
جو هجي، تنهن کان پوءِ طمع خلافت جي پڻ پيدا ٿي هجي - بهر تقدير اجتهاد پنهنجي
جاءِ تي واقع آهي، جي خطاوار آهي ته به ان کي هڪ درجو آهي ۽ حق دار (علي ڪَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ)
کي ٻه درجا بلڪ ڏهه درجا -

اي يار! سلامتي جي وات هن نازڪ جاءِ تي هيءَ آهي ته اصحابن سڳورن جي واقعن[2]
جي بيان ڪرڻ کان ماٺ ۾ گذارجي ۽ انهن جي تنازعن[1] جي احوال ڪرڻ کان بالڪل اعراض
ڪرڻ گهرجي - حضرت پيغمبر فرمايو آهي عليه الصلوٰة والسلام اِيَّاكُمْ وَمَا شَجَرَ بَيْنَ
اَصْحَابِيْ ذَكَرَهٗ اِبْنُ الْاَثِيْرِ الْجَزَرِيْ فِيْ نِهَايَةٍ، يعني پاسو ڪريو پر هيز ڪريو انهن
ڳالهين ڪرڻ کان - جي اختلاف ۽ جهڳڙا منهنجي اصحابن جي وچ ۾ ٿيا آهن متان
انهي سبب ڪري انهن پڻ ڏانهن بي ادبي ٿئي - پڻ فرمايو اٿن عليه وآله الصلواة والسلام
اِذَا ذُكِرَ اَصْحَابِيْ فَاَمْسِكُوْا رَوَاهُ طِبْرَانِيْ عَنْ اِبْنِ مَسْعُوْدٍ وَثَوْبَانَ وَابْنِ عَدِيْ
عَنْ عُمَرَ رضي الله تعالىٰ عنه - يعني جڏهن وقت منهنجي اصحابن جو واهان وت ذڪر

[1] جهڳڙن [2] يعني منهن موڙڻ گهرجي ١٢ -

ڪيو ڏي ڇي پوءِ پاڻ کي هن کان بند ڪيو متان اصحابن جي حق ۾ بي ادبي ڪري ويهو. پاڻ ڪن فرمايو عليه الصلوٰة والسلام اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِيْ اَصْحَابِيْ اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِيْ اَصْحَابِيْ لَا تَتَّخِذُوْا هُمْ غَرَضًا يعني ڊڄو خدا عَزَّوَجَلَّ کان منهنجن اصحابن جي حق ۾ پوءِ ڊڄو خدا جَلَّ وَعَلَا کان منهنجي اصحابن جي حق ۾ پوءِ ڊڄو خدا جَلَّ وَعَلَا کان منهنجي اصحابن جي حق ۾ انهن اصحابن کي پنهنجي تير جو نشانو نه ڪريو. قَالَ الشَّافِعِيُّ وَهُوَ مَنْقُوْلٌ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيْزِ اَيْضًا تِلْكَ دِمَاءٌ طَهَّرَ اللّٰهُ عَنْهَا اَيْدِيَنَا فَلْنُطَهِّرْ عَنْهَا اَلْسِنَتَنَا. يعني امام شافعي رضي الله تعالىٰ عنه فرمايو، ساڳيو انهيءَ طرح جو فرمودو نقل آهي عمر بن عبد العزيز کان. هيءَ رت آهن جو پاڪ ڪيو الله تعالىٰ انهن کان هٿن اسان جن کي پوءِ گهرجي ته پاڪ رکون اسان زبانن پنهنجن کي (يعني انهن جي بار ي ۾ گهٽ وڌ چوڻ پنهنجي زبان کي پليت ڪرڻو آهي) انهيءَ عبارت مان معلوم ٿيو ته اصحابن سڳورن جي خطا کي پڻ زبان تي نه آڻڻ گهرجي، انهن جي ذڪر خير کان سواءِ ٻيو ذڪر ڪنهن به قسم جو نه ڪرڻ گهرجي. احاديث نبوي محتبرن سندن سان آيون آهن ته حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم جن حضرت امير معاويه جي حق ۾ دعا فرمائي آهي. "اَللّٰهُمَّ عَلِّمْهُ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ وَقِهِ الْعَذَابَ" لـه اَخْرَجَهُ اَحْمَدُ فِيْ مُسْنَدِهٖ مِنَ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَه. ٻي جاءِ تي حضرت رسول مقبول صلى الله عليه والسلام حضرت معاويه جي حق ۾ دعا فرمائي. "اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا وَّمَهْدِيًّا". ٢ـه

ظاهر آهي ته رسول مقبول صلى الله عليه وسلم جي دعا مقبول آهي. يزيد پليت فاسقن جي جماعت مان آهي ڪيس لعنت ڪرڻ ۾ توقف هن بناءِ تي آهي ته اهل سنت جماعت جو مقرر قاعدو آهي ته مقرر شخص تي لعنت ڪرڻ اگرچه ڪافر هجي جائز نه آهي، مگر ان شخص تي لعنت ڪرڻ جائز آهي، جنهن لاءِ يقين سان معلوم ٿيو هجي ته پڇاڙي ان جي ڪفر تي هجي، جهڙوڪ ابي لهب ۽ ان جي زال، "جن ٻنهي جو ڪفر تي مرڻ تبت يدا جي سورة ۾ ثابت آهي" نه انهيءَ سبب يزيد تي لعنت ڪرڻ درست نه آهي جو يزيد پليت لعنت جو لائق نه آهي بلڪ لائق لعنت جو آهي. اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ٣ـه يعني تحقيق جيڪي ايذاءُ ڏين

لـه اي الله! ان کي ڪتاب ۽ حساب سيکار ۽ کيس عذاب کان بچاءِ ١٢. ٢ـه اي الله! ان کي هادي (هدايت ڪندڙ) ۽ مهدي (جنهن جي هدايت قبول ٿيل هجي) بناءِ ١٢. ٣ـه سورة احزاب رڪوع ٧ پاره ٢٢

الله ۽ ان جي رسول کي، لعنت آهي الله تعاليٰ جي انهن تي دنيا ۾ ۽ آخرت ۾ پڻ. مڪتوب شريف ع ٢٦٦ ۾ سو چاهٺ جلد در المعرفت ۾ حضور اقدس خواجه امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله عنه جن مٿان گهڻا عقيدا احوال ۽ حضرات خلفاءِ الراشدين (حضرت صديق اڪبر حضرت عمر فاروق، حضرت عثمان، حضرت علي رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين) جي فضيلت هڪ ٻئي تي علي ترتيب الخلافت (يعني اوّل پو حضرت صديق اڪبر پوءِ حضرت عمر فاروق پوءِ حضرت عثمان، پوءِ حضرت علي رضي الله عنهم) ثابت ڪري ان قائم ٿا فرمائن ته جيڪي بين اصحابن سڳورن کان حضرات شيخين حضرت صديق اڪبر ۽ حضرت عمر فاروق رضي الله عنهما جي پيلي هجڻ جا منڪر آهن، سي يزيد پليد جا سنگي آهن.

علمائن سڳورن اهل سنة جماعت جي يزيد تي لعنت ڪرڻ ۾ توقف انهيءَ سبب ڪيو آهي جو اهل سنّت جماعت جي قاعدي کان برخلاف آهي نه انهي سبب جو يزيد لعنت جو لائق نه آهي. اهڙيءَ طرح جيڪي حضرات شيخين جي فضيلت کان منڪر آهن انهن کي جو لعنت نه ٿي ڪرڻ ۾ اچي نه انهيءَ سبب ته هو ڪي لائق لعنت جا نه آهن. بلڪ هن ڪري جو قاعدي کان برخلاف آهي. قاعدو اڳئين مڪتوب ۾ گذريو جو ايذاءِ حضرت پيغمبر صلي الله عليه وسلم کي حضرات خلفاء الراشدين (صديق اڪبر، عمر فاروق، عثمان) علي جي ايذاءِ ڏيڻ سبب ڪري پهچي ٿو سا گويا انهيءَ ايذاءِ جهڙو آهي جو حضرات امامين، حسن و حسين رضي الله عنهما جي ايذاءِ ڏيڻ سبب حضرت رسول مقبول کي ٿو پهچي عليه وعليهم الصلوٰة والتسليمات.

قَالَ عَلَيْهِ وَعَلىٰ آلِهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ اللهَ! اللهَ، اللهَ، اللهَ، فِيْ اَصْحَابِيْ لَا تَتَّخِذُوْهُمْ غَرَضًا مِنْ بَعْدِيْ فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّيْ اَحَبَّهُمْ فَبِبُغْضِيْ اَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِيْ وَمَنْ آذَانِيْ فَقَدْ آذَى اللهَ فَيُوْشِكُ اَنْ يَاْخُذَهٗ وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

معنيٰ:- ڊڄو خدا کان! ڊڄو خدا کان!! ڊڄو خدا کان!!! منهنجي اصحابن جي حق ۾ يعني تن کي سواءِ تعظيم ۽ توقير جي ياد نه ڪيو ۽ نوڙ ۾ نه ڪيو) انهن کي مثل نشانه جي. پوءِ جي دوست ٿا رکن انهن اصحابن کي منهنجي دوستيءَ سبب، سي مان دوست ٿو

رکان انهن کي ۽ جو بغض ٿو رکي انهن اصحابن سان، مون سان بغض سبب نه بغض ٿو رکان انهن سان، پوءِ جو ايذاءِ ڏئي انهن اصحابن کي، تحقيق جنهن ايذاءِ مونکي ايذاءِ ڏنو ۽ جنهن مونکي ايذاءِ ڏنو پوءِ تحقيق انهيءَ الله کي ايذاءِ ڏنو، جنهن الله کي ايذاءِ ڏنو، پوءِ قريب آهي جو وٺي انهن کي عذاب الله تعالیٰ جو. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب مشكواة) ۽ فرمايو الله جل جلاله تحقيق اهي شخص جي ايذاءِ ڏاڍين الله کي ۽ ان جي رسول کي لعنت ڪري ٿو انهن تي الله تعالیٰ دنيا ۾ ۽ آخرت ۾ آهي

حضرت جن صلی الله عليه وسلم جا اصحابي فقراء عليهم الرضوان جن کي اهل صفه جو ڪري چئجي ٿو تن جا نالا مبارڪ

صحابن سڀني مان اهل صفه وارن جا مناقب آيل آهن اهي سڀ اهي گهر مسجد نبوي صلی الله عليه وسلم جا خدمتگار هئا ۽ عبادت ۾ ڪمر همت جي ٻڌندا هئا، ڪسب معاش کان ٿهندا هئا، دنيا جي سڀني ڪمن کان منهن موڙيندڙ هوا. الله جل جلاله جا آيت. وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ. له پيغمبر صلی الله عليه وسلم ڌاريندڙ انهن موڪلي، سا ٻڌ سندن شان ثابت ڪندي آهي ۽ سرور ڪائنات صلی الله عليه وسلم سندن حق ۾ ڪيتريون بشارتون فرمايون آهن.

نالا مبارڪ: بلال بن رباح. ابو عبدالله. سلمان فارسي. ابو عبيدة بن عبدالله بن جراح. ابواليقضان. عمار بن ياسر. ابو مسعود هذلي عتبه بن مسعود، ان جو ڀاءُ مقداد بن اسود. عبدالله بن عمر رضي الله تعالیٰ عنه. خباب بن ارت. صهيب بن سنان. عتبة بن غزوان. زيد بن خطاب. ابوڪبشه. ابو المرثد ڪناله بن حصين عدوي. حذيفه بن اليمان. عڪاشه بن محصن. مسعود بن ربيع القاري. ابوذر جندب بن جناده غفاري. صفوان بن بيضا. ابودرداء عويم بن عامر. ابولبابه بن عبد المنذر. عبدالله بن بدر الجهني رضي الله تعالیٰ عنهم

اَرْحَمْنَا رَبَّنَا بِحُرْمَتِهِمْ آمين وَاَدْخِلْنَا فِيْ زُمْرَتِهِمْ يَا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ٥ ٢

پر ابو هريرة. ثوبان، معاذ بن الحارث، سائب بن خلاد، ثابت بن وديعة، ابو عيسى عويم بن

له ۽ جيڪي پنهنجي پالڻهار کي صبح ۽ سانجهي جو سندس رضامندي گهرندڙ تي سڏيندا آهن تن کي نه تڙ. سورة انعام رڪوع ٦ آيت ٥٢ پاره ٧

٢ رحم ڪر اسان تي رب اسان جا، مهاڙي انهن (اصحابن) جي آمين ۽ داخل ڪر اسان کي انهن (اصحابن) جي جماعت ۾ اي رب جهانن جا

ساعدي - سالم بن عمر بن ثابت - ابو البشر ڪعب بن عمر - صهيب بن سنان - عبدالله بن انس
حجاج بن عمر والاسلمي رضي الله عنهم پڻ انهيءَ درجي ۾ داخل آهن، ڪتابن ڪن سببن روئن
ڪري تعلق فرمايان ٿي -

ذڪر بعض انهن اصحابن احمد مختار صلي الله عليه وسلم
جا نالا مبارڪ جن جي اول ۾ الف آهي

ا :- ابوذر غفاري - ابو عبيدة بن الحارث بن عبد المطلب - ابي بن ڪعب انصاري - ابان بن
سعيد - ابوهريره عبدالرحمن بن صخر الدوسي - اسامه بن زيد - اسامه بن قتاده قضاعي - اشجع منذر بن عامر العبدي -
ابو الحڪم خلف بن عبد الملڪ انصاري - اشعث محمد بن قيس - ابو محصن عڪاشه اسدي
اوس بن ثابت، حسان جو ڀاءُ - انس بن نضر ابو حمزه - انس بن مالڪ - اسعد بن
زراره انصاري - ابو امامة باهلي - ابو بردة بن قيس بن عامر - ابو موسي اشعري عبدالله
بن قيس - ابو برزة عبدالله بن نضله انصاري - ابو بڪر نفيع بن حارث - ابو حذيفه
بن هاشم بن عتبة بن عبد الشمس بن عبد مناف - ابو دجانه سماڪ بن خرشه الانصاري - ابو درداء
بن عويمر بن عامر الانصاري - ابو الهيثم مالڪ بن تيهان الانصاري - ابو طلحه زيد - ابو ضميرة - اسماء
بن حارثه بن سعيد الاسلمي - اسعد بن شراحيل ضبعي - ابو العاص بن ربيع زوج زينب رضي الله عنها - اسعد بن عروة
اڪال بن نعمان انصاري - ابو ڪبشه سليم - ابو مخدوره سلمي بن سلمه - ابو مسعود عقبه -
ابو ايوب خالد بن زيد الانصاري - ابو اعور سعيد بن زيد عدوي - ابو نافع - ابو قتادة
الانصاري - ابو اسيد مالڪ بن ربيعة الانصاري - ابو البشر ڪعب بن عمر الانصاري
ابو قتادة الانصاري بن نعمان - ابو سعيد خدري بن سعيد بن مالڪ الانصاري ...
ابو الطفيل عامر بن واثله ليثي آخرين اصحاب بحسب وفات

ب :- بلال بن رباح حبشي مؤذن - يعلي بن منيه يعلي بن ثقيف - براء بن عازب انصاري - براء بن مالڪ
براء بن معرور سلمي - بريده بن حصيب اسلمي - بشر بن ارطاة قرشي - بشر بن سعد انصاري - بلال بن حارث

ت :- تميم بن اوس داري - تميم بن مولي الخراش الخزرجي - تميم بن يعار الخزرجي -

ث :- ثابت بن قيس الانصاري خطيب - ثابت بن ضحاڪ الانصاري - ثعلبه بن غنم بن
عدي الانصاري - ثوبان حڪمي - ثابت بن هزال انصاري

ج :- جعفر طيار، ياحضرت حيدر ڪرار رضي الله تعالي عنهما - جرير بن عبدالله بجلي

جابر بن عبدالله انصاري - جهجاء بن سعيد غفاري - جابر بن صخر بن اميه انصاري
جعفر بن ابي سفيان - جابر بن عامري - جنادة بن اميه ازدي - جنادة دوسي -

ح :- حمزه بن عبدالمطلب سيد الشهداء جيڪو حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جو چاچو - ضباعي - حارث بن هشام - خزيمه بن ثابت ذو شهادتين - حارث بن نعمان انصاري - حڪيم بن حزام قرشي - حسان بن ثابت انصاري شاعر مداح پيغمبر صلى الله عليه وسلم
حارث بن نوفل - حارثه بن سراقه انصاري - حارثه بن عمر انصاري - حارثه بن نعمان انصاري - حجر بن عدي
حنظله بن مالڪ - حذيفه بن عفان مالڪي - حذيفه بن اليمان صاحب راز عليه الصلوة والسلام جو - حصين بن حارث بن عبدالمطلب -
حڪم بن سعيد بن عاص بن اميه - حويطب بن عبدالعزى - حارثه بن ابي حازم اصمعي -

خ :- خالد بن وليد قرشي مخزومي - خفاف بن بديه - خباب بن الارث - خوات بن الجبير -

د :- دحيه بن خليفه

ذ :- ذو اليدين عبدالله بن عبد السهم - ذو الشمالين عمير بن عبد بن عمر وجهني
ذو اليدين بن پچون ٿا - ذرعه بن عامر اسلمي -

ر :- ربيعه بن اڪثم بن شجره - ربيعه بن ڪعب بن مالڪ - رافع بن خديج
انصاري - رفاعه بن مالڪ بن عجلان انصاري - رفاعه بن عمر بن نوفل انصاري
رڪانه بن عبد يزيد بن هاشم بن عبدالمطلب - رويفع بن ثابت بن سڪن -

ز :- زيد بن حارثه - زيد بن ثابت انصاري - زيد بن ملحان - زهير بن عجرة
زبرقان بن حصين بن بدر - زهير بن قيس الشنوي - زهره بن خونه بن عبدالله
زيد بن صفوان - زيد بن ارقم بن زيد - زيد بن حاطب - زيد بن سهل انصاري

س :- سلمان فارسي - سعيد بن معاذ - سهيل رومي - سهل بن عدي - سهل
بن قيس سلمه بن ثابت - سعد بن سويد سليم انصاري - سهل بن سعد - سمره
بن جندب - سڪران بن عمرو - سنان بن ابي سنان - سلمه بن عبدالله - سلمة
بن اسلم - سعيد بن عاص بن اميه - سعيد بن ثابت - سعيد بن ربيع - سلمه بن عمرو
سلمه بن مسعود - سعيد بن عدي - سهل بن جمان - سويد بن سعد - سعد بن عبادة
سويد بن نعمان - سهل بن بيضا - سهل بن حنيف -

ش :- شيبه بن عثمان - شرحبيل بن حسنه - شداد بن اوس انصاري -

ص :- صفوان بن اميه - صهيب بن سنان - صلة بن اثم

ض :- ضرار بن قرن مزني - ضمام بن ثعلبة سعدي -

ط :- طارق بن شهاب - طفيل بن حارث - طفيل بن عمرو طلحہ بن عقبة انصاري طلحہ بن اسحاق

ظ :- ظهير بن رافع بن اسحاق -

ع :- عباس بن عبد المطلب چاچو حضرت سرورِ عالم صلي الله عليه وسلم جو - عمار
بن ياسر - عيسیٰ عبد الله بن ام مكتوم - عمرو بن اميه ضمري - عاصم بن قهيرة -
عبادہ بن خشخاش - عبد الله بن عمرو انصاري بدري - عبد الله بن جبير - عمارة بن مخلد
عمرو بن جموح - عمر بن حمام بن جموح - عتبة بن ربيع - عبيد بن معلي عبيد بن
تيهان - عبد الله بن مسلمة - عباس بن عبادة - عبد الله بن رواحة عبادة بن صامت - عروة بن
مسعود ثقفي علاء حضرمي - عبد الله بن مسعود هذلي - عبد الله بن زيد انصاري - عكاشہ بن
محصن اسدي - عمرو بن الحق - عباد بن ملحان - عبيد بن اميه بن وهب - عبد الله بن سهل
عبد الله بن صعصعة - عمارة بن حقية - عمرو بن اوس - عمرو بن معد يكرب - عمر بن عاص
عبادة بن بشير - عبادة بن الحرث - عاصم بن ثابت - عائذ بن معوية - عبد الرحمن بن قبطي
عتاب والد سعيد - علي بن عاص - عبد الله بن انس - عبد الله بن ثابت - عبد الله بن سعيد
عبد الله بن مالك - عبد الله بن عتيك - عمار بن اوس - عمار بن حزم - عمرو بن طفيل بن
عمرو - عبد الرحمٰن بن عبد الله - عبد الرحمٰن بن خيل - عبد الله بن بديل - عبد الرحمن
بن خالد بن وليد - عبد الرحمٰن بن ربيعه - عبد الرحمٰن بن سماك - عبد الرحمن بن عائذ
عبد الله بن انيس - عمران بن حصين - عبد الله بن عباس - عبيد الله بن عباس - عبد الله
بن مغفل مزني عبد الله بن عمرو بن العاص سهمي - عبد الله بن قرط ازدي - عثمان
بن عامر قرشي - حضرت ابو بكر صديق رضي الله تعالیٰ عنه جو والد شريف كنيت ان جي ابو قحافه
عبد الله بن ابي جد - عثمان بن ابي العاص - عثمان بن طلحة - عتبہ بن عبيد - عرباض
بن سارية - عبيد بن زيد - عقيل بن ابي طالب حضرت علي جو ڀاءُ رضي الله تعالیٰ عنهما
عبد الله بن جحش بن ابي طالب - عدي بن حاتم طائي - عمير عوف بن مالك - عدي
بن عميرہ - عثمان بن مظعون - عبد الله بن قيس - عبيد بن خلف قرشي - عبد الله
بن حارث - عبد الله بن عمر بن الخطاب - وَقَدْ مَضیٰ اِسْمُهٗ فِيْ ذِكْرِ اَسماءِ اَصْحَابِ الصُّفَّةِ

رضي الله تعاليٰ عنهما[لله] - عبدالله بن زبير - عبدالله بن سهل - عمارة بن عقبة - عڪرمه بن ابي جهل - عبدالله بن ابي اوفيٰ -

ف :- فضيل بن عباس - فيروز ديلمي - فضالة بن عبيد

ق :- قيس بن سعد انصاري - قبيصه بن ذويب - قتادة بن نعمان - قثم بن عباس بن عبدالمطلب

ڪ :- ڪعب بن عجرة - ڪلثوم الاوسي -

ل :- لبيد عامري شاعر -

م :- محمد بن ابي بڪر صديق - مصعب بن عمير - معاذ بن جبل انصاري - مقداد بن الاسود - محمد بن مسلمه - معاويه بن ابي سفيان - مسور بن مخرمة - مقدام بن معد يڪرب - مغيره بن شعبة - مغيره بن سعد -

ن :- نوفل بن حارث - نوفل بن معاوية - نعمان بن مقرون - نعيم بن اوس داري

و :- واثله بن اسقع - وليد بن عقبه - وحشي - هي نالو عمدة القلمات ۾ لکيل آهي -

ھ :- هاشم بن عتبة - ي :- يسار

ڇهن نالن مبارڪ باقي ڏهن "عشرة المبشرة" مان جن کي رسول مقبول صلي الله عليه وسلم بهشت جي بشارت عطا فرمائي آهي. جي قطعي بهشتي ڄڻيا - هيءَ پاڪ سڳورا اُهي آهن جن وٽ جي هينيان بيعت فرمائي. طلحه بن عبدالله - زبير بن عوام - سعد بن ابي وقاص سعيد بن زيد - عبدالرحمٰن بن عوف - ابوعبيدة ابن الجراح - حضرات چاريار سڳورا حضرت صديق اڪبر - حضرت عمر فاروق - حضرت عثمان بن عفان - حضرت علي بن ابي طالب کان سواءِ آهن - سيئي سڳورا اتحاد ۾ ڏهه تيار رضوان الله تعاليٰ عنهم وعن سائر الصحابة اجمعين -

حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله عنه مڪتوبات شريف جلد پهرئين در المعرفت مڪتوب انونجاه ٤٩ ۾ ارشاد ٿو فرمائي تہ مشائخ طريقه عاليه نقشبنديه جي "قدس الله تعاليٰ اسرارهم" سير سلوڪ جي ابتداء عالم امر کان اختيار ڪئي آهي ۽ عالم خلق جي سير کي بہ پٺ انهيءَ سير ذ عالم امر) جي ضمن ۾ قطع ٿا ڪن - ٻين سلسلن جي مشائخن سڳورن جو سير اهڙي طرح ناهي - قدس الله تعاليٰ اسرارهم - انهي سبب ڪري

لله تحقيق حضرت عبدالله بن عمر الخطاب جو نالو (مبشر) اصحابن جي ذڪر ۾ گذري چڪو آهي (شال الله تعاليٰ ان کان راضي ٿئي)

نقشبنديه طريقي جي وات ٻين طريقن جي واٽن کان مقصود جي پهچڻ لاءِ ويجهي آهي انهيءَ ڪري نهايت (ڇاڙي) ٻين طريقن جي انهي پوري ٿي ٿئي جتان نقشبندين سڳورن جي شروع ٿئي - "قياس کن زگلستان من بهار مرا"

وات هنن بزرگوارن نقشبندين جي ساڳي وات اصحابن ڪرامن جي آهي رِضْوَانُ اللّٰهِ تعالىٰ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ ڇوته اصحابن سڳورن کي پهرين صحبت حضرت خير البشر عَلَيْهِ وَعَلىٰ آلِهِ الصلوٰة والتسليمات جي مان بطريق اندراج النهايت في البدايت ايتري قدر جو حاصل ٿي ٿيو جو ڏاڍي ڪامل، جو جيڪي اصحابن سڳورن کان پوءِ ٿيا آهن، انهن کي نهايت سير سلوڪ جي ماهرن ۾ جو حاصل نه ٿيڻون آهي - انهيءَ سبب ڪري وحشي ڙ جنهن جنگ احد ۾ حضرت رسول مقبول صلى الله عليه وسلم جي چاچي سڳوري حضرت امير حمزه رضي الله تعالىٰ عنه کي شهيد ڪيو هو، اسلام آڻڻ کان پوءِ مسيلمه ڪذاب کي حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ عنه جي وقت ۾ واصل جهنم جو ڪيائين) قاتل حضرت حمزه عليه الرحمة جو جنهن هڪ پيري صحبت حضرت خير البشر صلى الله عليه وسلم جي کان شرف لڌو هو، پلاڻي ۾ زياده آهي حضرت اويس قرني رضي الله تعالىٰ عنه کان جو خير التابعين آهي -

حضرت عبد الله بن مبارڪ رضي الله تعالىٰ عنه کان پڇيو ويو ته حضرت امير معاويه درجه ۾ زياده آهي يا عمر بن عبد العزيز (جو قطب زماني جو هو) جواب ۾ حضرت عبد الله فرمايو اَلْغُبَارُ الَّذِيْ دَخَلَ اَنْفَ فَرَسِ مُعَاوِيَةَ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرٌ مِّنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيْزِ كَذَا مَرَّةً - جا امير معاويه رضي الله تعالىٰ عنه جي گهوڙي جي نڪ ۾ حضرت رسول مقبول صلى الله عليه وسلم سان همرڪاب هئڻ وقت داخل ٿي هئي سا ڪيترا دفعا عمر بن عبد العزيز کان ڀلي آهي - پوءِ فڪر ڪري گهرجي -

جنهن جماعت (نقشبندي) جي ابتدا ٻين جي نهايت ۾ داخل ٿي پوءِ انهن جي نهايت تہ الائي ڪٿي پهتي هوندي - اها ڳالهه ٻين جي علمن ۾ ڪاهن ماپي سگهندي - "وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ" قاصري گرکند اين طائفه را طعن قصور: حاش لله که برآرم بزبان اين گله را

همه شيران جهان بستهٔ اين سلسله اند: روبه از حيله چسان بگسلد اين سلسله را

رَزَقَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَاِيَّاكُمْ مُحَبَّةَ هٰذِهِ الطَّائِفَةِ الْعَزِيْزِ وُجُوْدُهَا

نشان الله تعالىٰ اسان اوهان کي هن جماعت (نقشبندين) جي محبت عطا ڪري، جا عزيز الوجود آهي (ٿورو ملندي)

حضرت رسول مقبول صلي الله عليه جو فرمودو آهي- "خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ" سيني زمانن کان
منهنجو زمانو زور ڀريو ۽ موچارو آهي- مذهب اهل تشيع جو چوڻ آهي ته حضور جن صلي الله
عليه وسلم جي وقت ۾ نفاق، عداوت، بغض ۽ کينو گهڻو هو- انهيءَ قول ۾ رسول مقبول
صلي الله عليه وسلم جي قول جا مخالف ثابت ٿين ٿا، ڇو ته جنهن زماني ۾ بغض، عداوت ۽ فساد
گهڻو هجي، اهو زمانو "شَرُّ الْقُرُوْنِ" چئبو- يعني سيني زمانن کان بڇڙو، نه خَيْرُ الْقُرُوْنِ يعني
سيني زمانن کان موچارو ڀلو- پڻ انهيءَ مذهب اهل تشيع وارا الله جَلَّ جَلَالُهٗ جي فرمودي
جا مخالف ثابت ٿين- ڇو ته اَللّٰهُ جَلَّ وَعَلَا سورة فتح جي پڇاڙيءَ ۾ فرمايو آهي "رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ" يعني
اصحابي سڳورا پاڻ ۾ هڪ ٻئي تي رحيم ۽ مهربان آهن- پوءِ جنهن زماني وارن کي الله جَلَّ
وَعَلَا "رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ" جي عزت بخشي هجي، پوءِ جو مخالف ڪوڙي چوي ته "اَعْدَاءُ بَيْنَهُمْ" يعني
اصحابي سڳورا پاڻ ۾ هڪ ٻئي جا دشمن هوا، هرگز مخالف جي ڳالهه ورن ۾ نه آڻجي
بلڪ ان کي ڪافر چئبو جو اَللّٰهُ جَلَّ وَعَلَا جي حڪم جو مخالف ٿيو- حضرت رسول مقبول صلي الله
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جي صحبت جي برڪت کان اَللّٰهُ جَلَّ وَجَلَالُهٗ اصحابن سڳورن جي سيني مبارڪ کي عداوت
فساد ۽ کيني کان پاڪ ڪري ڇڏيو، انهن پاڪن ذاتن بغض رکڻ ڪفر آهي جو خود اَللّٰهُ جَلَّ
وَعَلَا سڳي آيت ۾ ٿو فرمائي "لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ" - يعني انهن اصحابن سڳورن ذاتن ڪافر
بغض ٿا رکن، جن پاڪن سان اهل تشيع جاما ٿهو بغض ٿا رکن ۽ انهن کي بد شڪا ڳالهائن
انهن مان ڪي ته اهي حضرات آهن جن جي لاءِ بهشت جي بشارت ثابت آهي- جهڙو حضرت
طلحة، حضرت زبير رضي الله عنهما- حضرت طلحة رضي الله تعالى عنه رسول مقبول
صلي الله عليه وسلم جو اهو جان گهرائن عاشق آهي، جنهن پيءُ حضرت رسول مقبول
صلي الله عليه وسلم جي ڪجهه بي ادبي ڪئي هئي انهيءَ عوض ۾ حضرت طلحة رضي الله تعالى
پنهنجي پيءُ کي قتل ڪري ان جي سر کي حضرت رسالت پناه صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ ڪٺي
آيو هو، جنهن سبب ڪري الله جَلَّ وَعَلَا حضرت طلحة جي انهيءَ فعل کان راضي ٿي قرآن شريف
۾ سند سان ثناخوان ٿيو- حضرت زبير اهو مرد مولا جو آهي جنهن جي حق ۾ حضرت رسول
مقبول صلي الله عليه وسلم فرمايو "قَاتِلُ زُبَيْرٍ فِي النَّارِ" يعني حضرت زبير جو قاتل
دوزخي آهي- پوءِ جو حضرت زبير تي طعنو يا لعنت ٿو ڪري سو حضرت زبير جي قاتل
کان ڪو گهٽ نه آهي جو ان کي دوزخي نه چئجي- ڪيتريون حديثون انهن سڳورن

روايت ڪيون آهن. حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُ اهو سڳورو آهي، جنهن هڪ هزار پنج سؤ حديثون حضور جن کان روايت ڪيون آهن. جنهن مان حڪم شريعت جا ثابت آهن هن کان سواءِ پنج هزار ٽي سؤ چوهٺ حديثون پاڻ روايت ڪيون اٿس. (قاري) پوءِ اهڙي پاڪ ذات تي طعنو ڪرڻ اُن دين تي طعنو ڪرڻ آهي. امام بخاري جو فرمودو آهي ته "حضرت ابوهريره کان اٺ سون کان به زياده اصحابي ۽ تابعي راوي آهن. جن مان حضرت ابن عباس ۽ ابن عمر پڻ انهن کان روايت نقل ڪري ۽ حضرت جابر بن عبدالله، انس بن مالڪ حضرت ابوهريره کان روايتون نقل ڪن." حضرت ام المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعاليٰ جي لاءِ حضرت رسول پاڪ صاحبِ لولاڪ فرمايو صلي الله عليه وسلم "خُذُوْا شَطْرَ دِيْنِكُمْ" يعني اڌ شريعت جي احڪامن جو حاصل ڪريو. وڏا وڏا اصحاب ڏکيا ڏکيا مسئلا حضرت بي بي صاحبه کان پڇندا هوا. هي بي بي صاحبه رضي الله عنها حبيب رب العٰلمين صلي الله عليه وسلم جي اهڙي قدر پياري هئي جو حضور جن صلي الله عليه وسلم جي وفات سندن هنج ۾ ٿي ۽ سندن حُجري مبارڪ ۾ حضور جن صلي الله عليه وسلم مدفون ٿيا. اهڙيءَ طرح حضرت صديق اڪبر، حضرت عمر فاروق ۽ حضرت عثمان جي حق ۾ ڪيتريون حديثون متواتر جنهن صحيحن ۾ ثابت آهن. هر هڪ صحابي سڳوري شريعت جي احڪامن جون ڪيتريون روايتون حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم کان روايت ڪيون آهن. ظاهري ڪري اهل تشيع جي مذهب وارا اهل بيت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي محبت جو اظهار ٿا ڪن. حقيقت ۾ حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي شريعت جي احڪامن کي باطل ڪرڻ ٿا گهرن، ڇو ته جي اَلْعِيَاذُ بِاللهِ اصحابي سڳورا فسادي يا نفاق يا ڪفر ۾ هجن پوءِ انهن کان روايت به ٻڌڻ جوڳي ناهي، ڇو ته روايت مخبر جي ٻڌڻ ۾ ايندي آهي. جڏهن روايت ڪنهن جي به ٻڌڻ جوڳي نه ٿي ته پوءِ شريعت جي حڪمن کان انڪاري ۽ بي خبري ٿي. شريعت جو انڪار ڪفر آهي پوءِ بي شڪ اهي اهل تشيع جا ڪم آهن. هندو کي بعضي ڪافر چئبو آهي، هو چوندا آهن ته اهي ڪافر پيا، جي هنن کي چئبو ته اوهين ڪافر آهيو ته به پاڻ کي ڪافر جي خطاب کان پري ٿا سمجهن، مگر نٿا چاهين ته ڪافر چئبو آهي انڪي جو شريعت جي حڪمن کي باطل ڪرڻ گهري. رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي پيارن عاشقن کي نَعُوْذُ بِاللهِ غاصب يا ڪافر چوڻ ڪفر ناهي ته ٻيو ڇا آهي. اصحابي

سڳورن جي زندگاني هن طرح گذري جيئن ته سنڌ ۽ حڪم ۾ قائم هوا. جنهن ڪم کان
حضور جن صلي الله عليه وسلم ناراض هوا ان کان پري رهندا هوا ۽ پنهنجن پيئرن، مائرن،
اولاد ۽ اهلين کي رسول مقبول صلي الله عليه وسلم تان قربان ۽ فدا ڪري ڇڏيو هوائون
حضور جن صلي الله عليه وسلم ۾ ايترو اعتقاد ۽ اخلاص هين جو سنڌ ۾ ڦيٺي مبارڪ پٽ تي
پيهو نه ڏيندا هوا يڪدم جهٽي وٺندا هوا بلڪ آبِ حيات وانگر پي ڇڏيندا هوا. حضور انور
صلي الله عليه وسلم جي سير واري رت کي پڻ صحابن سڳورن کان مشهور ۽ معروف آهي
مالڪ بن سنان احد واري ڏينهن حضور جن صلي الله عليه وسلم جو نڪتل رت مبارڪ
پيتو آهي. هڪ دفعه حضور جن صلي الله عليه وسلم سڱيون هڻايون هيون ان مان جو
رت نڪتو، حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه نوش فرمايو. جڏهن اها خبر رسول
مقبول صلي الله عليه وسلم جي حضور ۾ پهتي. پاڻ فرمايائون ته ان کي دوزخ جي باه
اوڏو نه ايندي. امام شجي جو زمود آهي ته ڪنهن ماڻهو حضرت عبدالله کان پڇيو ته
توکي رت جو ذائقه ڪهڙي طرح معلوم ٿيو، جواب ۾ فرمايائين رت جو ذائقه ماکي جهڙو
هو، بوءِ رت مبارڪ جي مشڪ جهڙي هئي.

هي سمورو مضمون مڪتوب شريف ع۳۶ دفتر نور الخلائق تان آندو ويو آهي، مضمون
جي تقديم ۽ تاخير ڪيم ۽ ڪو لفظ حاشيه تان لکيم. انهي ساڳي مڪتوب شريف ۾ عربي زبان
۾ هن ايت جا عجيب جملا فرمايا اٿن جن جو ترجمون تبرڪاً لکان ٿو.

پوءِ پرهيزگار اي مخاطب، پوءِ پرهيزگار اي مخاطب، پوءِ پرهيزگار اي مخاطب،
انهن دين جي اڪابرن (اصحابن سڳورن) تي طعني هڻڻ کان ۽ انهن اسلام جي وڏي
شان رکندڙن جي گلا ۽ سٺ ڪرڻ کان جو ته اهي حضرت صحابي سڳورا اهي مرد آهن
جن اسلام جي ڪلمي بلند ڪرڻ ۾ ڪوشش ورتي ۽ حضرت سيد الابرار عليه الصلوٰة و
السلام جي مدد ڏيڻ ۾ ڪين گهٽايائون ۽ دين جي تائيد ۾ رات ڏينهن ظاهر باطن ۾
پنهنجا مال خرچ ڪيائون ۽ حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي محبت ۾
پنهنجن عزيزن، قريبن، اولاد، پنهنجن اهلين، پنهنجن وطنن، رهڻ جي جاين،
چشمن، پوکن، وڻن ۽ نهرن کي ترڪ ڪيائون. پنهنجا ساهه رسول مقبول صلي الله عليه وسلم
تان قربان ڪيائون ۽ حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي محبت کي پنهنجي ۽ پنهنجي

مال ۽ اولاد جي محبت تي ترجيح ڏنائون - هي اُهي حضرات آهن جي سندن صحبت جي شرف کان مشرف ٿيا ۽ حضور انور صلي الله عليه وسلم جي صحبت جي نعمت حاصل ڪري نبوت جي برڪتن کان مشرف ٿيا ۽ ڪيئن دعويٰ جو مشاهدو حاصل ٿيو ۽ معجزن کي اکين سان ڏٺائون جو انهن جي غيبت مٿن جي شهادت ۾ بدلجي ويئي ۽ علم انهن جو عين اليقين ۾ پهچي ويو ۽ يقين انهن کي ايتري قدر ڏنو ويو جو انهن کان پوءِ ڪنهن کي به نه ڏنو ويو - انهن اصحابن سڳورن کان سواءِ بيا ماڻهو جيڪڏهن احد جبل جيترو سون خدا جي واٽ ۾ خرچ ڪن ته به اصحابن سڳورن جي پائي يا اڌ پائي جَوَنْ جي خرچ ڪرڻ کي پهچي نه سگهندا - يعني جيڪو ثواب اصحابن سڳورن کي سير يا اڌ سير جَوَنْ جي خرچ ڪرڻ ۾ مليو سو ٻين کي احد جبل جيتري سون خرچ ڪرڻ ۾ به ملي نه سگهندو - حضرت اصحاب ڪرام رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين جي تعريف قرآن شريف ۾ ثابت آهي - ”رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ“ ١ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۖۛ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ ۚ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۭ ٢ اصحابن سڳورن سان جي بغض تارڪن تن کي الله تعاليٰ ڪافر فرمايو آهي - پوءِ جيئن ڪفر کان پرهيز ڪرڻ ضروري آهي تيئن اصحابن سڳورن جي بغض رکڻ کان پرهيز ڪرڻ گهرجي - انتهيٰ ملخصًا

خاص طرح نه قرآن شريف جون آيتون خواه رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جون حديثون اصحابن سڳورن جي پيدائش کي تربيون آيل آهن جو اهي ساڳيون حديثون ۽ آيتون حضرات اهل بيت سڳورن ۽ حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي حرمن پاڪ جي پيدائي ۾ پڻ ڄڻيون جو ته صحابي انکي چئبو آهي جنهن ايمان سان حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ رهي صحبت کان شرف لڌو هجي اگرچه صحبت هڪ گهڙي ڪئي هجيس - ان ڪري جيڪي به آيتون يا حديثون صحابن سڳورن جي پيدائي آيون آهن ۽ اهي اهل بيت جون پڻ فضيلتون ثابت ڪندڙ سمجهڻ گهرجن -

مولانا عبدالرب صاحب دهلوي قادري حنفي فردوس آسيه جي پهرين حصه ۾ قرآن شريف جون چوويهه آيتون ۽ حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جو ٻارهن

١ ترجمو :- الله کائن راضي ٿيو ۽ اُهي کانئس راضي ٿيا (سورة البينة رڪوع ۱ پارو ۳۰)
٢ اها سندن وصف توريت ۾ آهي ۽ سندن وصف انجيل ۾ آهي (داهي) انهيءَ پوک واڱر آهن جنهن پنهنجو سلو ڪڍيو پوءِ ان کي مضبوط ڪيائين پوءِ ٿلهو ٿيو ۽ پنهنجي ٿڙ تي سڌي بيٺي جو هارين کي وڻي ٿي ته مؤمنن جي ذريعي ڪافرن کي ڪاوڙ ڏياري (سورة فتح ع ۴)

جن ڀئون عام طرح اصحابن سڀني جي ڀلائي ۾ چڱي طرح تحقيق سان لکي پوءِ ٿو لکي، عقل وارن تي هي ڳالهه ڳجهي نه رهي ته اصحاب سڀئي حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جا سرڪار خداوندي جو لشڪر آهن ۽ اهي سڀ بارگاهه محمدي صلي الله عليه وسلم جي فوج آهن ۽ جي ڪنهن کي اکيون هجن ته غور ڪري جا جي ڏسي ته سندن وسيلي سان اسلام کي ڪهڙي نه عزت پهتي ۽ نبوت جو ڪيترو نه دٻدٻو سندن هٿان ظهور ۾ آيو.

حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جا اصحاب سڀ اهڙا هڪ لک چوويهه هزار آهن مگر جيڪي مقرر خدمتن تي مامور هوا تن جا نالا مبارڪ هتي لکجن ٿا.

حضور جن جا صحابي جي سندن غلام هوا

زيد بن حارثه - اسلم - ابو رافع - ثوبان - ابو ڪبشه - شقران - رباح - يسار - مدعم - ڪرڪره رضي الله عنهم.

غلام جي سائٽ سفر ۾ هوندا هوا ۽ سواري جي خدمت سندن حوالي هئي

انجشة الحادمي - سفينه - السته - افلح - عبيد - طهمان - ذڪوان - مهران - مروار - حنين - سندر - فضاله - مابور - هي حضرات خصي هوا

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جون ٻانهيون ڪنيزڪ

سلميٰ - ام رافع - ميمونه - حضره - رضوي - ربيحه - ام ضميره - ميمونه بنت ابي عسيب - ماريه - ريحانه - ٻيون ٻيون پاڪدامنون حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جي صحبت کان مشرف ٿيل آهن، رضوان الله عليهن اجمعين.

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا خدمتگار

انس بن مالڪ، هي حضرت رات ڏينهن گهر ٻار جي ڪم ڪار ۾ هوندو هو - عبدالله بن مسعود، هن حضرت ڪفش برداري جي خدمت اختيار ڪئي هئي ۽ حضور جن جي عصا مبارڪ، ڏندڻ ۽ تکيي کڻڻ جي خدمت به سندن حوالي هئي - عقبه بن عامر الجهني، اسلم بن شريڪ - بلال ابن رباح - هي حضرت بانگ ڏيڻ جي خدمت تي مقرر هوا رضوان الله عليهم اجمعين.

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا وزير منشي

حضرت ابوبڪر - حضرت عمر - حضرت عثمان - حضرت علي رضي الله عنهم اجمعين

؛؛ حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا منشي ؛؛

زبير - عامر بن فهيره - ابيّ بن ڪعب - عمرو بن العاص - عبدالله بن الارقم - ثابت بن قيس حنظلة بن الربيع - مغيره بن شعبة - عبدالله بن رواح - خالد بن وليد - خالد بن سعيد رضوان الله عليهم اجمعين -

؛؛ حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا هميشگي ڳُڌَ محرر منشي ؛؛

معاويه بن ابي سفيان - زيد بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنهُمْ اَجمَعِين

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا قاصد جن کي
بادشاهن ڏانهن حضور جن جا مبارڪ خط ڏئي موڪليو ويندو هو

عمر بن امية الضميري:- هي سڳورو حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جو خط مبارڪ ڏئي نجاشي بادشاه حبش جي ڏي موڪليو ويو هو -

دحية ڪلبي:- هن سڳوري حضور اقدس صلي الله عليه وسلم جو مڪتوب شريف قيصر روم ڏي پهچايو هو - اگرچه ان اسلام جو اقرار ڪيو هو - مگر اسلام نه آندائين ورڪي سڳيو اهو خط مبارڪ مسيلمه ڪذاب ڏانهن ڏنو ويو، مگر انهيءَ کي به اسلام نصيب ڪو نه ٿيو ۽ جهنم ۾ ويو -

عبدالله بن حذافه:- هي حضرت حضور جن صلي الله عليه وسلم جو خط مبارڪ ايران جي بادشاه ڪسريٰ ڏانهن ڏنو ويو هو پوءِ ان حضور جن جو خط مبارڪ ڦاڙي ڇڏيو پاڻ فرمايائون "شال الله تعاليٰ ان جي ملڪ کي ڦاڙي" آخر ان جو ملڪ برباد ٿي ويو -

حاطب بن ابي ملتبعه:- هي حضرت اسڪندريه جي بادشاه مقوقس ڏانهن حضور جن صلي الله عليه وسلم جو خط مبارڪ ڏئي ويو هو - بادشاه کي اسلام نصيب نه ٿيو مگر ان پنهنجي تحفا ۽ هديا حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن ڏانهن موڪليا جنهن ۾ ماريه قبطيه رضي الله تعاليٰ عنها ۽ ان جو به ڀيڻ سيرين ۽ قيرايه هيون - ٻئي پيري هڪ ٻانهي، هڪ هزار گينيون، ويه مصري وڳا، هڪ خچر شهبار نالي، هڪ غلام خصي هڪ گهوڙو، هڪ پيالو شيشي جو، ماکي، نفاسا جو ترڪاري جو قسم آهي) موڪليا حضرت جن ماکي نوش فرمائي

شجاع بن وهب الاسدي رض :- هي حضرت بادشاه بلقاء ڏانهن خط کڻي ويو هو-

سليط بن عمر رض :- هي حضرت، هوذه بن علي ڏانهن يمامه جي طرف ويو هو-

عمر بن العاص رض :- هي حضرت، عمان ڏانهن جعفر ۽ عبدالله ڏانهن ويو هو بنهي اسلام آندو

مهاجر بن اميه مخزومي رض :- هي حضرت، حارث بن عبد ڪلال ضميري ڏانهن يمن جي طرف ويو هو ان جيو ته اڳ ئون ذڪر ڪندس-

؛؛ حضور جن جي حڪم موجب وعظ جي ڪم تي مقرر ٿيل ؛؛

ابو موسیٰ اشعري - معاذ بن جبل - حضرت علي - جرير بن عبدالله - حضرت معاذ بن جبل ۽ حضرت علي رضي الله عنهما يمن ڏانهن تشريف فرما ٿيا هوا- يمن جي سموري خلق بنا قتال ۽ جنگ جي اسلام قبول ڪيو-

جرير بن عبدالله ، ذي ڪلاع ۽ ذي عمر ڏانهن تشريف فرما ٿيا- اني بن مانهن کي اسلام جي دعوت ڏنائون- وعظ جي تاثير کان ٻئي مسلمان ٿيا- جرير حضور اقدس صلی الله عليه وسلم جي وفات تائين اتي رهجي ويو- انهي وچوڙي جي ڪري حضرت جرير جي فراق ۾ اهڙي حالت ٿي جو چريائي کي قريب ٿيو-

مصعب بن عمير رض هجرت کان اڳ مدينه منوره ۾ وعظ ڪرڻ لاءِ تشريف فرمائي هئي، جنهن ڪري سوين ماڻهو مسلمان ٿيا

حضور اقدس (صلی الله عليه وسلم) جن جا بانگا

بلال بن رباح رضي الله عنه :- هي حضرت پهريون بانگو آهي ، حضور جن کا يوم بانگ ڏنائين مگر ان وقت حضرت بلال شام کان مدينه منوره ۾ حضرت عمر فاروق رضي الله تعالیٰ عنه جي خلافت ۾ تشريف فرما ٿيو - حضرت عمر فاروق رضي الله تعالیٰ عنه ڪيس فرمايو ته اي حضرت بلال بانگ چئو، جڏهن حضرت بلال بانگ شروع ڪئي ۽ حضور اقدس صلی الله عليه وسلم جي وقت پاڪ کي ياد ڪري رڙ بگو ته ساري خلق رڙ بگي نيٺ هو بانگ پوري نه ڪري سگهيو-

عمر بن ام مکتوم :- هي حضرت، مسجد نبوي صلی الله عليه وسلم جو بانگو هو -

سعيد القرظي :- هي حضرت ، مسجد قباء جو بانگو هو رضي الله عنه -

ابو مخذوره :- هي حضرت مڪه معظمه ۾ بانگو هو، رضي الله عنه-

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا مقرر ڪيل نائب يا امير

باذان بن ساسان :- هن حضرت کي حضور جن صلي الله عليه وسلم ڪسريٰ جي مرڻ کان پوءِ يمن تي امير مقرر ڪيو هو.

خالد بن سعيد بن العاص :- هي حضرت صنعاء يمن جو امير مقرر ڪيل هو.

ابو موسيٰ اشعري :- هي حضرت زبيد، عدن، زمع ۽ ساحل جو امير هو.

زياد ابن لبيد :- هيءَ حضرت، حضر موت تي امير هو.

معاذ بن جبل :- هيءَ حضرت، جند جو امير هو.

ابو سفيان بن حرب :- هيءَ حضرت، نجران جو امير هو.

عتاب بن اسيد :- هيءَ حضرت، مڪه معظمه جو عامل ۽ امير حج جو هو.

حضرت علي بن ابي طالب :- هيءَ حضرت، يمن جي خمس تي امير هو.

عمر بن العاص :- هيءَ حضرت، عمان جو امير هو.

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا خاص پهريدار

محمد بن مسلمة :- هن حضرت جنگ احد ۾ پهرو ڏنو. زبير بن العوام :- هيءَ حضرت، جنگ احزاب ۾ پهري جي ڪم تي هو.

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جا جلاد مقرر ڪيل جي حضور جن (صلي الله عليه وسلم) جي روبرو گنهگارن کي حد هڻندا هوا ۽ ڪا جا گردن اڏائيندا هوا

حضرت علي ابي طالب - زبير بن العوام - هنن ٻن حضراتن بني قريضه قبيله کي قتل ڪيو جي ست سؤ جوان هوا - مقداد بن عمر - محمد بن مسلمه، عاصم بن ثابت - ضحاڪ بن سفيان

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جو ڪوتوار

قيس بن سعد بن عبادة الانصاري هو.

حضور اقدس (صلي الله عليه وسلم) جي دربار جا شاعر، جي سنڌن شان ۾ اسلام ۽ مسلمانن جي تعريف ڪندا هوا ۽ قصيدا چوندا هوا ۽ ڪافرن جي هجو ڪندا هوا

ڪعب بن مالڪ - عبد الله بن رواحه - حسان بن ثابت -

هيءَ عبرت جي جاءِ آهي ۽ غور ڪرڻ گهرجي ته اهڙا پاڪ ماڻهو جن کان اسلام جا هي ڪم نڪتا هجن، تن درگاهه نبوي صلي الله عليه وسلم جي پيارن جي گلا ڪرڻ ۾ اڄ ۽ اهي پاڪ ملامت جي تير جو هدف ٿين - باقي جي ذاتي هي ڪنڌ يل، بي نماز، گانجو، شراب ۽ ڀنگ پيئندا وتن

۽ جوا ر انهن کي نه ته ۽ شطرنج بازي ڪڪڙ ۽ ڪُتا ڏاري بندا ته اهي مسلمان خاص گنهگار ٿيندا وڃن - توبه، توبه، توبه، هرگز هرگز نه - سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ. رحمة الله عليه

در حضور حضرات صحابه ڪرام عاشقان سيد الانام عليه الصلوٰة والسلام

تون ثنا خواني صحابن جي ڪريان اي باوقار | سڀ صحابي هوا محمد ﷺ تي سدائين جان نثار

مال ۽ اولاد کي مرسل تي جن قربان ڪيو | تي ويا گهر ته ڇڏي سردار جا خدمت گذار

جي رسول الله کي ڏسندا نه ها، ڪا گهڙي | انتظار ۾ رهيا تي عشق کان سي بيقرار

آ محمد مصطفيٰ تن جي ثنا خواني ڪئي | تن جي ڪئي تعريف آ قرآن ۾ پروردگار

ويا وڌي سڀ عارفن ۽ اوليائن کان اهي | جن رسول الله سان صحبت ڪئي آهي ڀلا

آه جنهين نور الخلائق ۾ متين تقرير ڪئي | سو امام الاولياء سرهند ۾ جنهن جي مزار

هئي صحابي رب جي سرڪار جو لشڪر ٿيو | بارگاهِ مصطفيٰ جي فوج عالم آشڪار

رحمتِ حق کان ٿيا مردود منڪر تن سندا | جي مخالف تن سندا ٿيا رو سياه ۽ نابڪار

ساه ڪن قربان ڪيو حضرت رسول الله تان | ڪي محمد ﷺ جا وزير آهن پيارا چاريار

ڪي سفر توڙي حضر ۾ پئي رهيا سان رفيق | جن سندا ارڪان ۾ مهران نالا نامدار

ڪي ٿيا منشي سندن ۽ ڪي ٿيا ڪاتب پيارا | جي ٻه ها ڪامل سندا قاصد مثل هارون

ڪي هيا واعظ جنين اسلام جي دعوت ڏني | ڪي هوا بانگا مثل حضرت بلال شاندار

ڪي ٿيا نائب رسول الله جي ارشاد سان | سڀ ٿيا غازي ڪسي جي نه هيا هر دم تيار

ڪي هو لحرا ر حضرت جا جنين پهرو ڏنو | قيس جهڙا ڪي هوا ڪامل سندا پهريدار

ڪي هوا شاعر جنين اسلام جي مدحت ڪئي | تن ۾ هو حسان بن ثابت سگهو سخن دار

تن پلن پاڪن سندي جي جي ٿيا ڪن شقي | قهر رب ٿي سندي تلوار تن تي تيار

جي گلا پاڪن سندي ڪن تن سندن ايمان تيو | مصطفيٰ آڏو اُهي ٿيندا گهڻو ئي شرمسار

خير دنيا آخرت چاهن ڏيهاڙي ڪي ڏيو | ياخن احمد صحابن جي جو آهيا عيد

حُبَّ تن جي شال منهنجي قلب ۾ جاري هجي | سڀ ٿين حامي سندن منجهه قيامت روز شمار

مناجات بدرگاه سيد السادات صلي الله عليه وسلم

گهران توهر گهڙي دل سان شفاعت يا رسول الله | اوهان ريءَ ناهه ڪو هيڻن حمايت يا رسول الله

اوهان کي پئي ڪيو الله افضل آ نبين کان | اوهان جي شان جي ناهي نهايت يا رسول الله

مقرر ٿيو ٻيا انبياءَ اوهانجي معجزن جوڳو | اوهان تي ختم ٿي ٻيشڪ رسالت يا رسول الله
اوهان تي ڳوڙها پيا آنڊ اي اُجهاڙي بڻ | ڦريو جيڪو انهيءَ کي ٿي شقاوت يا رسول الله
اوهان تي پڙهيو مُرن پڙهيو هيڻن جي ڪلمو | اوهانجي حُب ڪامل تي ڪفايت يا رسول الله
اوهان تي ٿيو فدا گيدڙ ۽ ڪوريئڙو ٿيو شيدا | اوهانجي بُرهتون ٿا وڃي ضلالت يا رسول الله
اوهان جي مرحمت تي اُم معبد تي گهڻوا ڪثر | اوهانجو فيض پهتو هر ولايت يا رسول الله
اوهان جي آڱرين جي آب مان سيراب ٿيا ڪئي | الٰهي هي ملي آنکي ڪرامت يا رسول الله
اوهان سان هر ڳالهايو اهاڻي ايڏي نعمت | ملي آنکي صباحت ۽ ملاحت يا رسول الله
اوهان حاجت روا آهيو سڀ ثقلين جا سائين | اُجهاڙا اُمتي پڪارا بابلاغت يا رسول الله
پيم ڏوهن سندي ڏهڪار ڙهاڻي وسيڪو مون | ڪريو انور ادا سڀ تي عنايت يا رسول الله
ڪجو سڪرات ۾ منهنجي ٿئي اي سچا سائين | ٿئي ايمان منهنجي حفاظت يا رسول الله
شريرن جي شرارت کان بچايو شاهه عالم جا | عدون شرع جي ڪئي عداوت يا رسول الله
ڏيو سڪ پنهنجي سنت جي سدا ٿئين سر عالم | شريعت لاءِ بڻ ڏيو استقامت يا رسول الله
مجدد الف ثاني جي محبت کان نوازيو مون | انهي جي منڪرن کي ڏيو هدايت يا رسول الله
ٿيان عاشق صحابن ۽ اهل بيتن ۽ ولين تي | انهامون لاءِ ابرار آهي سعادت يا رسول الله
اهوئي عرض منهنجو آسائين ٻاڌر ڳاهه تي | ڇڱي منهنجي ٿئي اڳتي قيامت يا رسول الله
اڳيان ئر ستو ٿيو اڏولا جي آڏو نه پُل پولو | بچائيندي ۾ تجو ڪائي فضاحت يا رسول الله
ڇڳو ۾ مون کان عمل ڪوئي نه ٿيو آر نه ڳاڻي ۾ | اهائي تي رهي مونکي ندامت يا رسول الله
منا مرسل ڪرم ڪر آهيان مفلس نسوري ئي | سدا مشهور تي آرجي سخاوت يا رسول الله
شفيع المذنبين عقبيٰ سندي در جي ٽيس ئي | اوهانجي حشر ۾ گهرجي ڪفالت يا رسول الله
اُني احسان پنهنجو ڪرا تما اميد ئي توم | نه مونکان ٿي سگهي آهي عبادت يا رسول الله
ڪيا مون ڪيترائي ڪيس مون بڪو ڪم ڪريو | مُهابي يار پهرين با صداقت يا رسول الله
ڪيو مشڪل ڪشائي مون سندي آڏا ازترين جا | طفيلي يار ثاني شهه عدالت يا رسول الله
ڪيو هينئين جي حالت تي نظر ڪا مهرباني جي | وسيلي باحيا وارث لطافت يا رسول الله
بچائج قبر واري پاڙ کان تون پال پنهنجي ٿي | بنام شهه علي صاحب شجاعت يا رسول الله
ڪيو قربان مونکي پنهنجي در تي مُهابي بڻ | انهن شاهن شجاعن ياشها يا رسول الله

ڪري ڪا يارت نا ڇمان شر پنهنجي اچيو — مُنهنجي بضحاڪ محسن ٿيا يارسول الله
الحاح التجا منهنجي امام الانبيا نور — نه مون ۾ آهي ڪا ڀلائي ٿي يارسول الله
ڏيهاڻي ڪجي نه ڇڏ دلگير تون ڪا دستگيري — ڪيم هي التجائون ڪر اجابت يارسول الله

حالات اميرالمؤمنين حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه

هي ٻنهي ڪان پوءِ ٻئي سڀني صحابن ڪان پر ڀلو آهي. پهريون آهي جو اسلام قبول ڪيائين - پهريون آهي جو خلافت جي تخت تي ويٺو - پهريون آهي جو حضرت ڪان اوّل ٻڌايائين - پهريون آهي جنهن قرآن مجيد کي جمع فرمايائين - پهريون آهي جنهن اوّل بيت المال رکايو - پهريون آهي جنهن اوّل نالو قرآن جو مصحف رکيو - پهريون آهي جنهن کي اسلام ۾ عتيق جو نالو مليو - پهريون آهي جو پنهنجي والد شريف جي حياتي ۾ خليفو ٿيو - پهريون آهي جنهن کي صديق جو لقب مليو - اهو ثاني هو رسول الله صلى الله عليه وسلم سان اسلام ۾ - ثاني هو هجرت ۾، ثاني هو غار ۾ - ثاني هو عريش ۾ ۽ ثاني ٿيو قبر ۾ رضي الله تعالىٰ عنه

حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جي ولادت باسعادت عام الفيل (سال فيل) کان پوءِ ٻه سال چار مهينا پوءِ واقع ٿي - سٺين پشت ۾ سندن نسب جناب رسول الله صلى الله عليه وسلم سان ٿو ملي - ٻاراڻي عمر کان وٺي جناب پيغمبر صلى الله عليه وسلم جي صحبت کان مشرف ٿيا. [1]

حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنه جن ٿا فرمائن ته سورة احقاف جي آيت "حَتّٰى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً [2]" حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جي شان ۾ نازل ٿي ۽ قصو ان جو هي آهي جو جڏهن حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ عنه جي عمر مبارڪ ويهن ورهين جي ٿي - تڏهن حضرت رسالت مآب صلى الله عليه وسلم سان گڏ سوداگري جي اراديءَ سان شام ڏانهن ويا ۽ هڪ جاءِ تي ٻير جي وڻ هيٺان نزول فرمايائون - ان وڻ جي ويجهو هڪ اهل ڪتاب درويش رهندو هو - اهو حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه وٽ ويو ۽ پڇيائين ته ٻير جي وڻ هيٺان ڪير آهي؟ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه فرمايو ته محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب آهن تي راهب چيو ته قسم الله جل جلاله

[1] في المواهب ص ٣٨ ج ١ - اخرج ابن منده بسند ضعيف عن ابن عباس ان ابابكر الصديق رضي الله تعالىٰ عنه صحب النبي وهو ابن ثمان عشرة والنبي صلى الله عليه وسلم ابن عشرين سنة الخ

[2] تان جو جڏهن پنهنجي جواني کي پهتو ۽ چاليهن ورهن کي پهتو - سورة احقاف ع ٢ پاره ٢٦

جو ته هي حضرت عيسيٰ ابن مريم عليهما السلام کان پوءِ نبي آهي ۽ ان وٽ جي هينئن حضرت عيسيٰ عليه السلام بعد محمد نبي صلي الله عليه وسلم کان سواءِ ٻيو ڪو نه وينو آهي - ان وقت کان حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جي دل ۾ اهو ڪلام جمي ويو ۽ پختي ليڪوٽي پيو ۽ انهيءَ ڏينهن حضرت ابو بڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جن حضرت صلي الله عليه وسلم جي محبت ۽ صحبت اختيار ڪئي، انهيءَ وقت تائين جو آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن چاليهن ورهن جا ٿيا ۽ حضرت ابو بڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه اسلام آڻڻ جي وقت ۾ اٺٽيهن ورهن جو هو - حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جن فرمايو آهي ته هڪ ڏينهن حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي مبعوث ٿيڻ کان اڳ مون خواب ۾ ڏٺو ته هڪ وڏو نور آسمان کان ڪعبي جي ڇت تي لٿو ۽ مڪي جي سيني گهرن ۾ ٻرندو رهيو تنهن کان پوءِ اهو نور هڪ جاءِ تي گڏ ٿيو آهي ۽ منهنجي گهر ۾ آيو، صبح جو اٿي انهيءَ خواب جو بيان يهود دين مان هڪ هڪ عالم کي ڪيم - انهيءَ چيو ته هي خواب خيال آهي - پر ٽن ورهن کان پوءِ سفر ۾ وڃڻ جو اتفاق ٿيو - هڪ جاءِ تي هڪ راهب کان انهيءَ خواب جو تعبير پڇيم ان چيو ته تون ڪير آهين مون چيو ته قريشن مان آهيان ان چيو ته الله جَلَّ جَلَالُهٗ اوهان مان هڪ پيغمبر پيدا ڪندو - انجي حياتيءَ ۾ تون ان جو وزير ٿيندين ۽ ان کان پوءِ انجو خليفو ٿيندين - جيئن ته جڏهن جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن مبعوث ٿيا ۽ پاڻ حضرت ابا بڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کي اسلام جي دعوت ڏنائون - تڏهن حضرت ابا بڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جن سواءِ فڪر ۽ سواءِ هڪ ساعت خيال ڪرڻ جي اسلام قبول ڪيو - جناب پيغمبر خدا صلي الله عليه وسلم جن سندن پلاڻي ۾ پنهنجي فرمائيندا هوا ته "توهان ۾ ۽ ابو بڪر ۾ هيءُ فرق آهي، جو ابو بڪر اسلام سواءِ حُجّت ۽ دليل جي قبول ڪيو ۽ توهان حُجّت سان". جنهن وقت کان پاڻ اسلام قبول فرمايائون تنهن وقت کان سفر ۽ حضر ۾ حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي اجازت کان سواءِ ڪڏهن به نه جدا ٿيا - غرض ته سندن ذات پاڪ کان اسلام کي ۽ مسلمانن کي گهڻو فائدو پهتو - اسلام جي شروعات ۾ جڏهن ڪافر پنهنجن زير دست مسلمانن کي گهڻو ايذاءُ ڏيندا هوا تڏهن پاڻ پيسا ڏيئي انهن کي ظالمن جي چنبي کان ڇڏائي وٺي

وڪيندا هوا - جيئن حضرت بلال ۽ حضرت عامر بن فهيره کي خريد ڪري آجو ڪيو هوائون
۽ جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه
جي مال ۾ اهڙي طرح تصرّف فرمائيندا هوا - جيئن ڪو پنهنجي مال ۾ تصرّف ڪندو آهي ۽
جنهن ڏينهن حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه ايمان آندو هو، ان ڏينهن
وٽس چاليهه هزار دينار ۽ ڪن جي قول موجب چاليهه هزار درهم هوا، اهو سڀ
مال رسول الله صلي الله عليه وسلم تي خرچ ڪيائين - جڏهن مديني شريف ڏانهن هجرت
ڪيائون ته ان ڏينهن وٽن پنج هزار دينار هوا - اهي سڀئي اسلام ۽ مسلمانن جي امداد ۾ خرچ ڪيائين.
هڪ ڀيري حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم
جن وٽ رڳو هڪ ڪڙتو ڍڪي حاضر ٿيو - جنهن ۾ ٻيڙن جي بجاءِ هڪ ڪجهه جو ڪنڊو لڳل
هو - آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن پڇڻ فرمايو ته ”اي ابوبڪر هيءَ ڪهڙي وضع آهي؟“
حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جن اڃا ڪو جواب نه ڏنو هو ته ايتري ۾ حضرت
جبرئيل عليه السّلام به انهيءَ شڪل ۾ نموني سان تشريف فرما ٿيو - انهيءَ سبب حضرت سرورِ عالم
صلي الله عليه وسلم کي هيڪاري عجب لڳو - حضرت جبرئيل عليه السلام کان سبب پڇيائون
جواب ۾ چيائين ته اڄ الله جَلّ جَلالُهُ مونکي حڪم فرمايو آهي ته جهڙي طرح ابوبڪر زمين تي پنهنجي
وضع بنائي آهي تون آسمان تي اهو نمونو ڪر ۽ مونکي الله جَلّ جَلالُه او هان ڏانهن موڪليو آهي ته
ابوبڪر کي منهنجا سَلامُ چئو ۽ دريافت ڪيو ته انهيءَ حال ۾ هو مونکان راضي آهي - هو سڀئي
حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه زور سان وڏو آواز ڪري، ٽي ڀيرا چيو ته ”آءٌ پنهنجي
ربّ کان راضي آهيان - آئون پنهنجي ربّ کان راضي آهيان - آئون پنهنجي ربّ کان راضي آهيان“
جناب رسولِ خدا صلي الله عليه وسلم جن پڇڻ فرمايو ته اي ابوبڪر اڄ تو کان اهڙو ڪهڙو
ڪم ٿيو آهي جنهن جي سبب اَللهُ جَلّ جَلالُهُ پنهنجا سَلامَ ۽ رضا جا پيغام تو ڏانهن موڪليا آهن
حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه ڪجهه جواب نه ڏنو - تنهن تي حضرت جبرئيل
عليه السلام فرمايو ته او هانکي خبر نه آهي جو انهيءَ پنهنجو سڀ مال ۽ اسباب اَللهُ جَلّ جَلالُهُ
جي ذات ۾ خرچ ڪري ڇڏيو آهي - جنابِ رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو
ته مونکي ڪنهن جي مال کان ايترو نفعو نه ٿيو آهي جيترو ابوبڪر جي مال کان.

جابر بن عبدالله کان روايت آهي ته آءٌ هڪ ڏينهن حضرت رسول مقبول الله عليه وسلم

جي حويلي جي دروازي مبارڪ تي مهاجرن ۽ انصارن جي جماعت سان حاضر هئس ۽
هڪ ٻئي ۾ بزرگيءَ ۽ وڏائيءَ جو ذڪر پئي ڪيوسون جو آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن تشريف
فرما ٿيا ۽ فرمايائون ته ڪهڙي شغل ۾ آهيو؟ مون عرض ڪيو ته ماڻهن جي وڏائيءَ جو بيان
ٿا ڪيون۔ پاڻ فرمايائون ته جي اهو ذڪر آهي ته خبردار! ابوبڪر تي ڪنهن کي وڏائي نه ڏجو.
هن سبب جو اهو سڀني کان زور ڀلو آهي دنيا ۽ آخرت ۾۔

جابر رضي الله تعاليٰ عنه کان صحيح سند سان روايت ثابت آهي ته هڪ ڏينهن آءٌ
ابوبڪر رضي الله تعاليٰ عنه جي اڳيان پئي هليس ته آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته
”تون انهيءَ شخص جي اڳيان ٿو هلين جو توکان دنيا ۽ آخرة ۾ ڀلو آهي، قسم آهي الله جل جلاله
جو ته نبين ۽ رسولن کان پوءِ ڪنهن تي سج اڀريو نه لٿو جو ڀلو هجي ابوبڪر کان۔

پڻ پيغمبر اڪرم صلي الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو ته ”توهان تي ابوبڪر کي
نماز ۽ روزي جي گهڻائي سبب فضيلت نه ٿيو ڏيان بلڪ ان چيز جي سبب کان فضيلت ٿو ڏيان جا ان جي دل ۾ آهي.

جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته ”اي ابوبڪر خبردار! يقيناً تون
منهنجي سڄي امت کان اڳ بهشت ۾ ويندين“۔

جناب رسول خدا صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته بيشڪ مون تي سڀني آدمين
کان زياده احسان ڪرڻ وارو ابوبڪر آهي۔ جيڪڏهن آءٌ سواءِ خدا جي خليل
يعني دوست ڪيان ها ته جيڪر اُمت مان ابوبڪر کي دوست ڪيان ها پر اسلام جي اخوت
(ڀائپي) موجود آهي ـــ حضرت جن صلي الله عليه وسلم ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه کي فرمايو
ته ”تون منهنجو غار ۾ ۽ حوض جو رفيق آهين“ ـــ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو
ته ”جي ابوبڪر جو ايمان سڀني جنن ۽ ماڻهن جي ايمان سان توريجي ته ابوبڪر جي ايمان جو پڙ
ڳرو ٿي ويجي“ ـــ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو آهي ته ”منهنجي اُمت تي سڀني کان زياده
مهربان ابوبڪر رضي الله تعاليٰ عنه آهي۔ ۽ فرمايائون ته ”جڏهن مونکي آسمان تي معراج ٿيو،
جنهن آسمان تان ٿي لنگهيس ان تي پنهنجو نالو لکيل ٿي ڏٺم، محمد رسول الله ۽ ان کان پوءِ
ابوبڪر جو نالو هو“ـــ آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته جنهن شخص مون سان
جيڪو ڪجهه سلوڪ ڪيو ان جو بدلو مون ڪيس ان کان زياده ڏنو، مگر ابوبڪر جو مون تي احسان
باقي آهي، خدا تعاليٰ ان جو بدلو ڏيندس۔ جڏهن جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن کي هجرت

جو حڪم مليو تڏهن پاڻ حضرت جبرئيل عليه السلام کان پڇيائون ته مون سان هجرت ڪير ڪندو. حضرت جبرئيل عليه السلام فرمايو ته ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه.

آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته آئون انهن مان بهريون آهيان پوءِ ابوبڪر، عمر.

ابن ابي مليڪه رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم ۽ صحابي سڳورا رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين هڪ تلاءَ ۾ تشريف آندي. آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته سڀ ڪو شخص پنهنجي رفيق جي طرف تري. پوءِ سڀڪو پنهنجي پنهنجي رفيق طرف تريو پر جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم ۽ حضرت ابوبڪر صديق ڪنهن به طرف نه تريا، پوءِ جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم، حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جي طرف تريا. ۽ پاڻ ان کي ڀاڪر پاتائون ۽ فرمايائون ته "اي ابوبڪر جي آءٌ ڪنهن کي پنهنجي وفات تائين خليل ڪيان ها ته توکي ڪيان ها". آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته "خير يعني چڱائي جون ٽي سو سٺ عادتون آهن، جڏهن الله جَلَّ جَدَهٗ ڪنهن ٻانهي سان چڱائي جو ارادو ڪري ٿو تڏهن ڪا به خصلت انهن مان ان کي عطا ڪري ٿو ۽ اهو ان خصلت جي سبب جَنَّتْ ۾ داخل ٿيندو. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه عرض ڪيو ته يارسول الله صلي الله عليه وسلم! انهن مان ڪا خصلت مون ۾ به آهي يا نه؟ پاڻ فرمايائون ته تو ۾ سڀ خصلتون آهن. آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته ابوبڪر جي دوستي ۽ ان جو شڪر منهنجي اُمَّتْ تي واجب آهي.

جابر رضي الله تعالىٰ عنه کان روايت آهي ته آءٌ هڪ ڏينهن آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي خدمت ۾ حاضر هوس جو پاڻ ارشاد فرمايائون ته "هن وقت هڪ اهڙو شخص ٿو اچي جو حق تعالىٰ مون کان پوءِ ان کان بهتر ڪنهن کي نه ڪيو آهي ۽ انجي شفاعت قيامت جي ڏينهن پيغمبرن جهڙي هوندي". جابر رضي الله تعالىٰ عنه ٿو فرمائي ته دير نه گذري ته حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه تشريف فرمايا، آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن اٿيا ۽ کين ڀاڪر پائي پيشاني تي چمي ڏنائون. هن کان سواءِ قرآن شريف ۾ جاءِ بجاءِ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالىٰ عنه جي بيان ۾ آيتون نازل ٿيون آهن، جيئن ته جڏهن پاڻ حضرت بلال رضي الله تعالىٰ عنه

کي اميه بن خلف کان خريد ڪري آجو ڪيائون، تڏهن الله جَلّ جَلالهُ سندن شان ۾
سورة وَالَّيْلِ نازل ڪئي ۽ سيني مسلمانن جو اتفاق آهي ته آيت "ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا
فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ"[1] صاحب
کان مراد حضرت ابابکر صديق رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ آهي صاحب جي معنيٰ صحبت
وارو ۽ سنگت ۾ سچار آهي.

ابن عباس کان روايت آهي ته الله جَلّ جَلالهُ جو فرمودو "وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ"[2]
حضرت ابوبکر صديق ۽ امير عادل عمر بن الخطاب رضي الله تعالىٰ عنه جي شان ۾ آهي
جڏهن وقت آيت اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهٗ[3] نازل ٿي تڏهن حضرت ابوبکر صديق رضي الله
تعالىٰ عنه عرض ڪيو ته الله جل جلاله جيڪي اوهان تي نازل فرمايو مونکي ضرور شريڪ
ڪيائين پر هن آيت ۾ نه، پوءِ هي آيت نازل ٿي. "هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلٰئِكَتُهٗ"[4]

تبوڪ جي جنگ ۾ تڪليف ۽ ڏور اهڻ سبب ماڻهن وچڙ ۾ سستي ڪئي تڏهن
الله جل جلاله سيني ماڻهن کي عتاب فرمايو، مگر حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ
عنه کي ڏورايو نه تو ناٿون، ان کي مستثنيٰ ڪيائين "اِلَّا تَنْصُرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ"[5]
جو ته آخرڪار جنگ ۾ ستر هزار آدمي هوا پر جنگ جو سامان ڪجهه نه هو، انهي
جنگ جو نالو آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن "جيش العسر" رکيو ۽ فرمايائون ته جو شخص
هن لشڪر جي ته بيره ۽ درستي ڪري ان کي بهشت ملندو. جيئن ته ٻين صحابن سڀني
گهڻو ڪجهه مال ڏنو هو مگر حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ عنه سمورو مال سندن
حضور ۾ حاضر ڪيو. جهڙي طرح حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالىٰ عنه جناب
رسول الله صلي الله عليه وسلم جي آڏو مال جي ڪجهه حقيقت نه ٿي سمجهي ان طرح
حضور نبوي صلي الله عليه وسلم جي اڳيان جان کي پڻ قربان ڪري ڇڏيو هوائون، جيئن
ته حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن حضرت ابوبکر صديق رضي الله تعالىٰ عنه

[1] سورة التوبة رکوع ع ٦ آيت ع ٤٠ – [2] سورة آل عمران رکوع ع ١٧ پاره ع ٤ – [3] سورة احزاب
رکوع ع ٧ پاره ع ٢٢ سڄي آيت هي آهي اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ
وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا. ترجمو: تحقيق الله (تعالىٰ) ۽ ملائڪ ان جا درود ٿا موڪلن نبي تي، اي مسلمانو درود موڪليو
نبي تي ۽ سلام چئو سلام چئي. [4] سورة احزاب پاره ع ٢٢ سڄي آيت سڳوري هن طرح آهي. هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ
عَلَيْكُمْ وَمَلٰئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا. ترجمو: اهو آهي (الله تعالىٰ)
جو رحمت موڪلي اوهان تي ۽ بخشش ٿا گهرن ملائڪ ان لاءِ ته ڪڍي اوهان کي اونداهين کان نور ڏي ۽ الله تعالىٰ مومنن تي مهربان آهي

سان گڏ هجرت ڪري روانا ٿيا ۽ غار ۾ اچي رهڻ فرمايائون - ان غار ۾ سوراخ هوا، جو حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جن پنهنجي چادر ڦاڙي بند ڪيا هوا، پر هڪ سوراخ جي بند ڪرڻ لاءِ ڪجهه موجود نه هو، ان تي پاڻ پنهنجي پير مبارڪ جي کڙي ڏنائون، ان سوراخ ۾ نانگ هو، جنهن عاشق رسول الله امام اولياءِ الله حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه کي پير مبارڪ ۾ ڏنگ هنيون مگر جڏهن ته جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جن سندن گوڏي مبارڪ تي آرام ۾ هوا - حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه گهڻي ايذاءَ جي باوجود ڪو لوڏ نه کاڌائون ـــ جناب حضرت علي ڪرم الله وجهه کان منقول آهي ته جنگ بدر ۾ حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جن هڪ جاءِ ۾ رهيا مون صلاح ڪئي ته ڪو شخص اتي موجود رهي جيئن ڪو مشرڪ متن حملو ڪري نه سگهي - انهي لاءِ ته ڪنهن کي همت نه ٿي مگر حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه تلوار کڻي بيهي رهيا ۽ ڪنهن کي ويجهو نه اچڻ ڏنائون ـــ ڪاتب تي روايت آهي ته هڪ ڀيري قريش، جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم کي ڇهي ورتو ڪو ڌڪيندا هئن پيو ڇڪي ڪو ڌونڌا هئن پيو ڇڪي ۽ چيائون ته تون اهو آهين جو چوين ته خدا هڪڙو آهي - حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم کي ڪافرن جي هٿ کان ڇڏائڻ جو ڪنهن کي شرف حاصل نه ٿيو سواءِ ابوبڪر رضي الله تعاليٰ عنه جي جو سڀني ڪافرن کي هٽايائون ۽ چيائون ته اي ڪمبختو! او هين اهڙي شخص کي قتل ٿا ڪريو، جو چوي ٿو الله هڪڙو آهي - پوءِ حضرت جن صلي الله عليه وسلم چادر هٽائي روئڻ لڳا ۽ فرمايائون ته ڏسيو ته "آل فرعون جو مؤمن ڀلو هو يا ابوبڪر صديق"؟ ان تي سڀ ماڻهو ماٺ ۾ اچي ويا ور وري پاڻ فرمايائون ته "هڪ ساعت ابوبڪر جي، مومن آل فرعون جي هزار ساعتن کان زور ڀلي آهي، جو اها آل فرعون جي ايمان کي ڳجهو رکندي هئي ۽ حضرت صديق اڪبر پنهنجو ايمان ظاهر ڪيو" -

حديث ۾ آيو آهي ته آنحضرت صلي الله عليه وسلم جن وفات کان اڳ خطبو پڙهيو ۽ ان ۾ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه جي گهڻي تعريف فرمايائون - جيئن ته هي بير

(انوار احمديه صفحه ٦١) ⁂ سورة توبه رڪوع ٦ پاره ١٠ پوري آيت سگوري هن طرح آهي - اِلَّا تَنْصُرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۗ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ٥ ترجمو:- جي اوهين مدد نه ڪندؤ پيغمبر جي ته مدد ڪئي آهي جڏهن ان کي ڪافرن ڪڍيو هو ٻن مان ٻيو (يعني) هو جڏهن ٻئي غار ۾ هوا جڏهن پنهنجي ساٿي کي چيائين ته غم نه ڪر بيشڪ الله اسان سان آهي پوءِ الله (تعاليٰ) ان تي تسلي لاٿي ۽ اهڙن لشڪرن سان مدد ڪيائين (باقي ص ٦٣)

فرمايائون ته ڪنهن جو احسان مال ۽ سلوڪ جي حق خدمت بدن ۽ جان جو مون
تي ايترو قدر نه آهي جيترو ابوبڪر جو آهي، پنهنجي نياڻي منهنجي نڪاح ۾ ڏنائين ۽ مون
کان مهر نه ورتائين ۽ بلال کي پنهنجي خاص مال مان خريد ڪري آجيو ڪيائين
مڪه کان مدينه طرف هجرت جي سفر ۾ هر قسم جو اسباب پورو ڪري مونکي پهچايائين
پنهنجي جان ۽ مال کي هميشه منهنجي غمخواري ۾ استعمال ڪيائين - هاڻي مسجد
شريف جي سيني طرفن وارن دروازن مان ابوبڪر جي دروازه کي ڪليل ڇڏي ڏيوان
کان پوءِ جڏهن آنحضرت صلي الله عليه وسلم کي مرض لاحق ٿيو ۽ مرض [illegible]
ٿي ته هن پاڻ حڪم فرمايائون ته "ابوبڪر کي چئو ته ماڻهن کي نماز پڙهائي" ان تي حضرت
عائشه رضي الله تعالى عنها عرض فرمايو ته منهنجو پيءُ "رقيق القلب" يعني دل جو
نرم" اوهان جي جاءِ تي بيهڻ جو تاب نه آڻي سگهندو - پر پاڻ تمام زور سان حضرت
صديق اڪبر رضي الله تعالى عنه جي امامت لاءِ تاڪيد فرمايائون، تنهن تي حڪم
موجب حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالى عنه پنجن ڏينهن تائين نماز پڙهائي،
اگرچه ان وقت حضرت علي ڪرم الله وجهه ۽ ٻيا قريش به موجود هوا مگر حضرت ابابڪر صديق
اڪبر جي امامت جي تخصيص گويا سندن حياتي ۾ خليفو ڪرڻ جو اشارو آهي، جيئن ڪو
بادشاه پنهنجي حياتي ۾ ڪنهن کي ڇٽ ۽ تخت شاهي ڏياري ۽ اها علامت انهيءَ امر جي
آهي جو بادشاه ان کي پنهنجو ولي عهد بنائي - جڏهن جناب رسول الله صلي الله
عليه وسلم جن وفات فرمائي ان وقت خبر پهتي ته انصارن ثقيفه بن ساعده ۾ گڏ ٿي
تجويز ڪئي آهي ته سعد بن عباده کي امير ڪن، اها ڳالهه ٻڌي حضرت ابوبڪر، حضرت عمر
۽ حضرت ابوعبيده بن الجراح رضي الله تعالى عنهم اجمعين جن ثقيفه بن ساعده ڏانهن
ويا - اتي پهچي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالى عنه جن هڪ نهايت سٺي تقرير ڪئي
جنهن ۾ انصارن جون چڱايون ۽ مناقب بيان ڪيائون ۽ انهن جي حقن کي تسليم فرمايائون
مگر خلافت جي باري ۾ جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم جي حديث پڙهيائون ته
"اَلْاَئِمَّةُ مِنَ الْقُرَيْشِ" (يعني سردار ۽ بادشاه قريشن مان آهن) ۽ فرمايائون ته
هنن ٻن ماڻهن، حضرت عمر ۽ حضرت ابوعبيده رضي الله تعالى عنهما مان هڪ جي

(اڳئين صفحه تان آيل) جي توهان نه ڏٺو ۽ ڪافرن جي ڳالهه هيٺ ڪيائين ۽ خدا جي ڳالهه هميشه مٿي آهي
۽ خدا زبردست حڪمت وارو آهي -

بيعت قبول ڪريو. حضرت عمر رضي الله تعاليٰ عنه تو فرمائي ته حضرت صديق اڪبر
رضي الله تعاليٰ عنه جي سڀني تقرير ۾ مونکي اهو پهريون جملو ناگوار گذريو ۽ مونکي حضرت
صديق رضي الله تعاليٰ عنه جي موجودگي ۾ ماڻهن جي امام ٿيڻ بدران ڪنڌ ڪپائڻ
منظور آهي. حضرت عمرؓ حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنهما کي فرمايو ته اوهان
هوندي ڪير امام ٿي سگهندو، اوهان هٿ وڌايو، حضرت صديق اڪبر رضي الله
تعاليٰ عنه هٿ وڌايو ۽ حضرت عمر رضي الله تعاليٰ عنه بيعت ڪئي ۽ اُن سان حضرت
ابو عبيده ۽ سڀني حاضرين سڳورن بيعت قبول ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن حضرت صديق
اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه ممبر تي چڙهيو مگر انهن اجا ڪجهه نه فرمايو هو، جو حضرت
عمر رضي الله تعاليٰ عنه جن الله جَلَّ جَلَالُهٗ جي حمد ۽ ثنا کان پوءِ فرمايو ته "الله
جَلَّ جَلَالُهٗ پنهنجي ڪم جو مرجع، اهڙي شخص کي بنايو جو اسان سڀني ۾ وڏيرو
آهي. صاحب ۽ يعني سچو سنگتي رسول الله صلي الله عليه وسلم جو آهي. ثَانِيَ
اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اَلْاٰيَة - اوهان ان جي بيعت ڪريو تنهن تي سڀ اٿيا ۽ بيعت عام
ڪيائون - وري حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جن حمد ثنا کان پوءِ
فرمايو ته اي مسلمانو! آءٌ توهان جو والي آهيان ۽ حالانڪ آءٌ توهان کان بهتر نه آهيان
جيڪڏهن آءٌ توهان سان ڀلائي ڪيان - ته ڏهن توهين منهنجي مدد ڪجو ۽
جيڪڏهن برائي ڪريان ته منهنجي اصلاح ڪجو - سچ امانت آهي ۽ ڪوڙ خيانت
مگر انهي بيعت ۾ حضرت علي ۽ حضرت زبير رضي الله تعاليٰ عنهما جن شريڪ نه
هوا - هڪ ڏينهن حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جن ممبر تي چڙهيا
۽ سڀني ڏانهن نهاريائون - ڪين حضرت علي ۽ حضرت زبير رضي الله تعاليٰ عنهم
موجود نظر نه آيا - ٻنهي کي گهرائي فرمايائون ته ڇا؟ اوهان هئي ٿا گهرو ته مسلمانن
جي جماعت ڇڄي وڃي؟ حضرت علي ۽ حضرت زبير رضي الله تعاليٰ عنهما جن
فرمايو ته "اي خليفا رسول الله صلي الله عليه وسلم جا، اسان جي ته اچڻ تي ڪجهه
خيال نه فرمايو" - ائين چئي بيعت ڪيائون - حضرت صديق اڪبر رضي الله
تعاليٰ عنه جن فرمايو ته آءٌ ڏينهن ۽ رات ۾ ڪنهن به وقت امير هجڻ جو حريص
نه هوس ۽ نه اُن جي رغبت هئم ۽ مون الله جَلَّ جَلَالُهٗ کان اها ڳالهه ڳجهه

۽ ظاهر ۾ گهڻي پيرآءٌ ڦتي ڪان ڊنس ۽ مونکي اميد هجڻ ۾ آرام ڪونه آهي - مون ۾ ٻنهي ڪمن ۾ هڪ بار وڌو آهي جنهن جي کڻڻ جي مونکي طاقت نه آهي پر الله جَلَّ جَلَالُهٗ تقويت ڏني - حضرت علي ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهٗ ۽ حضرت زبير رَضِيَ اللهُ تعالیٰ عَنْهُ جن فرمايو ته اوهانکي خليفو ڪرڻ اسانکي ناپسند نه آهي بلڪ ان جي شڪايت آهي، جو اوهان اسان کي صلاح ۾ شريڪ نه ڪيو ۽ اسانکي معلوم آهي اوهان سڀني ۾ خلافت لاءِ زور حقدار آهيو ۽ صاحب غار آهيو ۽ اوهانجي شرافت ۽ عظمت اسين چاڱيءَ ريت سمجهون ٿا ۽ اوهانکي حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم پنهنجي حياتيءَ ۾ امام نماز جو ڪيو - غرض ته سند خلافت تي سڀني جو اتفاق رهيو -

جناب رسول الله صلی الله عليه وسلم جي وفات کان پوءِ عرب جي ماڻهن جيو ته اسين نماز پڙهندا اسون ۽ زڪواة نه ڏيندا اسون - حضرت ابابڪر رضي الله تعالیٰ عنه جن انهن کي قتل ڪرڻ جو ارادو فرمايو - مگر حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه کين فرمايو ته اي خليفا رسول الله صلی الله عليه وسلم جا! اوهين الفت ۽ نرمي اختيار فرمايو - هي ماڻهو وحشي جانورن مثل آهن - پاڻ جواب ڏنائون ته اي عمر "رضی الله تعالیٰ عنه" مونکي اميد هئي ته خلافت جي ڪمن ۾ تون منهنجي مدد ڪندين - مگر تون انهيءَ صلاح ۾ مونکي رسوا ڪرڻ تو گهرين - تون جاهليت جي زماني ۾ وڏو جبار هئين، اسلام ۾ ڇو سُست ٿي وئين - ۽ فرمايائين ته آءٌ ضرور انهيءَ شخص کي قتل ڪندس، جنهن زڪواة ۽ نماز ۾ جدائي ڪئي حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه جن فرمايو ته مونکي يقين ٿي ويو ته خدا تعالیٰ جَلَّ جَلَالُهٗ هن مسئلہ ۾ اوهانجو شرح صدر فرمايو آهي - هيڏا اهل عرب انهيءَ هنڌ تي هوا ته زڪواة نه ڏين ۽ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه جو ارادو هو ته جيڪي هن زڪواة نه ڏيندا ته انهن کي قتل ڪندس هو ڏانهن اسامه بن زيد کي لشڪر سان روانو ڪيائين ته پنهنجي والد جي شهيدن جو بدلو وٺي - هي لشڪر خود حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم جي آخري وقت ۾ روانو ٿيو هو ۽ پاڻ پنهنجي هٿ مبارڪ سان جهنڊو ٻڌو هوائون

مگر جڏهن ته حضرت جن صلی الله عليه وسلم تي بيماريءَ جي سختي غالب ٿي ۽
ان جو لشڪر وڃڻ بند ٿيو. مگر تمام جلد حضرت رسول الله عليه جي وفات کان
پوءِ حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالیٰ عنه خليفو ٿيو ۽ انهيءَ لشڪر کي روانو
ڪرڻ فرمايائون اگرچه حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه
کي عرض ڪيو ويو ته اهل عرب جا مرتد ٿي ويا آهن. پر پاڻ انهن
سان مقابلو ڪيو وڃي. ان لشڪر ۾ جوان مڙس ۽ بهتر جوان مڙس
آهن، هن وقت ان جي روانگي بند ڪجي. حضرت ابوبڪر صديق رضي الله
تعالیٰ عنه فرمايو ته مونکي بنسبت انجي مرڻ زياده پسند آهي جو جناب رسول
صلي الله عليه وسلم جي شروع ڪيل ڪم کي پورو نه ڪيان. آئين ئي لشڪر کي
روانو ڪيائين. اگرچه زماني ۾ حضرت علي ڪرم الله وجهه جي شجاعت زبان
زد عام آهي ۽ تاريخ وارن حضرت خالد رضي الله تعالیٰ عنه کي خصوصيت
سان لکيو آهي پر جو ڪم حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالیٰ عنه جن هن
وقت ڪيو انهيءَ کان ته جيئن شجاعت جو سندن سر مبارڪ تي زياده موزون
معلوم پيو ٿئي.

انهيءَ سال ۾ مسيلمه ڪذاب يمامه جي طرف نبوت جي دعویٰ ڪئي.
ان جي قتل ڪرڻ لاءِ حضرت خالد کي لشڪر سان روانو ڪيائين انهيءَ
اتي مسيلمه کي گهيرو ڪيو ۽ ڪيترن ڏينهن جي محاصره کان پوءِ انکي
حضرت امير حمزه جي قاتل وحشيءَ قتل ڪيو. مسيلمه جي عمر ان وقت
ڏيڍ سو ورهه هئي. حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم جي والد ماجد
کان اڳ پيدا ٿيو هو، ان لڙائيءَ ۾ گهڻا قاري شهيد ٿيا. حضرت عمر رضي الله
تعالیٰ عنه حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالیٰ عنه کي فرمايو ته جيتري قدر هن
لڙائيءَ ۾ قاري شهيد ٿيا آهن جي ڪنهن ٻي لڙائيءَ ۾ شهيد ٿيا ته پوءِ قرآن شريف جي
ضايع ٿيڻ جو انديشو آهي. قرآن شريف جو هڪ جاءِ گڏ ٿيڻ ضروري آهي
حضرت صديق اڪبر رضي الله تعالیٰ عنه جن زيد بن ثابت رضي الله تعالیٰ
عنه کي فرمايو ته تون جوان عاقل آهين ۽ رسول الله صلی الله عليه وسلم جي وحي